

2026

ВТОР МЕЃУНАРОДЕН ФОРУМ

(18-19.9.2025)

**РАЗМЕНА НА ИДЕИ ЗА
ДОБРИ ПРАКТИКИ**

Локална Установа Библиотека „Благој Јанков Мучето“

Струмица

**Локална Установа Библиотека
„Благој Јанков Мучето“
Струмица**

ВТОР МЕЃУНАРОДЕН ФОРУМ

РАЗМЕНА НА ИДЕИ ЗА ДОБРИ ПРАКТИКИ

Електронско издание

Струмица, 2026

Содржина

10 ГОДИНИ БИБЛИОАРТ	3
СПОДЕЛУВАЊЕ ДОБРИ ПРАКТИКИ ВО РАБОТЕЊЕТО НА БИБЛИОТЕКАТА	12
СЪХРАЊАВАЊЕ И ПОПУЛЯРИЗИРАЊЕ НА НАРОДНИТЕ ЗАНАЈТИ ОД МАКЕДОНСКИЯ КРАЙ	21
ОД ЕВРОПА ДО СКОПЈЕ: ЈАВНАТА БИБЛИОТЕКА КАКО МЕСТО НА КНИЖЕВНА ИНТЕРКОНЕКЦИЈА.....	33
РАЗМЕНА НА ДОБРИ ПРАКТИКИ ВО БИБЛИОТЕКИТЕ: КАТАЛИЗАТОР ЗА ИНОВАЦИИ И СОРАБОТКА	42
СПОДЕЛУВАЊЕ НА ДОБРИ ПРАКТИКИ ВО РАБОТЕЊЕТО НА ЈАВНИТЕ БИБЛИОТЕКИ.....	47
ФОАЙЕ НА КНИГАТА С АВТОГРАФ – УСТОЙЧИВА БИБЛИОТЕЧНА ПРАКТИКА НА РБ „П. Р. СЛАВЕЙКОВ“ – ВЕЛИКО ТЪРНОВО	56
УМРЕЖЕНЕ БИБЛИОТЕКЕ КАО ОСЛОНАЦ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА: ИСКУСТВА ПЛАТФОРМЕ CO-LIB.....	67
НУУБ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – БИТОЛА И ЦЕЛИТЕ ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ.....	81
PREMA RAMETNOJ I ODRŽIVOJ KNJIŽNICI	90
- REKONSTRUKCIJA I OPREMANJE GRADSKJE KNJIŽNICE I ČITAONICE VIROVITICA -.....	90
РАБОТНАТА СРЕДИНА И СТРЕСОТ НА РАБОТНОТО МЕСТО – КАКО ДА СЕ СПРАВИМЕ СО НЕГО.....	105
РАБОТНАТА СРЕДИНА И СТРЕСОТ НА РАБОТНОТО МЕСТО	112
ПРЕПОЗНАВАЊЕ НА СТРЕСОТ ВО РАБОТНАТА СРЕДИНА КАЈ БИБЛИОТЕЧНИОТ ПЕРСОНАЛ – ПРИЧИНИ, ПОСЛЕДИЦИ И СТРАТЕГИИ ЗА СПРАВУВАЊЕ	119
ЧИТАТЕЛСКИТЕ КЛУБОВИ – ДАЛИ СЕ ПОТРЕБНИ И КОЈА Е НИВНАТА ФУНКЦИЈА?	129
УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА ИЗДАВАЧКАТА ДЕЛНОСТ ВО БИБЛИОТЕКИТЕ	137
ПЕРИОДИКАТА КАКО ЧУВАР НА КОЛЕКТИВНАТА МЕМОРИЈА ВО НУУБ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ БИТОЛА	147
ПЕРИОДИКАТА КАКО ЧУВАР НА КОЛЕКТИВНАТА МЕМОРИЈА	158
ПЕРИОДИКАТА КАКО ЧУВАР НА КОЛЕКТИВНАТА МЕМОРИЈА: МЕДИУМ ПОМЕЃУ ИНФОРМАЦИЈАТА И КУЛТУРАТА	164
ДИГИТАЛИЗАЦИЈА И ДОБРИ ПРАКТИКИ В РЕГИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „П.Р.СЛАВЕЙКОВ“ – ВЕЛИКО ТЪРНОВО.....	172
МАНАСТИРСКИТЕ БИБЛИОТЕКИ НИЗ ИСТОРИЈАТА И СОВРЕМЕНОСТА.....	180
БИБЛИОТЕКИТЕ ВО ДИГИТАЛНИОТ ПРОСТОР И ВЕШТАЧКАТА ИНТЕЛЕГЕНЦИЈА	190
КУЛТУРНАТА И ЈАВНАТА ДЕЛНОСТ НА ШКОЛСКАТА БИБЛИОТЕКА ВО	199
ПРВАТА ГИМНАЗИЈА ВО ЗАГРЕБ	199
БИБЛИОТЕКИТЕ КАКО МЕСТО ЗА НЕФОРМАЛНО И ДОЖИВОТНО УЧЕЊЕ	208
БИБЛИОТЕКИТЕ КАКО МЕСТА ЗА НЕФОРМАЛНО И ДОЖИВОТНО УЧЕЊЕ.....	219
ИНКЛУЗИВНИ БИБЛИОТЕКИ: ПРИСТАП И УСЛУГИ ЗА ЛИЦА СО ВИЗУЕЛНА ПОПРЕЧЕНОСТ	225
УЛОГАТА НА ЗАТВОРСКИТЕ БИБЛИОТЕКИ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО, ПРЕВОСПИТУВАЊЕТО И РЕСОЦИЈАЛИЗАЦИЈАТА НА ЗАТВОРЕНИЦИТЕ.....	232
КНИГАТА, МОЈОТ ЧЕКОР ДО СЛОБОДАТА	245
МЕЃУ ТРАДИЦИЈАТА И ИНОВАЦИЈАТА:	248
ИНКЛУЗИВНАТА УЛОГА НА БИБЛИОТЕКИТЕ ВО ИДНИНАТА	248
МОЌТА НА СЛИКОВНИЦАТА ВО РАЗВОЈОТ НА ДЕТСКАТА ПИСМЕНОСТ	257

10 ГОДИНИ БИБЛИОАРТ

(училиште за книжевност, уметност, едукација и забава)

м-р Јована Рилак, виш библиотекар
Национална установа-Универзитетска библиотека „Гоце Делчев“- Штип,
РС Македонија
(jovana.stuparic@hotmail.com)

Апстракт

Во долгогодишната практика на јавните библиотеки, широко е застапена соработката со институциите кои се поврзани со библиотеката во однос на целите, задачите и методите на работа. Овој вид соработка се развива на непрофитна основа и првенствено ги решава проблемите на локалната заедница во врска со најширокиот спектар на барања за информации од областа на образованието и воспитанието. Улогата на библиотеката е да обезбеди информативна поддршка на наставните програми, да го промовира проширувањето и продлабочувањето на образовниот процес, да проучува, акумулира и дистрибуира информации за регионалните образовни ресурси. Во трудот се осврнуваме на долгогодишните активности во библиотеката во Штип, во рамките на летното и зимското училиште „Библиоарт“. Целта е да се истакне иницијативата на библиотекарите и потребата од огромни напори за привлекување на младите читатели, како и начини за нивно задржување.

Клучни зборови: иновативни услуги; поттикнување на соработка; корелација; едукација

Вовед

Неформалната образовна работа во НУ-УБ „Гоце Делчев“ Штип се одвива во текот на целата учебна година и се реализира во партнерство со сите образовни институции, почнувајќи од предучилишните установи, основните и средните училишта, универзитетите и други здруженија и организации кои се занимаваат со воспитно-образовната дејност во градот. Кога зборуваме за библиотеката и образовниот систем, прво на што помислуваме е односот помеѓу двата поима. „Образованието“ и „библиотеката“ се неразделни и природно поврзани по својата функција и заемни влијанија. Овој однос и зависност произлегоа уште од раѓањето на човечката цивилизација, преку економскиот успех и еволутивниот процес, во согласност со различните потреби, промени и околности на различни фази од човечкиот живот.¹ Библиотеките се сметаат за една од најефикасните компоненти на наставата. Добрата

¹ „Role of Libraries in Education“

библиотека е од суштинско значење за интелектуалниот, моралниот, духовниот напредок и растот на луѓето во заедницата. Луѓето стекнуваат знаење преку институции како што се училишта, универзитети, научни организации, здруженија, а библиотеката е најистакната од сите. Како таква, игра суштинска улога во секоја заедница.

Библиотекарот како посредник меѓу корисниците и знаењето

Библиотекарот има една од главните улоги во информациската средина. Вклучен е во создавањето, организирањето, ширењето и зачувувањето на знаењето и гради квалитетни односи со актерите на воспитно-образовната дејност. Целта на библиотекарот кој работи со деца и млади е да обезбеди ресурси и услуги преку различни медиуми за да ги задоволи образовните, информативните и личните развојни потреби на децата од сите возрасти и способности. Децата и младите треба да се потпрат на библиотеките за да го остварат своето право на информации и образование, а библиотекарите се во „првите редови“ кога станува збор за промовирање на правата на децата, бидејќи нивната улога е клучна во развивањето на писменоста и ширењето на информации за важноста на читањето. За да функционираат ефективно и професионално, библиотеките имаат потреба од обучени и посветени библиотекарски за да воспостават, планираат, организираат, спроведуваат, управуваат и оценуваат услуги и програми дизајнирани да ги задоволат потребите на децата и нивните семејства во локалната заедница на која служат.²

Летно и зимско училиште - Библиоарт

Со години успешно се координираат активностите на Библиотеката со институции од сите видови образование и организации од локалната заедница. Преку различни и иновативни облици на работа, на корисниците им се овозможува да го прошират своето знаење, самостојно да учат и да најдат извори на информации, да поттикнуваат креативно и критичко размислување и да ги применуваат информациите.

https://www.researchgate.net/profile/Abid-Hussain-47/publication/325192754_Role_of_Libraries_in_Education/links/5afd0c94a6fdcc3a5a274e00/Role-of-Libraries-in-Education.pdf (пристапено на 03.07.2025)

² „ИФЛА Смернице за библиотечке услуги за деца од 0 до 18 година“
https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/libraries-for-children-and-ya/publications/ifla-guidelines-for-library-services-to-children_aged-0-18-sr.pdf (пристапено на 08.07.2025)

Сл.1.Посета на Народниот Музеј, Штип

Сл.2. Драматизација на народна приказна

За таа цел, како дел од летното и зимското училиште „Библиоарт“, веќе 10 години се организираат голем број креативно-тематски работилници, преку кои се збогатува наставната програма со нови содржини и се постигнува корелација помеѓу различните наставни предмети и слободните активности на учениците. Училиштето подразбира бесплатни воннаставни активности, едукативна атмосфера, со многу забава, неформално учење и стекнување вештини. Се одржува од 2016 година, во месецот јануари и јули за време на зимскиот и летниот распуст, во периодот од една недела. Интересот е голем, и се движи од 45 до 55 учесници, од 7 до 15 годишна возраст секоја година. Покрај можноста да се научи нешто ново, на учесниците им се овозможува квалитетно поминато слободно време со дружење и забава. „Библиоарт“ денес не би постоел без иницијативата, напорната работа и ангажманот на нејзиниот креатор, библиотекар-советник м-р Вилма Јованова. Како што е споменато погоре, соработките се од суштинско значење и имаат значајно влијание, особено кога станува збор за едукација на децата и поттикнување на читањето, па затоа Библиотеката е почестена и благодарна за бројните иницијативи спроведени во соработка со различни институции и организации во градот.

Во рамките на проектот организираме различни активности – од работилници за читање и литература; креативни работилници (цртање, театар, музика); едукативни предавања (наука, култура, технологија); па сè до друштвени и тимски игри.

Сл.3. Дизајнирање облека

Сл.4.

Дружење со пензионери

Сл.5. Јапонска култура и обичаи

Ангажираме предавачи од различни области: наставници, професори, уметници, автори, музичари, спортисти и сите заинтересирани експерти од локалната заедница. На овој начин Библиотеката станува динамично место за учење и дружење.

Во трудот понатаму ќе бидат претставени конкретни примери од активностите организирани во и надвор од Библиотеката.

Активности во Библиотеката

- Соработка со Универзитетот „Гоце Делчев“ Штип (предавања од професори како дел од работилници посветени на книги и литература за млади; промоција на јапонската култура и животот во Јапонија од страна на Јуми Такахаши, изработка на оригами, учење јапонски зборови и обичаи).
- Ликовни работилници за развивање на креативноста и креирање цртежи инспирирани од бајките, предводени од ликовни уметници.
- Час по фотографија предводен од професионален фотограф.
- Учење англиски јазик преку игра, со наставници од Центарот за странски јазици „Делта Зита Ми“ од Штип; Работилници со училиште за ментална аритметика „Малац генијалац“.
- Час по модерни танци (предводен од професионален танчар од танцовиот спортски клуб „Break the floor“).
- Карате час со членовите на карате клубот „Македонка“ Штип (учење техники за самоодбрана).
- Работилници со дипломирани глумци (драматизација на македонски народни приказни, запознавање со содржината на текстот, ликовите, сценографијата, изведба на претставата).
- Соработка со Центарот за лица со интелектуална попреченост ЦПЛИП „Порака“ (учење арапска техника на цртање со претставник од центарот - Верче Андонова).
- Соработка со американското катче и активностите со makerspace сетови, VR очила, Nintendo Wii (творење и развивање различни способности преку креативни игри), Kahoot квизови (платформа за учење заснована на игра), караоке шоу.
- Посети од страна на роднокрајните писатели (поттик за творештво, пишување и учество на литературни конкурси).
- Посета од страна на Културно уметничко друштво „ТОСКА“ (претставување на ансамблот со сплет македонски песни, објаснување на носиите на игроорците, учење македонски најпознати ора).

- Работилници со Училиштен центар IQ UP (воведување во светот на планетите и сосвездијата преку интересни активности, спроведување експерименти).
- Соработка со невладина организација ЕХО (интерактивна презентација на тема врсничко насилство).

Активности надвор од Библиотеката

- Посета на Здружението на пензионери - Штип (месење кифли, курс по плетење, погодување загатки, играње шах, пикадо, пеење и играње народни игри).
- Посета на Народниот театар - Штип (запознавање со организацијата и начинот на работа).
- Посета на ТВ Ирис (медиумско информирање, запознавање со процесот на добивање и пренесување на информациите во јавноста).
- Посета на Зоолошката градина Штип.
- Екскурзија (посета на НУБ „Св. Климент Охридски“ Скопје).
- Извиднички клуб „Еквинокс“ (стекнување вештини за поставување на шатор, врзување јазол и поставување на огниште).
- Посета на Народниот Музеј - Штип (предавања на теми: археологија, етнологија, историја).
- Посета на Општина Штип (запознавање со улогата на градоначалникот и Советот).
- Посета на Мултимедијалниот центар „Киро Глигоров“.
- Посета на Државниот музички училиштен центар „Сергеј Михајлов“ - Штип (запознавање со програмата и музичките инструменти).
- Посета на Модната конфекција „Албатрос“ (запознавање со процесот на изработка на облека, работилница за дизајнирање облека).
- Посета на ДООЕЛ „Европа“ - Штип (запознавање со организацијата на работата и испробување на вкусните производи од линијата Чунга Лунга).
- Посета на Киноверзум (проекција на филм).

Како резултат на активностите, „Библиоарт“ оствари значајни постигнувања: повеќе од 1200 учесници низ 10 години традиција, повеќе од 60 предавачи, во просек 100 учесници по година, а интересот и бројот на пријавени секоја година се зголемуваат.

Импресии од учесниците и заедницата

Најдобро сведоштво за успехот на „Библиоарт“ се впечатоците на нашите учесници, соработници и заедницата. Тие прикажуваат како проектот е доживеан во пракса и какво влијание остави.

„Во текот на 10 години реализација, „Библиоарт“ имплементираше огромен број програми за ученици, со цел да ги анимира, едуцира и да ги забавува за време на распустите. Интересот е голем, со што учесниците ја потврдија желбата да учат, тимски да работат, да стекнуваат вештини и знаења на неформален начин и да создаваат другарства кои траат“.

Креатор на програмата, м-р Вилма Јованова, библиотекар-советник

„Библиоарт“ ми остави голем впечаток бидејќи учевме за другарството, зашто е важна книгата и читањето и за бонтонот. Моите три омилени искуства од „Библиоарт“ се посета на кино и гледање филм, посета на Музичкото училиште и учење за инструменти, слушање на звукот на пијаното, и квизот Kahoot каде што се натпреваруваме во знаење“.

Надица Левкова, учесничка во 4 одделение

„Библиотека е срцето на градот. Библиотека е срцето на училиштето. Секое дете и ученик треба да развиваат култ кон знаењето и читањето. Тој простор е место каде децата и учениците почнуваат да ја чувствуваат поврзаноста помеѓу минатото, сегашноста и иднината. Токму затоа активностите на летни и зимски школи кои се организираат во библиотеката имаат огромна вредност за младите. Неформалното и информалното образование се најтивките, но и најмоќното учење што се случува во секојдневието на младите: од летни и зимски школи, од секции, од разговорите со луѓето, од семејството, од искуствата, од грешките и успехите, од патувањата, од книгите, од библиотеките, од интернетот. Моето искуство е исклучително позитивно и сметам дека библиотеката треба да развие уште подинамична програма на средба со младите луѓе“.

проф.д-р.Кирил Барбареев при Факултетот за образовни науки УГД Штип,

предавач на програмата Библиоарт

„Сакам искрено да изразам голема благодарност и задоволство за школата што ја организираше во библиотеката, а ја посетуваше моето дете во текот на летниот и зимскиот период. Програмата беше богата, креативна и едукативна, а тимот кој работеше со децата покажа голема посветеност, трпение и љубов. Детето се стекна со нови знаења, пријателства, многу радост и секогаш го очекуваше следното дружење. Ви благодарам што им овозможувате на најмладите да ја почувствуваат библиотеката како место полно со радост, знаење и нови доживувања“.

Верица Секуловска, родител

Заклучок

Со долгогодишните соработници вклучени во програмата, голем интерес од самите учесници и нивните родители, како и посветената работа на библиотекарите, „Библиоарт“ покажа дека библиотеката не е само место за позајмување книги, туку место за дружење, стекнување знаења, едукација и место за квалитетно исполнување на слободното време без интернет, мобилни телефони и компјутери. Институцијата докажа дека може да биде модерна библиотека која ги акумулира интересите на речиси сите општествени сектори. Со подобрување на формите и методите на библиотечното работење, проширување на опсегот на понудени услуги, како и иницирање нови, библиотеките и другите институции ја зајакнуваат нивната ефикасност и продуктивност и придонесуваат за решавање и надминување многу заеднички проблеми.

Користена литература

1. Годишен извештај за работата и активностите на НУ-УБ „Гоце Делчев“ Штип за 2017 година, бр. 03-19/2 од 30.01.2018
2. Годишен извештај за работата и активностите на НУ-УБ „Гоце Делчев“ Штип за 2018 година, бр. 01-24/1 од 30.01.2019
3. Годишен извештај за работата и активностите на НУ-УБ „Гоце Делчев“ Штип за 2020 година, бр. 01-33/1 од 26.02.2021
4. Годишен извештај за работата и активностите на НУ-УБ „Гоце Делчев“ Штип за 2021 година, бр. 01-17/1 од 28.01.2022

5. Годишен извештај за работата и активностите на НУ-УБ „Гоце Делчев“ Штип за 2022 година, бр. 03-27/2 од 30.01.2023
6. Годишен извештај за работата и активностите на НУ-УБ „Гоце Делчев“ Штип за 2023 година, бр. 01-28/1 од 29.01.2024
7. „ИФЛА Смернице за библиотечке услуги за деца од 0 до 18 година“ https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/libraries-for-children-and-ya/publications/ifla-guidelines-for-library-services-to-children_aged-0-18-sr.pdf (пристапено на 08.07.2025)
8. „Role of Libraries in Education“ https://www.researchgate.net/profile/Abid-Hussain/47/publication/325192754_Role_of_Libraries_in_Education/links/5afd0c94a6fdcc3a5a274e00/Role-of-Libraries-in-Education.pdf (пристапено на 03.07.2025)

Abstract

In the long-term practice of public libraries, cooperation with institutions related to the library in terms of goals, tasks, and methods of work is widely represented. This type of cooperation is developed on a non-profit basis and primarily solves the problems of the local community in connection with the widest range of information requests in the field of education and upbringing. The role of the library is to provide information support for curricula, to promote the expansion and deepening of the educational process, and to study, accumulate, and distribute information about regional educational resources. In the paper, we refer to the long-term activities in the library during the summer and winter school “Biblioart”. The aim is to highlight the initiative of librarians and the need for enormous efforts to attract young readers, as well as ways to retain them.

Keywords: innovative services, encouraging cooperation, correlation, education

СПОДЕЛУВАЊЕ ДОБРИ ПРАКТИКИ ВО РАБОТЕЊЕТО НА БИБЛИОТЕКАТА

Габриела Костадинова, библиотекар
ОУМБ „Кочо Рацин“- Пехчево
(kostadinova.gabriela@yahoo.com)

Апстракт

Трудот претставува осврт на значењето на споделувањето добри практики во современото библиотекарство. Преку активности насочени кон различни целни групи – деца од предучилишна возраст, ученици од основното образование и возрасни читатели се прикажува улогата на библиотеката како центар за учење, култура и социјализација. Претставените примери ја нагласуваат потребата од континуирано унапредување на услугите, вклучување на корисниците во креативни програми и зајакнување на соработката со образовните институции и локалната заедница.

Клучни зборови: библиотека, добри практики, читање, млади, возрасни, култура, заедница

Вовед

Современата библиотека не е само место за чување и изнајмување книги, туку отворен, културен и образовен центар во кој се гради љубовта кон знаењето, читањето и културата. Во таа насока споделувањето на добрите практики во работењето на библиотеката претставува клучен сегмент за нејзиниот понатамошен развој. Со размена на искуства, успешни модели и идеи, библиотеката ја зајакнува својата улога во заедницата и овозможува поквалитетни услуги за сите возрасни групи на корисници.

Добрите практики особено се значајни во работата со младите, бидејќи токму тие се идните носители на знаењето и културните вредности. Преку разновидните активности со деца, ученици и возрасни читатели што ги спроведува ОУМБ „Кочо Рацин“- Пехчево, всушност библиотеката создава простор за учење, дружење и личен развој, градејќи ја сликата за себе како место на отвореност и доверба.

Добри практики во работата со различни целни групи

Работа со деца од градинка

Библиотеката е првата станица на патот кон светот на книгата. Затоа активностите со најмалите се темелот врз кој се гради љубовта кон читањето. Преку сликовници, приказни и

едукативни игри, децата од градинката учат дека библиотеката е место каде секогаш може да пронајдат ново знаење и радост.

По повод 13 февруари во детската градинка „7 Септември“ се одржа креативна работилница, каде децата со шарени салфети ги украсуваа цртежите од грозје и срциња, со цел да ги одбележат празниците Св. Трифун - заштитник на виното и грозјето и Св. Валентин – заштитник на љубовта.

Сл.1.

Сл.2.

По повод Светската недела на детето во библиотеката се одржа работилница на тема „Здрава храна за детство без мана“ со децата од детската градинка „7 Септември“. Секое дете имаше за задача да направи фигури од овошје.

Креативните работилници, цртањето, драматизација на приказни и слично дополнително ја поттикнуваат нивната имагинација и љубопитност.

Сл.3.

Сл.4.

Работа со ученици од основното образование

Учениците од основното образование посериозно го доживуваат читањето и истражувањето. Токму затоа библиотеката „Кочо Рацин“ – Пехчево организира настани кои ќе ја зацврстат нивната читателска навика.

Спроведени се бројни активности кои поврзуваат наставни содржини, книжевни и социјални вештини.

Обработка на книгата „Ајде да играме шах“ од Орце Данчевски со учениците од V одделение во комбинација со организирање шаховски турнир ги поврзува литературата со логичното размислување и спортот.

Сл.5.

Сл.6

- Во текот на зимата организирана е креативна работилница „Изработка на снешко“ со учениците од III одделение, со цел поттикнување на фантазијата и радоста кај најмладите.

Сл.7

Сл.8

Во подрачното училиште во с. Црник со учениците од I, II и III одделение се одржа креативна работилница на тема „Честитки за мојата мајка“ по повод 8 Март.

Сл.9.

Сл.10.

Други форми на активности се тематски настани поврзани со значајни датуми од литературата и културата.

Библиотеката „Кочо Рацин“ се придржува на кампањата „Плати кафе со поезија“. По тој повод во кафе бар „Ким“ беа одржани две работилници ликовна и поетска. Низ цртежи беше одбележан Ден на ластовичката и пролетта, а низ поетско творештво – Светски ден на поезијата.

Сл.11.

Сл.12.

Работилница со писателката Јадранка Клисарова по повод 23 Април – Светскиот ден на книгата и авторското право со обработка на лектирата „Децата од моето училиште“ со цел овозможување на учениците директна средба со авторката и подлабока анализа на лектирата.

Сл.13.

Сл.14.

Овие активности имаат за цел не само промоција на читањето, туку и соединување на комуникациски и социјални вештини кај децата. Редовното учество на учениците во овие програми укажуваат на нивното задоволство и мотивираност. Преку овие активности библиотеката станува поддршка во образовниот процес и партнер на училиштето.

Работа со млади – средношколци и талентирани поединци

Средношколците се ангажирани низ повеќе културни и едукативни програми како што се:

- Учество на меѓународна манифестација „Гоцеви денови“ во Врање, кое овозможува награди и афирмација на таленти. Освоени две втори места во категорија поезија под менторство на Габриела Костадинова.

Сл.15.

Сл.16.

- Трибина „Значење на празниците“ чиј гостин беше отец Горан, кој зборуваше за големите христијански празници Божиќ, Бадник, Водици, со цел поврзување на младите со духовните вредности.

Сл.17.

Сл.18.

Работа со возрасни читатели и соработници

Возрасните читатели и соработници се постојана и верна група која ја одржува традицијата на библиотеката. ОУМБ „Кочо Рацин“ активно ги вклучува во програми кои негуваат културен идентитет, неформално образование и социјална интеракција како на пример:

- Квиз на знаење од областа на биологија, музика, мода, архитектура, книжевност и спорт наменет за возрасни читатели, соработници и студенти придонесува за негување на доживотно учење и дружење.

- Кулинарско-музички перформанс организиран од страна на Организација на жените на Пехчево и Матична библиотека „Кочо Рацин“, на кој членките на ОЖП и библиотеката ги претставуваат своите домашни специјалитети, со цел да се истакне улогата на жената во културата и зачувување на традицијата.

Сл.19.

Сл.20.

Сл.21.

Сл.22.

- Активности во рамките на Хортикултурна библиотека како што се изложба на орхидеи и натпревар за најубава тераса и двор украсен со цвеќиња, ја поттикнуваат естетската култура и љубовта кон природата.

Сл.23.

Сл.24.

Ваквите настани создаваат чувство на заедништво и им овозможуваат на возрасните да се чувствуваат активни и вклучени во културниот живот.

Ефекти и резултати

Спроведените активности со различни целни групи во нашата библиотека придонесуваат за повеќекратни резултати:

а) Зголемување на бројот на корисници особено млади, кои библиотеката ја доживуваат како пријателско и инспиративно место.

б) Развој на читателски навики од најмала возраст, што значи долгорочна корист за поединците и заедницата.

в) Подобрување на креативноста и критичкото размислување, преку работилници и дискусии.

г) Јакнење на соработката со образовните институции, што ја позиционира библиотеката како партнер во воспитно-образовниот процес.

д) Обогадување на културниот живот во локалната заедница преку книжевни средби и културни програми.

Заклучок

Споделувањето на добри практики во работењето на библиотеката претставува значаен поттик за нејзин континуиран развој. Секое успешно искуство било да е насочено кон најмалите, кон учениците, или кон возрасните читатели е пример што може да послужи како модел и во други средини. Библиотеката преку разнолики и креативни активности станува жив културен центар кој ја негува љубовта кон книгата и знаењето, а истовремено ја зацврстува поврзаноста меѓу генерациите.

Користена литература

1. Јовановиќ, Д. Библиотеката и младите читатели. Белград: Народна библиотека Србија, 2017
2. Радовиќ, М. Библиотеката како културен центар во локалната заедница. Подгорица: Црногорско библиотекарско друштво, 2020
3. Архива на ОУМБ, „Кочо Рацин“ – Пехчево

Abstract

The paper provides an overview of the importance of sharing good practices in modern librarianship. Through activities aimed at different target groups – preschool children, primary school students, and adult readers – the role of the library as a center for learning, culture, and socialization is demonstrated. The presented examples emphasize the need for continuous improvement of services, engaging users in creative programs, and strengthening cooperation with educational institutions and the local community.

Keywords: library, good practices, reading, youth, adults, culture, community

СЪХРАНЯВАНЕ И ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА НАРОДНИТЕ ЗАНАЯТИ ОД МАКЕДОНСКИЯ КРАЙ

Соня Иванова
Регионална библиотека „Димитър Талев“ – гр. Благоевград

Библиотеките са духовни огнища на хората. Във фондовете им се пазят несметни книжовни богатства. Историческата памет, съхранена в библиотеките е не само за военни победи, скъпоценни ръкописи и географски открития. Има документи за миналото на народите, техния поминък и бит.

От векове библиотеките съхраняват и популяризират народната памет и занаяти. Занаятите са част от бита на всеки народ. Има различни занаяти – свързани с поминъка, с животновъдството, домашни занаяти и др.

Регионална библиотека „Димитър Талев“ Благоевград е водещ културен институт за Югозападна България. Притежава богати книжни колекции. Основна цел на краеведската дейност на библиотеката е да съхранява и популяризира историята и традициите на родния край. Част от традициите са свързани със занаятите, които са се развивали в миналото в нашия регион.

Преди няколко години се формира идея за организиране на форум на РБ „Д. Талев“ Благоевград за съмишленици по темата за занаятите от Македонския край. Намеренията ни бяха да представим на обществеността характерни занаяти от миналото, занаяти, които се практикуват и днес, както и авторски занаяти.

И така през месец май на 2021 година направихме покана и оформихме регламент за участие в Регионална краеведска конференция на тема: „Народни художествени занаяти от Македонския край“. Разпратихме поканата до краеведи, историци, етнографи, представители на библиотеки и читалища и др.

Определихме дати на конференцията 21-22 октомври 2021 г. Идејата за датата е да почетем патрона на библиотеката ни Димитър Талев, който почива на 20 октомври 1966 година.

За конференцията се записаха за участие девет автори на доклади. От тях имаше представители и от Пернишкия край, макар да не са от географска област Македонија. С краеведското друштво от Перник години наред поддржуваме добри контакти, организирали сме съвместни литературни среќи, представяния на книги на местни творци и др.

С вџодушевление за предстоящата конференцията направихме плакати и покана с програма, оформена като дипљана. Раздадохме поканите на културни и образователни институти, на местни творци и младежи. Подготвихме зала с мултимедия в очакване на участниците и гостите на форума. Подготвихме папки с материали за участниците. За огромно съжаление на организатори и участници, следобедът преди конференцията по совет на медицински лица в Бџлгария бе обявен локдаун – забрана на струпване на хора на едно място. Все пак годината бе 2021 – пандемията COVID 19 се вихреше в целия свят и промени живота на всички ни.

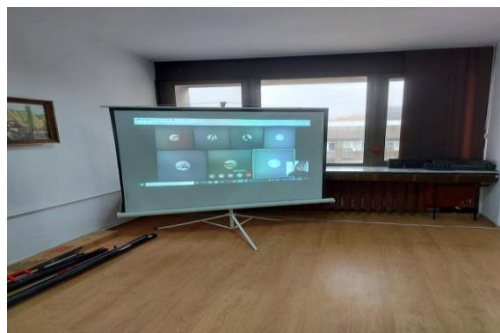

Въпреки забраната за провеждане на събития на закрито, не се отказахме от провеждане на форума. За часове организирахме виртуална стая във Фейсбук и информирахме участниците в конференцията. На следващия ден 21 октомври проведохме събитието в смесен формат.

Виртуално приветствие към форума отправи г-жа Силвия Домозетска - директор дирекция "Култура, спорт и туризъм" на Община Благоевград. На конференцията присъстваха директорът на библиотеката и библиотекари.

Бяхме седнали на разстояние с маски на лицата и каквото бе необходимо за предпазване на хората.

Участниците от библиотеката Емилия Малешевска и Донка Какарадова прочетоха докладите си пред присъстващите. Едни от авторите се вљючиха онлайн във виртуалната конферентна зала – Нонка Кръстева от гр. Перник, Спаска Паскова от гр. Гоце Делчев, Красимира Донева от с. Поленица. На други участници докладите бяха представени от библиотекари от РБ „Д. Талев“ – материалите на Георги Радославов от гр. Перник, Петя Маврикова от с. Места, Джемиле Сиракова от с. Юруково.

Сред докладите имаше материали за домашни занаяти – ткачество, бродерия, боядисване на прежди; за майстори строители, звънчари, дърворезбари; обширна библиографска справка за занаятите; темата за приемствеността – как занаятите оживяват в детската градина (грънчарство, правене на цървули и др.).

Конференцията бе заснета и публикувана на сайта на библиотеката и във Фейсбук страницата на библиотеката website: <http://www.libblagoevgrad.org>

Поради интерес към темата на 20 октомври 2022 година организирахме Втора регионална краеведска конференция „Художествени занаяти от Македонскиот край“. Участваха дванадесет автори етнографи, историци, краеведи, библиотекарски, творци. Този път конференцията се проведе присъствено и имаше много гости любители на занаятите и фолклорното ни наследство.

Форумът бе с меѓународно учество. Включиха се нашите пријатели от ЛУБ „Благой Јанков Мучето“, гр. Струмица, Р Северна Македонија м-р Аница Глигорова Милева, библиотекар-советник и м-р Гонца Запрова Анастасова. Ани и Гонца ни представиха материјал за шевиците в народната носия и изкуството

на филиграна. За наша голема радост на поканата ни откликна и колежка от Благоевград, която от дълги години живее в САЩ - Николина Варламова, библиотекар, Нју Џорк САЩ. Тя ни представи темата „Художествени занаяти от македонскиот край. Как българите в Америка поддржат българскиот дух“.

На конференцията бяха представени и доклади за дърворезбата, за обущарството како занаят, за шаренето на великденски яйца, за майсторството при плетенето, за модата и

традиционното облекло в Македонскиот край и др. Представени бяха както народни занаяти от миналото, така и приемствеността чрез представяне на съвременни автори творци на художествени изделия.

Отново докладите и презентациите бяха заснети и качени на сайта на РБ „Д. Талев“ Благоевград и във Фейсбук страницата на библиотеката. Всички участници получиха сертификати за участие в конференцията.

В резултат от двете конференции от 2021 и 2022 година създадохме сборник „Народни художествени занаяти от Македонскиот край“, който е пъстра мозайка от доклади, посветена на занаятите.

Народни художествени занаяти от Македонскиот край : Сборник доклади [от Регионална краеведска конференция Народни художествени занаяти от Македонскиот край]. - Благоевград : Шевица, 2022 ([Благоевград] : Смилков). - 248 с. : с ил. ; 21 см

Целта на сборника е да споделим опит и обмен на информация за художествените занаяти от Македонскиот край – които се развиват и днес, както и за забравени и останали в миналото занаяти. Представихме доклади на историци, библиографи, етнографи, краеведи и други представители на културни институти, съпричастни към темата.

Българските занаяти в миналото възникнали и се практикували в помощ на хората – за облекло, за работа на полето, свързани с животновъдството, със строеж и украса на дома и др. Във всеки край имало ненадминати майстори тъкачи, везбари, кошничари, плетачи, дърворезбари, ковачи, обушари, сарачи и други.

Народните занаяти представят нашата идентичност, майсторството и творческия заряд на българина. Предават се от поколение на поколение. На базата на народните занаяти се появяват и авторските – те надграждат традициите и внасят съвременни мотиви и звучене.

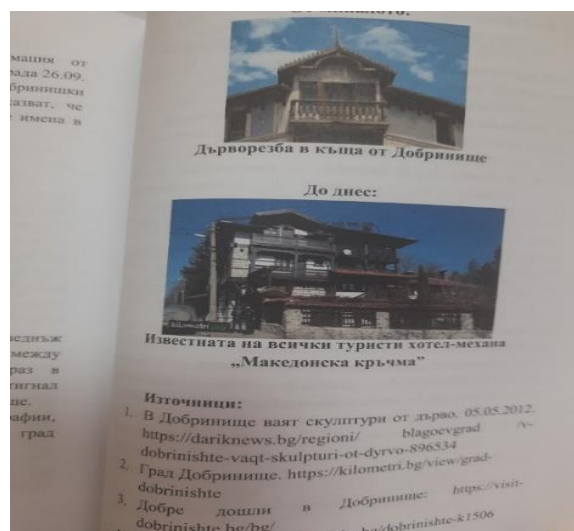
Сборникът се състои от две части. Първата част включва доклади от конференцията, проведена през 2021 година. Втората част включва доклади от конференцията, организирана през 2022 година.

В първата част включените доклади представят тъкачество, везби, изработване на носии, боядисване на прежди, ковачество, гърнчарство, дърворезбарство, дюлгерски занаят, звънчарство и други. Включени са и два доклада от пернишкия край и обширна библиографска справка за занаятите в България.

Във втората част са представени доклади за папукчийство, изработване на шевици, техника филигран, плетива, гайтанджийство, куюмджийство, стивастарство и други.

Включени са доклади и от Р Северна Македония и как българите в САЩ съхраняват и развиват традициите ни, отвъд океана.

Повечето от материалите са богато илюстрирани със снимков материал.

Сборникът е полезен с материалите си на краеведи, историци, студенти и любители на етнографското богатство на Македонскиот край.

Заинтересованите читатели можат да се запознајат с дигиталното копие на сборникот на сајтот на РБ „Д. Талев“ Благоевград. <https://www.libblagoevgrad.org/-----2022.html>

Представихме сборникот во зала „Изкуство“ на РБ „Димитър Талев“ Благоевград. На събитието присустваха част од авторите, които споделиха мотивите си за учество во конференциите и изборот на занаяти за представяне.

На сретката присустваха многу граѓани и гости на града, любители на народните занаяти.

Поради повишен интерес към темата организирахме Трета регионална краеведска конференция на тема: „Народни художествени занаяти од Македонскиот край“, 16 – 17 ноември 2023 година, Благоевград. През есента на 2023 година Регионална библиотека „Димитър Талев“ град Благоевград отбележа седемдесет годишнината си юбилеј. По објасними причини, датите околу 20 октомври беа посветени на тържества на патрона ни – Димитър Талев. По таа причина проведохме конференцијата през месец ноември.

Во двудневниот форум се вклучиха тридесет и четирима автори, които представиха тридесет и еден доклади и презентации. Част од докладите беа писани во савторство.

През двата дена на форумот имаше изложби на занаятчийски произведения – бродерии, ткањани, накити и др.

И тази година в конференцията се включиха наши приятели от ЛУБ „Благой Янков Мучето“, гр. Струмица, Р Северна Македонија - Аница Глигорова Милева, Гонца Запрова Анастасова и Наташа Василевска-Трайчевска, които представиха изключително интересни доклади.

Представени бяха различни занаяти – тъкачество, бродерии и плетива, винопроизводство, берберство, изработка на тъпани, цървули, кавали, обеци, хамути за коне, дървени мебели и др.

Гостите бяха заплениени от презентациите на авторите и им задаваха многобройни въпроси.

И тази година докладите и презентациите бяха качени на сайта, в YouTube и на Фейсбук страницата на библиотеката. Участниците получиха сертификати. Материалите бяха заснети като видео клипове и много потребители ги гледаха многократно.

Интересът към конференциите за занаяти продължи. Организирахме Четвърта регионална краеведска конференция на тема: „Народни художествени занаяти от Македонски край“, 24 - 25 октомври 2024 година, гр. Благоевград. Отново голям брой участници – тридесет и трима автори участваха с двадесет и осем доклади.

Форумът получи широка подкрепа от обществеността на Благоевград. Много читатели, граждани, колеги, учащи се и творци присъстваха на двата дни на конференцията.

Отново бяха представени различни занаяти – от миналото, традиционни, художествени, авторски. И този път докладите бяха придружени с презентации и малки изложби от изработени предмети. Запознахме се с възрожденски църковни дърворезби, тъкане, народни носии, дърворезби, изработване на предмети от мрамор, кожа, грънчарство, винарство и др. Нашите приятели от гр. Струмица - Ани и Гонца се включиха и в тази конференция. Този път те ни представиха пътуващо кино от миналото.

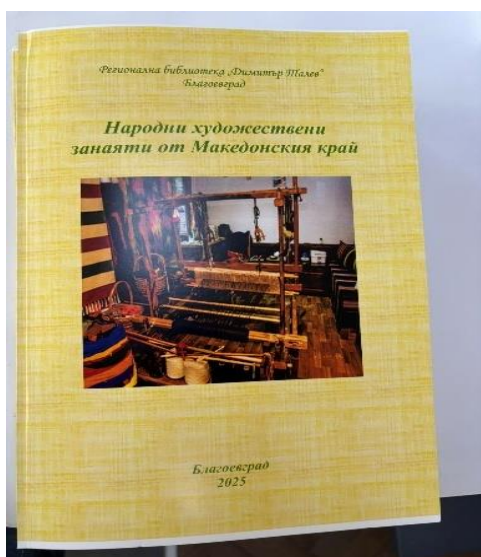
След официалната част на представянето на материалите последва дискусија, която премина в неформални разговори, обмяна на идеи, запознавање на автори от различни населени места ...

И този път участниците получиха сертификати, качихме материалите в социалните мрежи, получихме добър отзвук сред медиите, благодарности за добрата организация и др.

Резултатът от третата и четвъртата конференции е нов сборник, посветен на занаятите.

Народни художествени занаяти от Македонскиот край : Сборник доклади [от Регионална краеведска конференция Народни художествени занаяти от Македонскиот край] / Състав. Соня Иванова ; Ред. Соня Иванова, Владимир Симеонов. - Благоевград : Регионална библиотека "Димитър Талев", 2025 (Благоевград : Издателски комплекс към ЮЗУ "Неофит Рилски"). - 266 с. : с цв. ил. ; 29 см

Сборникът „Народни художествени занаяти от Македонскиот край“ е един своеобразен калейдоскоп на занаятите от нашия край. В пъстър букет са събрани различни занаяти – преминали през пространството на времето и адаптирани към съвременния живот и останали в миналото на прадедите ни.

Българските занаяти са многообразни – свързани с бита, прехраната, облеклото и др. Има и занаяти, които с творенията си „радват окото“ – пъстри шевици, красиво изработени пафти, накити, дърворезби и др.

Целта на сборника е да обединим различни занаяти от Македонскиот край, да ги представим и съхраним на белия лист и да ги запазим като културно наследство за следващите поколения българи.

Традицията продължава – този сборник е втори поред. Първият сборник издадохме през 2022 година с включени 21 доклади на краеведи, историци, етнографи и други автори, съпричастни към тематиката. Във втория сборник сме включили 54 доклади на автори, милеещи за родното, за пребъждането на занаятите и традициите ни. Двата сборника са резултат, те са „плодовете“ от проведените в Регионална библиотека „Димитър Талев“ - Благоевград краеведски конференции, посветени на занаятите от Македонскиот край.

краеведи от Пернишкия край.

Сборникът е обособен в две части. Включени са доклади на автори от родния край - краеведи, историци, етнографи, библиотекари, творци на художествени изделия и др.

Съдържанието е обогатено и с международно участие на колеги от Република Северна Македонија и

В първата част сме включили 28 доклади на общо 31 автори. Някои от материалите са писани в съавторство. Представени са тъкачество, изработване на народни носии, ръкоделия, плетива. Включени са материали за местни художници, строители, майстори ножари, изработване на кавали, на дървени мебели. Има и такива, посветени на изработване на костюми за Сурва, на художествени изделия – направа на обеци. Представени са и други занаяти – берберство (бръснарство), изработване на хамути, самари за коне. И закъде без вкусна храна и напитки – има материали за лозарство, винарство и приготвяне на вкусни „бабини“ гозби.

Във втората част сме включили 26 доклади на общо 30 автори. Има материали, посветени на църковни украси – дърворезби и иконопис. Представени са майстори грънчари, ковачи, обработващи дървото, превръщайки клони и корени в произведения на изкуството, други - дялащи мрамор, строители, мелничари, обработващи кожа и др. Има материали за тъкани, изработване на носии, български шевици, винарство, рецепти за приготвяне на храна по

старовремски начин и др. Включени са и материали как се варел сапунът от минали времена до днес, как пера от птици, сушени цветя и мидички се превръщат в красиви диадеми за коса и др. Има и материали за приемствеността – как в читалища по места старите занаяти

„оживяват“ и изкусни майстори учат децата на тях: за ателиета по ткање, изработване на

сувенири от природни материали, как малките детски
ръчички да завъртят грънчарското колело и други.

Сборникът е богато илюстриран. Поместени са
много снимки на занаятчийски произведения, на уреди и
пособия, с които се изработват изделията и предметите,
и други. Багрите от красивите народни носии искрят и
носят радост за очите и гордост в сърцата ни.

Нашата мисия е да съхраним българското, да го
запазим и предадем на идните поколения. Изданието е
полезно за краеведи, историци, любители на
традиционните народни занаяти от Македонскиот край.

Да развиваме старите занаяти и да покажем красотата им на нашите сънародници! Да
съхраним, да предадем, да помним.

Сборникът е включен в дигиталната колекция на сайта на библиотеката ни.

<https://www.libblagoevgrad.org/-----2025.html>

Издадохте сборника през месец јуни 2025 година. Есента предстои представяне на
сборника пред обществеността на Благоевград с участието на автори, составител, редактори,
представител на издателскиот комплекс на ЈОЗУ „Неофит Рилски“ и др.

През годините јасно се забележува устойчивост на
идејата за представяне на занаятите од Македонскиот
крај. Всяка следваща конференција предизвикува все
по-голям обществен интерес. Увеличуваат се
участниците, зрителите, медијниот отзвук. Има автори,
които учествуваат во повеќе од една конференција (во две,
три поредни години).

Последици на идејата препорачуваат форумата
на други хора. Радва ни, че многу од учесниците и публиката информираат свои блиски
творци, занаятчији, кои да учествуваат со презентации во нашите бъдещи форуми. Често ни
задаваат въпрос дали ще има и пета – следваща конференција тази есен.

Имаме желание да развием идејата ни за темата на форумите в бъдеще. Досега преобладаваха докладите за занаяти, но имаше и материали за приготвяне на храна, за възпроизвеждане на народни обичаи и др.

Обмисляме идејата да организираме Пета регионална краеведска конференция „Етнография на Македонскиот край: занаяти, празници, обичаи, обредна и традиционна храна“. Така авторите на материали и презентации ще можат да обогатят знанието

ни и разширят кръгозора ни към нашето фолклорно богатство. Чрез включване на описания на народни празници, обичаи, обредна и традиционна храна, калейдоскопът от доклади ще стане още по-пъстър и интересен. Ще предадем на потомците ни красотата на обичаите, багрите на носиите и вкуса на обредната храна, наследени от нашите баби и дядовци, бащи и майки.

И така – идејата продолжава. Очакваме Ви през есента да споделите с нас етнографски бисери от Вашиот край! Да помним, да съхраним, да завештаем на бъдните поленија красотата на народното творчество!

ОД ЕВРОПА ДО СКОПЈЕ: ЈАВНАТА БИБЛИОТЕКА КАКО МЕСТО НА КНИЖЕВНА ИНТЕРКОНЕКЦИЈА

м-р Александра Јурукowska, библиотекар
ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ Скопје
(a.sokolovska@gmail.com)

Апстракт

Актуелните книжевни тенденции од Европа не треба да се третираат како апстрактни или недостапни, а истото важи и за достапноста и претставувањето на современите европски автори на македонски јазик и пред македонските читатели. Се чини дека денес, повеќе од кога и да е, библиотеките секојдневно можат да ги застапуваат и интегрираат современите европски книжевни остварувања преку прецизни избори на нови изданија, тематски читања и креативни иницијативи. Во таа насока, а во контекст на ограничени буџетски средства и можности, највредни стануваат партнерствата со издавачите, книжевните фестивали и иницијативи, како и невладините организации што работат на промоција на европските креативни и книжевни вредности.

Во контекст на современите предизвици на библиотечните услуги, јавните библиотеки во светот, па и кај нас, имаат важна позиција - тие имаат потенцијал да се трансформираат во динамични платформи за културна и книжевна интерконекција, особено преку промоција на современи европски автори. Во нашиот случај од особено значење е промоцијата на современите и актуелни европски автори преведени на македонски јазик. Ваквиот пристап значително го збогатува книжевниот фонд, ја збогатува читателската култура, ја поттикнува интеркултурната свест и создава едукативна и инспиративна средина за публиката, посебно помладите и во прв ред децата. Во апликативниот дел, трудот се задржува на конкретни примери од програмските активности, промоции, работилници и настани на ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје и мрежата на соработка со горенаведените активни чинители на македонската книжевна и културна сцена. Примерите за добра пракса од работењето на ГБСК, воедно се и примери за креирање простор за книжевна интерконекција.

Клучни зборови: *јавни библиотеки, европски автори, европски културни и книжевни вредности, платформа, интерконекција*

Вовед

Во современото македонско издаваштво се забележуваат одредени промени и тенденции кои слободно може да кажеме дека ги одбележаа првите 20 години од 21 век, па дури и трите декади од осамостојувањето на Македонија. По појавата на првите приватни издавачки куќи; зголемениот интерес за преведена литература; збогатувањето на преводите на класиците; па и на современите автори, надминат е еден поголем процеп што ја одвојуваше

македонската книжевна средина и понуда во однос на останатите помали книжевни средини предодредени, како и ние, од дефиницијата на т.н *мали јазици*.

Во овој процес јавните библиотеки играат клучна улога, не само како институции за чување и дистрибуција на книги, туку и како динамични платформи за културна интерконекција. Промоцијата на современи европски автори преведени на македонски јазик создава услови за збогатување на читателската култура, поттикнување интеркултурна свест и градење едукативна средина, особено за младата публика.

Во таа насока, релевантен пример е Хелсиншката централна библиотека Оди (Helsinki Central Library Oodi¹, којашто со својот современ архитектонски дизајн, мултифункционални содржини и вклученост на различни возрастни групи ја истакнува јавно библиотечната услуга како универзален и иновативен културен центар.

Зошто европски автори и европски книжевни вредности пред македонските читатели?

Актуелни европски книжевни тенденции во литературата за возрасни

Европските книжевни тенденции за возрасната публика се движат околу неколку клучни вредности: *лингвистичката разновидност, интеркултурниот дијалог и моќта на приспособување на книжевноста во дигиталната ера*.

Според програмата Креативна Европа (Creative Europe), индустријата за книги во Европа годишно произведува над 575 000 наслови, но преводливоста меѓу јазиците останува предизвик – и токму затоа клучно е да се поттикнува циркулацијата и достапноста на литература од различни европски области.²

Еден од клучните методи или стратегии е и постојаното создавање транснационален книжевен простор, каде независни книжарници, фестивали и јавни библиотеки ќе презентираат креативни и културни вредности кои ги надминуваат националните граници. Пример за такво вмрежување е полскиот град Краков, кој како Град на литературата според УНЕСКО (UNESCO City of Literature) активно промовира литературно наследство, читателски култури и меѓународна соработка.

¹Повеќе за Оди - централната библиотека во Хелсинки на <https://oodihelsinki.fi/en/what-is-oodi/>, пристапено на 14.08.2025

² За ова може да се види повеќе на: https://culture.ec.europa.eu/cultural-and-creative-sectors/books-and-publishing?utm_source=chatgpt.com, (пристапено на 12.08.2025)

Овие тенденции – лингвистичка разновидност, дигитализацијата, а од неодамна и силното потенцирање на еколошката одговорност – ја обликуваат современата книжевна сцена и го потенцираат значењето на јавните библиотеки како платформи за промоција на европската книжевна култура.

ГБСК како простор за книжевна интерконекција: примери од програмските активности

Изминатите неколку години ГБСК активно работеше на децениската традиција за соработка со сите издавачки куќи, притоа водејќи се од неколку клучни предуслови – потребите и побарувањата на корисниците и следењето на актуелната светска и европска продукција и понуда на македонски јазик. Во таа насока особено интензивно работење на создавањето мрежа на соработка со релевантни чинители чиј фокус е транснационалниот дијалог и циркулација на преводот, особено на помалите јазици и култури. Таа соработка се одвива низ неколку етапи:

- Поддршка на фестивали и организации што ја промовираат европската култура и литература.

Пример на 13.6.2023 во ГБСК беше промовирана книгата 88 од Надија Реброња од Србија, издание на ПНВ Публикации. Реброња е авторка, учесник на книжевна резиденција во Скопје, организирана од Издавачката куќа „Готен“, а поддржана од Традуки - мрежа за превод во југоисточна Европа. Пред промоцијата, Реброња ја посети библиотеката, белетристика и научниот оддел, се запозна со нејзината историја, оддели и начин на работа. На настанот во библиотеката говорела авторката, Јулијана Величковска (издавачка куќа ПНВ) и Владимир Јанковски (издавач Готен, организатор на книжевната резиденција);

- Поддршка преку меморандуми за соработка и активности како дел од годишниот календар на настани. Промоција и анимирање таргетирана публика, гостување на автори, преведувачи, илустратори и издавачи од регионот и светот:

1. Букстар (BookStar) е прв фестивал на европската литература во регионот, организиран од издавачката куќа „Антолог“, но со поддршка на повеќе културни оператори. Во рамките на оваа манифестација, која започна во 2015 година, а се одржува секоја есен, се вклучени гостувања на странски и на домашни автори, Саемот на европската литература, разговори, промоции, дебати, филмски проекции, музички настапи и други настани од полето на културата. Неколку години по ред, авторите-гости на Букстар одржуваат најмалку еден книжевен настан во ГБСК на кој се промовира јазичната разноликост преку читање на повеќе

јазици, мастер клас и сл. Авторите остваруваат средби со претставници на библиотеката, донираат книги и се среќаваат со различна публика.

2. Скопски поетски фестивал (SPF) – прв независен поетски фестивал во главниот град. Еден настан, едно читање во ГБСК; средба со европските поети, мастер клас за средношколци и студенти и традиционална донација на потпишани книги за фондот на библиотеката.

3. Проза Балкан – интернационален книжевен фестивал кој во фокусот ги има современите балкански книжевни остварувања. Настан, промоција или читање во некој од објектите на ГБСК.

4. Проект „Нашите приказни“ на издавачката куќа ТРИ, едиција европски автори преведени на македонски јазик со поддршка на Креативна Европа. Гостување на полската писателка Мира Марќинув и бугарскиот писател Николај Терзијски во ГБСК.

Европски книжевни тенденции во литературата за деца и млади

Во европската книжевност за деца и млади доминираат повеќе паралелни трендови, што ја одразуваат современата сензитивност и технолошки можности:

- Инклузија и разновидност: приказни што третираат социјална исклученост, маргинализација, посебни потреби или траума.

- Емпатија и идентификација: ликови со кои децата можат да се идентификуваат или да ја разберат разликата.

- Визуелна и мултимедијална иновација: современи илустрации и нови медиуми.

Меѓународната федерација на библиотечни асоцијации (IFLA) преку проектот Best Practices³ создава глобална платформа за размена на успешни практики во библиотеките за деца и млади, или како што се наведува:

„Библиотекарите кои работат со деца и млади континуирано се во потрага по инспирација, идеи и квалитетни примери од своите колеги. Секцијата спроведува проект чија цел е заедничко собирање, презентирање и разменување на добри практики за библиотечни услуги наменети за деца и млади.“ (заб.прев)

Всушност, горенаведениот цитат ја илустрира суштината на глобалната мрежа на библиотеки: тоа е средина каде професионалци можат да споделуваат видеопрезентации на

³ Повеќе проектот „Добри практики“ според ИФЛА да се види на :IFLA. Best Practices Project – Libraries for Children and Young Adults. <https://www.ifla.org> (пристапено на 25.08.2025)

иновативни практики, да се поврзат и да бидат инспирирани од идеи кои се однесуваат на промоција, партнерства, организирање настани и креативно користење на библиотечниот простор. Дел од тие идеи послужија како појдовна точка и за овој труд, како и за мноштвото промоции, програмски активности, едукативни работилници што ГБСК ги спроведе претставувајќи ги современите европските автори и европски книжевни вредности пред своите читатели, водејќи посебна грижа за анимација, едукација и регрутација на млада читателска публика.

ГБСК мост меѓу европските автори и младите читатели

Во годишниот календар на програмските активности и популаризација на книжниот фонд на ГБСК важно место земаат промоциите и работилници за децата од градинките и основните училишта, при што чести гости се токму странски автори за деца и млади. На овие средби низ интеракција се отвораат темите кои се главни тенденции на европската литература за деца. Неколку добри примери за тоа:

-*Овде во близина живее едно девојче* од Ида Млакар Чрнич и Петар Шкерел (илуст.), превод од хрватски. Книга за сиромаштија, социјалната исклученост и маргинализацијата;

-*Мојата бабичка не знае која сум* од Ива Безинович Хејдон – книга за деменција, за старост и забораването и минливоста на животот, но и грижата и љубовта за возрасните членови од семејството;

- *Лола и јас* – Кјара Валенстина Срге, шпански - приказна за слепо девојче и нејзиното куче-асистент кое всушност го раскажува животот на Лола и нејзините проблеми;

- *Очите на Михалина* – Марќин Шчигелски, полски автор. Приказна за слепо девојче и нејзиното соочување со предизвиците од секојдневието, пишувано по вистинска приказна. На средбата Марќин им говореше на децата за неговото искуство во семејство со лице со оштетен вид и желбата да се раскаже приказната од другата страна;

Читањето книгите кои ги идентификуваат овие точки, како и нивно промовирање, интерпретирање и од страна на авторите/илустраторите, потоа преведувачите, но и учениците и наставниците е од клучно значење во процесот на приспособување на библиотеките како мост и простор за средби што ја развиваат емпатијата, препознавањето, соочувањето со различноста и можната идентификација со туѓите приказни.

Институционална поддршка и (не)формална едукација

Во насока на своите заложби и стратегијата за позиционирање, развој, видливост, но и продолжување на традицијата на една од најзначајните културно-просветни институции во Скопје и пошироко, ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје будно ги следи иницијативите вредни за поддршка:

- Меморандум за соработка со издавачката куќа „Сказувала“ во насока на подигање на читачките навики кај најмладите, соработка на проектот GG4A и проектот „Да ти ја раскажам мојата приказна. Протек на европски книжевни дела за млади“. Станува збор за интернационален и интерактивен проект за подигнување на читачката култура кај најмладите, преку користење на нови технологии и медиуми. Проектот ги поддржува малите јазици и култури и размената на искуства. Од средба со нивните партнери (4 издавачки куќи од Европа) дојдовме до заеднички заклучок за итно и постојано подигнување на свеста за важноста на книгата и градење читачки навики кај младите, како и за позиционирање на библиотеката како безбедно место за ваквите иницијативи.

- Меморандум за соработка со издавачката куќа Ars Lamina и мисијата/проектот „Читањето е супер-моќ“.

- Копартнери во програмата „Генерација Б: Библиопилци“ со ИК „Сказнувалка“ и серија промоции со ученици од различни одделенија од различни основни училишта од Скопје.

- Поддршка на Крошна - фестивал за деца и млади преку промоција на книгата „Очите на Михалина“ од Марќин Шчигелски.

- Поддршка на проектот „За нивната иднина“ на издавачката куќа Бата Прес, поддржан од Креативна Европа, преку повеќе проекти, промоции и интерактивни работилници за деца, низ повеќе библиотеки од мрежата на ГБСК.

- Мастерклас работилница за поетски филмови наменета за млади, што ја одржаа Одвеиг Кливе од Норвешка и Џејмс О’Лери од Ирска, во Градската библиотека „Браќа Миладиновци“. Учествуваа ученици од неколку средни училишта во Скопје. Поддршка на Скопскиот поетски фестивал.

- Поддршка на фестивалот на Млади европски приказни (YES) на ИК Чудна шума низ интерактивни работилници за основци во повеќе објекти на ГБСК и на повеќе јазици;

Интерконекција со други чинители:

Во сите свои промотивни и програмски активности наменети за помладата публика, ГБСК силно се потпира на својата децениски градена мрежа на соработка со градинките, основните и средните училишта од Скопје. Притоа, денешните библиотекарски и меморандуми со високообразовните институции и градење мост со научната и стручната фела за овие прашања: Филолошки факултет „Блаже Конески“ (УКИМ) и Филолошки факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип.

Интерконекцијата како дискусија и отворена дебата

- Во рамките на фестивалот на европската литература Bookstar 2024 во Паркот на поезијата на ГБСК гостуваа одлични европски и македонски автори на книжевното читање „Преобразбите“. Директорката Снежана Стојчевска учествуваше на панелот „Книжевно отворање кон Европа“ на Филолошкиот факултет при УКИМ.

- Како дел од фестивалот „Крошна“ на издавачката кука Сказнувалка гостуваше Бреда Вукомир Подбрежник - авторка од Словенија која во нашата библиотека „Другарче“ се сретна со учениците од 4 одделение од ООУ „Лазо Трповски“. Бреда и самата е библиотекар, па иницираше и средба и размена на искуства со колегите-библиотекари од ГБСК.

- На крајот од фестивалот „Крошна“ 2024 во централниот објект на ГБСК се одржа и дискусија „Весела математика: како до достоинствени хонорари за книжевните преведувачи?“ на кој беа отворени важни прашања за целата книжевна индустрија, а Библиотеката како поддржувач уште еднаш ја покажа својата отвореност да биде да место за вакви иницијативи и разговори.

Промоција, маркетинг и влијание врз пошироката јавност

Во рамките на своите ингеренции, но и надвор од нив, Одделот за популаризација на книжниот фонд при ГБСК постојано воведува нови модели во работењето со примена на нови технологии, социјални мрежи, медиуми, соработка со корисници, стручната и научната јавност. Во насока на тоа работење е и професионализација на комуникацијата со медиуми, преку изработена медиумска стратегија, градење мрежа на комуникација и пласман на готови содржини за и од ГБСК и своевиден професионален ПР. Оттука, гореспоменатите соработки, настани, промоции и содржини, освен пред таргетираната публика, добија на видливост и од пошироката јавност. За нашите активности има постојан интерес и објави во мас-медиумите (ТВ, радио и печатените медиуми), како и од онлајн медиумите. Вредностите за кои се

залагаме и ги промовираме не остануваат затворени само во нашите читалници, сали или меѓу кориците на книгите на нашите полица. Тие стигнуваат и до поголема публика и до постојан интерес.

Примери за добро работење е и воведување професионален прес клипинг* на годишно ниво и следење на видливоста на библиотеката, архивирање и документирање на сите објави за и од ГБСК во медиумите, во кои значајно место заземаат сите настани поврзани со европските автори и нивното претставување пред македонската публика. На тој начин се гради спрега на доверба:

Библиотека - културни чинители/работници - читатели – медиуми - (поширока) публика

Оттука, добрата пракса во јавната библиотека од типот на ГБСК секогаш е повеќенасочна и претставува предизвик за внатрешно реструктурирање, оптимизирање на ресурсите и постојано превреднување на креативноста. Оваа тројна формула се чини како неопходна во реална ситуација кога финансиските можности на библиотеките од ваков тип сè се помали, а предизвиците и барањата на современите читатели сè поголеми, затоа што библиотеката како институција одамна ја нема привилегираната позиција да се занимава само со книги. Таа како и многу други културни институции е исправена пред предизвикот постојано да нуди интересни содржини.

Заклучок

Јавните библиотеки денес се далеку повеќе од институции за чување книги. Тие се трансформираат во интерактивни културни центри каде книжевноста станува медиум за интеркултурна комуникација, образование и градење општествена кохезија. Преку промоцијата на современи европски автори, програмските активности со млади и партнерствата со издавачи и фестивали, Градската библиотека „Браќа Миладиновци“ ја потврдува својата улога како мост меѓу европската книжевна продукција и македонските читатели. Перспективата на ваквите иницијативи зависи од континуираната поддршка на национално и локално ниво, како и од учество во меѓународни програми како „Креативна

* (собирање информации)

Европа“. Само преку вакви синергии може да се одржи основниот принцип што го следи ГБСК како современа библиотека: книгата е право, а не привилегија.

Користена литература

Електронски извори

1. Креативна Европа: Книги и издаваштво: https://culture.ec.europa.eu/cultural-and-creative-sectors/books-and-publishing?utm_source=chatgpt.com
2. Хелсиншка централна библиотека Оди <https://oodihelsinki.fi/en/what-is-oodi/>
3. Добри практики: ИФЛА Секција за деца и млади <https://www.ifla.org/units/libraries-for-children-and-ya/>
4. Награда Рагаци на Саемот во Болоња: Bologna Ragazzi Award. Bologna Children's Book Fair. <https://www.bolognachildrensbookfair.com>

Abstract

Current literary trends in Europe should not be treated as abstract or inaccessible, and the same applies to the availability and presentation of contemporary European authors in the Macedonian language and to Macedonian readers. It seems that today, more than ever, libraries can represent and integrate contemporary European literary achievements on a daily basis through precise selections of new publications, thematic readings and creative initiatives. In this regard, and in the context of limited budget funds and opportunities, partnerships with publishers, literary festivals and initiatives, as well as non-governmental organizations that work to promote European creative and literary values, become the most valuable.

In the context of contemporary challenges to library services, public libraries in the world, including in our country, have an important position - they have the potential to transform into dynamic platforms for cultural and literary interconnection, especially through the promotion of contemporary European authors. In our case, the promotion of contemporary and current European authors translated into Macedonian is of particular importance. This approach significantly enriches the literary fund, enriches the reading culture, encourages intercultural awareness and creates an educational and inspiring environment for the audience, especially the younger ones and primarily children. In the applied part, the paper focuses on specific examples from the program activities, promotions, workshops and events of the Public Institution City Library "Braka Miladinovci" - Skopje and the network of cooperation with the above-mentioned active actors on the Macedonian literary and cultural scene. The examples of good practice from the work of GBSK are also examples of creating a space for literary interconnection.

Keywords: Public Libraries, European Authors, European Cultural and Literary Values, Platform, Interconnection

РАЗМЕНА НА ДОБРИ ПРАКТИКИ ВО БИБЛИОТЕКИТЕ: КАТАЛИЗАТОР ЗА ИНОВАЦИИ И СОРАБОТКА

Ивана Стојанова, виш библиотекар
НУ-УБ „Гоце Делчев“ - Штип

Анстракт

Во ера на брзи технолошки промени и еволутивни потреби на корисниците, библиотеките мора постојано да се приспособуваат за да останат релевантни и одговорни. Размената на добри практики се јавува како моќна алатка за поттикнување на иновациите, зајакнување на професионалните вмрежувања и подобрување на испораката на услуги низ целиот библиотечен сектор. Овој труд се однесува на тоа како јавните, академските и специјализираните библиотеки, можат да имаат корист од споделување стратегии во области како што се: дигитални услуги, ангажирање на заедницата, корисничко искуство и информациска писменост. Црпејќи од разни успешни иницијативи за соработка, трудот ќе ги истакне практичните методи за идентификување, документирање и дисеминација на добри практики. Акцентот ќе биде ставен на меѓуинституционалното партнерство за учење меѓу колеги библиотекарски и улогата на конференциите и дигиталните платформи во олеснувањето на размената на знаење. Учесниците ќе добијат увид во тоа како усвојувањето и адаптирањето на докажани практики можат да ги подобрат сопствените институции, а воедно да придонесат за колективниот напредок на библиотекарската професија.

Клучни зборови: библиотекарство, добра практика, иновации, соработка, размена на искуства

Што претставува размена на добра практика?

Библиотеките се институции со долга традиција, но и со постојана потреба од приспособување. Развојот на дигиталните технологии, новите читателски потреби и навики на заедницата бараат библиотеки што постојано учат и се менуваат. Во тој контекст, размената на добри практики е од клучно значење: тоа овозможува библиотекарите да учат едни од други, да избегнат повторување на грешките и побрзо да воведат иновативни решенија. Размената на добра практика е докажан метод или пристап што дава позитивен резултат. Овој метод е реплицирачки и приспособлив во различни библиотечни услови и придонесува за иновации, ефикасност и позитивен ефект кај корисниците. Токму од овие причини добрите практики треба да се споделуваат, бидејќи со споделувањето ќе се подобри квалитетот на услугите, ќе се инспирираат повеќе иновации, ќе се зголеми професионалната соработка помеѓу колегите и ќе се промовира доживотното учење помеѓу персоналот. Размената на добри практики во библиотеките се однесува на споделување успешни методи,

стратегии, алатки и искуства меѓу библиотекарите и институциите за подобрување на услугите, зголемување на ефикасноста и зајакнување на ангажманот на заедницата.

Постојат повеќе методи и начини преку кои можат да се споделат добрите практики:

- конференции, работилници, вебинари;
- библиотечни вмрежувања и соработки;
- онлајн платформи (форуми, блогови, социјални медиуми);
- размена помеѓу персоналот и сл.

Разменувањето на добри практики може да го подобри квалитетот на услугите што секојдневно им се нудат на корисниците, се избегнува дуплирање на трудот и се охрабруваат иновации во работењето. Исто така, при самото разменување на искуства, се градат професионални врски и вмрежувања со што се зголемуваат вештините за работа.

Во продолжение ќе наведеме неколку примери на добри практики во библиотеките.

1. Услуги фокусирани на корисникот:

- персонализирани препораки на читателот;
- достапни простории за лица со попреченост;
- работилници кои ќе ја развијат креативноста на корисникот;
- мобилни библиотеки во руралните средини.

2. Дигитален пристап:

- дигитализација на книжниот фонд.

3. Развој на меѓусебна соработка помеѓу персоналот:

- одржување интерни сесии преку кои ќе се споделуваат стекнатите знаења.

4. Зелени библиотеки кои ќе имаат енергетски ефикасен дизајн.

Неколку глобални платформи преку кои можеме да научиме и да спроведеме добри практики во библиотекарството се IFLA (Интернационална федерација на библиотечни здруженија) ALA (Американска библиотечна асоцијација), LIBER (Европски истражувачки библиотеки), учество на професионални форуми и сл.

Размената на добри практики има повеќе придобивки како подобрување на услугите на корисниците, професионален развој на вработените, проширување на соработката меѓу институциите и поголема видливост на библиотеките. Меѓутоа понекогаш може да се соочиме и со предизвици како што се финансиските ограничувања, ограничена дигитална инфраструктура, недостиг на кадар и сл.

Во Националната Установа Универзитетска библиотека „Гоце Делчев“- Штип имаме организирано неколку проекти со цел размена на добри практики.

Еден од тие проекти е „Истражување на потребите на корисниците на Библиотеката“, кој се одржа во ноември минатата година со цел подобрување на услугите на библиотеката како резултат на согледување на потребите на корисниците. Преку еднодневна обука на библиотекарите од страна на професор од Факултетот за образовни науки, се дадоа стручни насоки од областа на истражување, алатки и методика со цел добивање на релевантни податоци.

Во обуката освен библиотекарите од Националната Установа Универзитетска библиотека „Гоце Делчев“- Штип, учествуваа и библиотекарите од ЈОУ „Искра“- Кочани, ЈОУ „Феткин“- Кавадарци, градската библиотека која работи во состав на Дом на култура „Крсте Мисирков“- Св. Николе и ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“- Скопје и истите споделија свои активности, искуства и реализирани проекти поврзани со темата.

Во 2023 година НУ-УБ „Гоце Делчев“- Штип организираше дводневна обука на библиотекарите под наслов „Подобрување на комуникациските вештини на библиотекарите“. Целта на овој настан беше подобрување на комуникацијата меѓу библиотекарот и корисникот, подобрување на меѓусебната комуникација и тимска работа. Предавачи на настанот беа Јелена Петровска, библиотекар-советник и Розита Петринска Лабудовиќ, а освен вработените од НУ-УБ „Гоце Делчев“- Штип, учество зедоа и директорките од ЈОУ „Искра“- Кочани, од Матичната библиотека „Кочо Рацин“ – Пехчево и од ЈЛБ „Илинден“ – Делчево. Проект за вмрежување и споделување на добри практики беше организиран и реализиран од ЈОУ „Феткин“ – Кавадарци и Библиотекарско Здружение на Македонија во 2023 година под име „Структурен дијалог за заштита и унапредување на библиотекарството во време на економска криза преку размена на добри практики“. Во проектот учество зедоа 22 претставници библиотекарите и директори од РС Македонија.

Во продолжение ќе наведеме уште неколку примери на слични проекти кои се реализирани во нашата држава со цел унапредување на библиотекарството:

- НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје – Дигитална библиотека и дигитализација на ретки изданија;

- Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје – Активности за медиумска и дигитална писменост;

- ЛУБ „Благој Јанков Мучето“ – Струмица – Размена на идеи за добри практики.

Освен во Македонија, проекти и работилници за размена на добри практики реализираат и библиотеките во другите држави:

- библиотека „Ооди“ – Хелсинки, Финска – „Современ модел на библиотека од 21 век“;
- библиотеки во Хрватска и Србија – „Регионална соработка и дигитализација на културното наследство“;
- Британската Национална Библиотека – „Дигитални колекции и отворени податоци“.

Заклучок

Размената на добри практики е неопходна за развој на библиотеките во Македонија. Затоа е потребно:

- создавање национална база на добри практики;
- поттикнување меѓународни партнерства со цел добивање на идеи и стекнување искуство за подобрување на услугите и проширување на соработката со библиотеките од други држави;
- поддршка за континуирана обука на вработените во библиотеките;
- поголема видливост на успешните примери.

Користена литература

1. Национална и Универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ - годишни извештаи
2. Библиотекарско здружение на Македонија – материјали од конференции; - IFLA – препораки и извештаи
3. Веб страници на јавни и универзитетски библиотеки

Abstract

In an era of rapid technological change and evolving user needs, libraries must constantly adapt to remain relevant and responsive. The exchange of good practices is emerging as a powerful tool for fostering innovation, strengthening professional networks, and improving service delivery across the library sector. This paper addresses how public, academic, and specialty libraries can benefit from sharing strategies in areas such as digital services, community engagement, user experience, and information literacy. Drawing on various successful collaborative initiatives, the paper will highlight practical methods for identifying,

documenting, and disseminating good practices. Emphasis will be placed on inter-institutional learning partnerships among fellow librarians and the role of conferences and digital platforms in facilitating knowledge exchange. Participants will gain insight into how adopting and adapting proven practices can improve their own institutions while contributing to the collective progress of the library profession.

Keywords: *librarianship, good practice, innovation, collaboration, exchange of experiences*

СПОДЕЛУВАЊЕ НА ДОБРИ ПРАКТИКИ ВО РАБОТЕЊЕТО НА ЈАВНИТЕ БИБЛИОТЕКИ

Александра Божиновска, библиотекар

(saskaas@yahoo.com)

Јулија Симовска – Динковска, библиотекар советник

(julijaasd@yahoo.com)

ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“, Скопје

Апстракт

Во ерата на дигитална трансформација и растечки општествени предизвици, јавните библиотеки се позиционираат како витални простори за знаење, култура и социјална интеракција. За да одговорот на новите барања, библиотеките се потпираат на споделување и примена на добри практики – иновативни, одржливи и преносливи модели кои овозможуваат унапредување на услугите и проширување на нивното општествено влијание.

Таквите практики вклучуваат дигитални решенија, едукативни и инклузивни програми, како и партнерства со локални чинители. Библиотекарите преку професионални мрежи, обуки и конференции, играат клучна улога во размената на искуства, што овозможува адаптација на успешни пристапи и континуиран развој на библиотечното работење.

Клучни зборови: *јавни библиотеки, добри практики, дигитална трансформација, инклузивни програми, партнерства*

Добри практики за модерни јавни библиотеки

Во ерата на дигиталната трансформација и зголемените општествени потреби, јавните библиотеки играат клучна улога како центри на знаење, култура и заедничка интеракција. За да останат релевантни и достапни, библиотеките се соочуваат со предизвикот континуирано да го унапредуваат своето работење преку размена и примена на добри практики.

Добрата практика, во контекстот на јавните библиотеки, претставува успешен, одржлив и пренослив модел или пристап кој резултира со подобрени услуги, зголемена вклученост на корисниците и посилна улога на библиотеката во заедницата. Споделувањето на ваквите практики меѓу библиотекарите и институциите овозможува брзо адаптирање на иновации, заштеда на ресурси и подигнување на квалитетот на библиотечните услуги.

Некои од најефективните добри практики во јавните библиотеки вклучуваат:

- **Интегрирање дигитални технологии**, како е-книги, дигитални архиви и платформи за онлајн пристап до содржини.
- **Едукативни и креативни работилници**, кои ги промовираат писменоста, медиумската култура и критичкото размислување.
- **Развивање инклузивни програми**, насочени кон маргинализирани групи – деца, возрасни лица, лица со попреченост и други.
- **Партнерства со локални институции и граѓански организации**, со цел збогатување на понудата и зголемување на опфатот.

Улогата на библиотекарите како активни учесници во споделувањето на искуства преку професионални мрежи, конференции, обуки и публикации е од суштинско значење. Преку овие форми, успешните приказни од една средина можат да се пренесат, приспособат и имплементираат во друга, создавајќи поширока основа за развој на библиотечното работење.

Интеграција на дигитални технологии во јавните библиотеки

Во современото информатичко општество, дигиталните технологии се клучни за модернизација на јавните библиотеки. Користењето на е-книги, дигитални архиви и онлајн платформи овозможува 24/7 пристап до информации, без оглед на локацијата на корисникот. Дигитализацијата на ретки збирки не само што го зачувува културното наследство, туку го прави достапно за пошироката јавност и поттикнува соработка меѓу институции. Дополнително, библиотеките развиваат мобилни апликации, организираат обуки за дигитална писменост и користат социјални мрежи за комуникација, придонесувајќи за намалување на дигиталниот јаз. Иако интеграцијата бара континуирана поддршка и обука, таа долгорочно носи значајни придобивки за развојот и одржливоста на библиотечните услуги.

Едукативни и креативни работилници

Јавните библиотеки сè почесто го надминуваат традиционалниот концепт на простор за тивко читање и позајмување книги, прераснувајќи во отворени и динамични центри за неформално образование. Едукативните и креативни работилници се еден од клучните алатки преку кои библиотеките придонесуваат за развој на различни типови писменост – не само читачка и јазична, туку и медиумска, дигитална и информативна. Овие работилници го поттикнуваат критичкото размислување, тимската работа, креативниот израз и активно учество на граѓаните во општеството. Тие се наменети не само за децата и младите, туку и за

возрасни лица, постари граѓани и маргинализирани заедници, нудејќи им можност за учење и поврзување со културната и образовна сфера. Пример за добра практика се креативните активности на **Градската библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје**, во насока на успешно анимирање на редовните и привлекување нови читатели.

Сл. 1.2.3.4. Креативни активности

Игралната при библиотеката „Другарче“ претставува вистински дом за најмладите љубители на книгата и играта. Таа е најстарата ваква установа во градот и успешно функционира од далечната 1981 година.

Работното време на Игралната е од септември до јуни, секој работен ден од 12:00 до 14:30 часот и е наменета за деца на возраст од 4 до 6 години. Со децата работи библиотекар со соодветно образование за работа со деца. Преку внимателно осмислени и секојдневно организирани активности, децата се поттикнуваат да ги развиваат своите когнитивни, моторни и креативни вештини. Играта, како најприроден начин на учење, претставува основен дел од програмата – преку неа децата ги прават првите чекори во разбирањето на

светот и околината, а истовремено се задоволува нивната љубопитност и потребата за движење и комуникација. Во највеселата Игрална во градот често гостуваат еминентни домашни и странски автори и илустратори за деца, кои активно учествуваат во креативните и интерактивните работилници, на задоволство на најмладите. Секое дете запишано во Игралната добива и **бесплатно членство во библиотеката**, со што уште од најрана возраст се негува љубовта кон книгата и читањето.

Сл.5.6.7.8. Игралната во библиотеката Другарче

Развивање на инклузивни програми, насочени кон маргинализирани групи – деца, возрасни лица, лица со попреченост и други

Јавните библиотеки имаат суштинска општествена обврска да бидат достапни и отворени за сите категории на граѓани, особено за оние кои се наоѓаат во социјална или образовна маргина. Развивањето на инклузивни програми претставува клучна компонента во настојувањата библиотеките да станат простори на еднакви можности. Програмите кои се

наменети за деца од социјално загрозени семејства, за лица со физичка или интелектуална попреченост, или за постари граѓани, не само што овозможуваат пристап до информации и култура, туку и поттикнуваат активно учество, социјализација и личен развој. Инклузивноста може да се реализира преку разни активности: приспособени читања, книжевни работилници, дигитална писменост за стари лица, тактилни книги за слепи и слабовидни, пристапна инфраструктура, јазични курсеви за мигранти и сл. Ваквите иницијативи треба да се креираат во консултација со заедницата и со стручни лица, со цел да одговорат на вистинските потреби и да се избегне симболична инклузија. На овој начин, јавните библиотеки стануваат не само културни и едукативни центри, туку и актери во процесите на социјална правда, еднаквост и градење инклузивни заедници.

Градската библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје активно работи на развој и промоција на инклузивноста преку конкретни проекти и соработки:

Библиотерапија за постари лица

Во насока на опфаќање на оние граѓани кои, поради здравствени или социјални причини, не се во можност да ја посетуваат библиотеката, беше потпишан меморандум за соработка со Домот за стари лица „Хантерс Лајф“ – Катланово. Со овој договор се воспоставија редовни посети и доставување книги од библиотечниот фонд, овозможувајќи им на корисниците пристап до литература и поддршка во нивната емоционална и ментална благосостојба.

Сл.9. Доставка на книги во домот за стари лица

Инклузија на деца и млади со оштетен вид

Со потпишување меморандум за соработка со Државното училиште за рехабилитација на деца и млади со оштетен вид „Димитар Влахов“, се иницираа низа активности насочени

кон унапредување на читачката култура и вклучување на учениците во културниот живот. Тргувајќи од заложбата дека книгата не е привилегија, туку основно човеково право, библиотеката обезбедува литература и на Брајово писмо.

По повод 21 февруари – Меѓународниот ден на мајчиниот јазик, во библиотеката „13 Ноември“, беше организиран инклузивен настан со ученици од ОУ „Круме Кепески“ и ученици од ДУРДМОВ. Се читаа делови од лектури, дел на видно писмо, дел на Брајово, по што следеше интерактивна дискусија. Настанот ја истакна важноста на запознавање и разбирање меѓу децата, а пораката што сите ја понесоа беше: „Имаме повеќе сличности отколку разлики“.

Сл.10.11.12. Читање видно и Брајово писмо

Институционална поддршка преку промоции, настани и работилници

Библиотеката активно ја поддржува промоцијата на инклузивни изданија. На 12 мај 2024 година беше промовирана инклузивната сликовница „Другарко“ од авторите Денис Јанкуловски и Наташа Костовска. Овој настан ја истакна важноста од видливоста и промоцијата на инклузивните содржини во јавноста. Вакви активности може да бидат адаптирани за различни возрасни и социјални групи.

матичната библиотека

Сл.13. Промоција на инклузивната сликовница во

Сл.14. Библиобус

Книгата доаѓа кај учениците во селските и приградските населби

Библиобусот на Градската библиотека „Браќа Миладиновци“ е модерно прилагодено возило, опремено со книги за ученици, со мисија, да ја приближи книгата до младите читатели надвор од централното градско подрачје. Неговата цел е да ја поттикне културата на читање, да го олесни пристапот до информации и да развие читачки навики кај децата. Со

подвижната библиотека управува професионален библиотекар. Библиобусот редовно ги посетува учениците од 19 училишта во селата и приградските делови на Скопје, според однапред утврден распоред. Работи пет дена во неделата, од септември до јуни, и функционира како и останатите библиотеки – со членска карта и задолжување.

Партнерства за одржлив развој на јавните библиотеки

Воспоставувањето партнерства со локални институции, училишта, здруженија на граѓани е една од клучните стратегии за развој и одржливост на јавните библиотеки. Преку овие соработки, библиотеките ја прошируваат својата програмска понуда, допираат до нови целни групи и ја зацврстуваат својата улога како значаен општествен ресурс.

Соработката со училишта и градинки овозможува организирање активности, литературни конкурси и работилници за поттикнување на читањето кај децата. Преку партнерства со граѓански организации се реализираат активности за граѓанско учество и социјална инклузија. Вклучувањето на уметници и културни институции носи нови културни искуства и креативна разноликост. Овие соработки не само што го збогатуваат културниот и образовниот живот во заедницата, туку овозможуваат и квалитетно искористување на слободното време, градење социјални врски и поттикнување неформално учење за сите генерации.

*Сл.15.16.17. ЦБ Страшо Пинџур - втор дом на Здружението на просветни работници
литературни творци на Македонија*

Заклучок

Јавните библиотеки сè повеќе се развиваат во отворени, инклузивни и иновативни простори кои одговараат на современите општествени и технолошки предизвици. Преку споделување и примена на добри практики – како што се дигитализацијата, инклузивните програми и партнерствата со локални чинители – тие ја унапредуваат својата улога во заедницата. Искусните примери, како оние од Градската библиотека „Браќа Миладиновци“-Скопје, потврдуваат дека библиотеките можат да понудат квалитетни и достапни услуги за сите возрасти и групи. Овие напори не само што ја зголемуваат нивната релевантност, туку придонесуваат и за поинклузивно, информирано и поврзано општество.

Користена литература

1. ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ - Скопје (2025): Годишен извештај за програмските активности за 2024 година
2. <https://gbsk.mk/MemorandumZaSorabotka.aspx>
3. <https://time.mk/c/0bf5a835be/nova-podvizna-biblioteka-biblios.html>
4. <https://republika.mk/vesti/kultura/snezhana-stojchevska-zanimalnata-vo-bibliotekata-drugarche-postoi-50-godini-i-e-prvata-igroteka-vo-makedonija/>
5. <https://republika.mk/vesti/kultura/gradska-biblioteka-braka-miladinovci-potpisha-memorandum-za-sorabotka-so-drzhavnoto-uchilishte-za-rehabilitacija-na-decza-i-mladi-so-oshteten-vid-dimitar-vlahov/>

6. Public Libraries Harness the Power of Play.

<https://www.naeyc.org/resources/pubs/yc/jul2018/public-libraries-harness-play>

Abstract

In the era of digital transformation and growing societal challenges, public libraries are positioning themselves as vital spaces for knowledge, culture and social interaction. To respond to new demands, libraries rely on sharing and applying good practices – innovative, sustainable and transferable models that enable the improvement of services and the expansion of their social impact.

Such practices include digital solutions, educational and inclusive programs, as well as partnerships with local stakeholders. Librarians, through professional networks, training and conferences, play a key role in the exchange of experiences, which enables the adaptation of successful approaches and the continuous development of library work.

Keywords: public libraries, good practices, digital transformation, inclusive programs, partnerships

ФОАЙЕ НА КНИГАТА С АВТОГРАФ – УСТОЙЧИВА БИБЛИОТЕЧНА ПРАКТИКА НА РБ „П. Р. СЛАВЕЙКОВ“ – ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Ванина Симова, Станислав Симов
РБ „П. Р. Славейков“ – Велико Търново

Резюме

Докладът представя инициативата „Фоайе на книгата с автограф“, организирана от Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ – гр. Велико Търново. През 2025 г. тя отбелязва своето 10-то юбилейно издание и е утвърдена като устойчива културна практика, насочена към свързването на автори и читатели, популяризиране на книгата и насърчаване на четенето. Форумът е модел за изграждане на културни платформи чрез партньорства, професионална организация и активно включване на общността. Представен е опит, който може да бъде адаптиран в други библиотеки на Балканите, допринасяйки за културния диалог в региона.

Ключови думи: добри практики, библиотеки, устойчивост

I. Въведение

Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново е една от най-старите и авторитетни културни институции в България. Основана през 1889 г., тя се утвърждава като духовен и образователен център за жителите на Велико Търново и региона, осигурявайки богат книжен фонд, модерни услуги и достъп до знание. Библиотеката развива многопосочна дейност, която съчетава традиционните функции на книжовно хранилище с активна културна и просветителска мисия.

Сред значимите инициативи на институцията са литературни премиери, среќи с автори, изложби, образователни програми за деца и младежи, както и проекти, насочени към дигитализација на културното наследство. Чрез тях библиотеката укрепува врзката меѓу книгата, автора и читателот, како утврдува својата рола на современен културен посредник.

Една от нај-успешните и разпознаваеми инициативи е „Фоаје на книгата с автограф“. През пролетта на 2025 г. тя отбелязува своето десето, юбилейно издание – свидетелство за устойчивост, обществено значение и трајно място в културниот календар на града. Иницијативата се превърна в традиција, която не само представя нови заглавия и автори, но и създава пространство за личен контакт меѓу писатели, издатели и читатели.

II. Историја и развитие

Иницијативата „Фоаје на книгата с автограф“ започва през 2016 г. како малък амбициозен литературен форум, организиран от Регионална библиотека „Петко Р. Славейков“ във Велико Търново. Основната идеја на събитието е да се създаде платформа за директна комуникација меѓу читатели и автори, както и да се популяризират нови издания и современна българска литература.

През годините форумът постепенно се разширява по обхват и формат, како се превърща в едно от нај-значимите културни събития в региона. Иницијативата се провежда ежегодно през месец април и всяко издание предлага разнообразна програма, вклучваща премиери на книги, представяне на издателства, дискусии с автори, тематични среќи, прожекции на документални филми и откриване на изложби.

Места на провеждане

През годините „Фоаје на книгата с автограф“ се провежда на различни локации, които отговарят на целта за достъпност и популяризација на литературата:

- Първоначално се провежда в Изложбени зали „Рафаел Михайлов“ във Велико Търново, редом с меѓународниот форум „Културен туризъм“.
- Дворец на културата и спорта „Васил Левски“ – във формат с щандове на издателства и автограф-сесии.
- Регионална библиотека „Петко Р. Славейков“ – основна сцена за официалните откривања и премиери.

- Книжарници в централната част на Велико Търново – за по-интерактивни срещи с читатели.
- Читалища и културни центрове – за обогатяване на локалния културен живот и включване на широк кръг от участници.
- Университетски пространства – с акцент върху младите читатели и студентите.

Партньори и сътрудничество

Инициативата се реализира благодарение на силна мрежа от партньори, които осигуряват финансовата и организационна подкрепа:

- **Министерство на културата на Република България** – национален координатор и спонсор.
- **Община Велико Търново** – логистична и медийна подкрепа.
- **Асоциация „Българска книга“** – включване на издателства и автори от цялата страна.
- **Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“** – участие на академичната общност като автори, издатели и модератори на събития.
- **Студентският съвет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“** – активно участие на младежката аудитория.

Участници и популярни гости

През годините в събитието са участвали над 50 автори и 45 издателства, включително академични и специализирани, представящи различни литературни жанрове. Форумът привлича вниманието на известни български автори, сред които:

- **Георги Господинов** - писател, поет, драматург.
- **Иво Сиромахов** – белетрист и сценарист.
- **Пламен Дойнов** - поет, драматург, литературен историк.
- **Михаил Вешим** – публицист и писател на историческа тематика.
- **Георги Тошев** – биограф и журналист.
- **Даян Шаер** – детски автор.
- **Виктория Бешлийска** – писателка.
- **Мария Лалева** – писателка.
- **Здрава Каменова**-българска актриса и драматург.

Тази комбинация от утвѐрдени автори и нови таланти създава динамична и разнообразна програма, привличаща широк кръг читатели от всички възрасти.

Устойчивост и значимост

„Фоайе на книгата с автограф“ се утвѐрждава като устойчив модел за културно събитие, който всяка година привлича вниманието не само на местната общественост, но и на регионални и национални медии. Форумът успешно съчетава популяризация на литературата, културен обмен и социална ангажираност, превръщайки се в пример за добра практика, която може да бъде адаптирана и в други библиотеки и културни институции.

III. Цели на инициативата

„Фоайе на книгата с автограф“ има ясно дефинирани цели, които отразяват мисията на Регионална библиотека „Петко Р. Славейков“ да популяризира българската литература и да развива културния живот в региона. Целите са многопластови и съчетават образователен, културен и социален ефект, което я прави пример за устойчива библиотечна практика.

1. Популяризиране на съвременната българска литература

Създава се активна и видима платформа за съвременната българска литература. Това се постига чрез:

- Премиери на нови книги от различни жанрове – художествена литература, публицистика, детска литература, академични издания.
- Авторски срещи, които дават възможност на читателите да задават въпроси и да обсъждат творчеството на писателите.
- Тематични дискусии, които разглеждат актуални литературни, социални и културни теми, стимулирайки критично мислене и културна ангажираност.

Допринася за повишаване на интереса към българската литература, като осигурява видимост за нови автори и издателства и стимулира културната активност на читателите.

2. Създаване на платформа за диалог между читатели и автори

Изгражда се устойчив канал за комуникация между автори и публика. Чрез срещите се укрепва връзката между литературата и читателите, което има няколко ключови ефекта:

- Засилва се личната ангажираност на читателите с книгите и авторите.
- Читателите получават възможност да задават въпроси и да обсъждат литературни теми, което развива диалог и критическо мислене.

- Авторите получават обратна връзка за своите произведения, която може да бъде полезна за бъдещи творчески проекти.

Подчертава социалната роля на библиотеката като пространство за културен диалог и обмен на идеи.

3. Подкрепа на българските издателства и книгоразпространители

Създава устойчива система за литературата чрез обединяване на автори, издателства и читатели в една динамична мрежа, като се осигурява:

- Платформа за представяне на нови издания на национално и регионално ниво.
- Възможност за директен контакт между издатели и читатели, което спомага за популяризация на книгите.
- Подкрепа за малки и независими издателства, които трудно достигат до широка публика.

4. Обогащаване на културния живот в региона

Подпомагане на културното развитие на местната общност чрез включването на:

- Местни читалища и културни центрове, които допринасят за регионалната културна инфраструктура.
- Университетски пространства, с акцент върху студентите и младата аудитория.
- Медии, които популяризират събитието и обогатяват обществения интерес към литературата.

Осигурява широк социален ефект, като прави литературата достъпна за всички възрастови групи и стимулира активното гражданско участие.

Съчетавайки тези цели, инициативата „Фоайе на книгата с автограф“ се утвърждава като модел за добра библиотечна практика с образователен, културен и социален ефект. Тя е устойчив, адаптивен и многопластов пример за това как библиотеките могат да изграждат културни платформи, които обогатяват обществото, подкрепят авторите и издателствата и стимулират диалог между литературата и читателите.

IV. Организация и изпълнение

Инициативата „Фоайе на книгата с автограф“ се характеризира със структурирана и професионално организирана програма, която осигурява максимална достъпност на събитието за различни аудитории. Организацията на форума е резултат от усилията на екипа

на Регионална библиотека „Петко Р. Славейков“, в партньорство с институции, издателства и университетски организации.

Програма на събитието

Всяко издание на форума се планира няколко месеца предварително, като програмата включва разнообразни активности, съобразени с интересите на различни групи читатели:

- **Официално откриване:**
 - Провежда се в Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ с участие на представители на Министерството на културата, местната власт и медиите.
 - Представят се акценти на годишното издание, нови книги и специални гости.
- **Премиери на книги:**
 - Авторите представят нови издания, разказват за процеса на създаване и общуват с читатели.
 - Събитията са структурирани с възможност за въпроси и подписване на книги, което стимулира личния контакт между автор и публика.
- **Дискусии с автори и литературни кръгове:**
 - Тематични срещи и разговори, посветени на конкретни литературни жанрове или социални теми.
 - Подпомагат формирането на читателска общност и развиват критично мислене.
- **Работилници за деца и младежи:**
 - Интерактивни четения, игри с литературен контекст, театрални миниатюри.
 - Целят да стимулират интереса на младата публика към книгата и четенето, като формират бъдещи читатели и творци.
- **Прожекции на документални филми и образователни презентации:**
 - Показват идеите за създаване на книги, животът и творчеството на авторите.
 - Обогатяват културното изживяване и предоставят допълнителен контекст към представените произведения.

Партньори и сътрудници

Успешното провеждане на форума се дължи на активната подкрепа и сътрудничество с различни институции:

- **Министерство на културата** – осигурява финансова и организационна подкрепа, национален акцент.

- **Община Велико Търново** – логистика, предоставяне на пространства, комуникация с медии.
- **Асоциация „Българска книга“** – включва издателства, подпомага контактите с авторите и разпространението на книгите.
- **Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“** – ангажира студенти и преподаватели, като събитията често се провеждат в университетски зали за по-голямо участие на младата аудитория.

Добри практики в организацията

Организацията на „Фойе на книгата с автограф“ включва няколко ключови елемента, които правят инициативата пример за добра библиотечна практика:

- **Устойчивост и традиция.** Събитието се провежда ежегодно, със стабилна програма и ясен формат, което изгражда доверие и очакване сред аудиторията.
- **Мрежа от партньори.** Включването на разнообразни институции и медии гарантира професионална реализация и максимално разпространение на инициативата.
- **Мултиплатформен подход.** Събитията се провеждат както в библиотеката, така и в читалища, книжарници и университетски зали, а част от тях се отразяват в медии и социални мрежи.
- **Междупоколенчески достъп.** Програмата включва активности за различни възрастови групи – от най-малките читатели до възрастни и академична общност.
- **Интерактивност и обратна връзка.** Срещите с авторите, дискусиите и контакта с издателствата позволяват на публиката активно участие и дават обратна връзка на авторите, което увеличава ангажираността на читателите.
- **Прозрачност и публичност.** Всички събития са публични, с предварителна програма, която се публикува в сайта на библиотеката, социални мрежи и регионални медии.

Организацията на „Фойе на книгата с автограф“ показва комплексен и устойчив подход към създаване на културна платформа, която съчетава популяризация на литературата, социална ангажираност и диалог между автори и публика. Тази структура гарантира, че инициативата е достъпна, интересна и значима за всички участници, а добрите практики, използвани при нейното провеждане, могат да бъдат адаптирани и в други библиотеки и културни институции.

V. Резултати и въздействие

Инициативата „Фоайе на книгата с автограф“ се характеризира с многопластово въздействие върху читателите, авторите, издателствата и културната среда в региона. Тя не само популяризира литературата, но и създава устойчива платформа за културен обмен и социално ангажиране.

1. Участници и посещаемост

От първото си издание през 2016 г. до юбилейното десето издание през 2025 г., събитието привлича ежегодно средно над 2 000 посетители. Сред тях са:

- Студенти и академични преподаватели от Великотърновския университет.
- Ученици от местните училища.
- Читатели на различни възрасти, включително семейства с деца.
- Местни и регионални културни дейци.
- Журналисти и представители на медии, които осигуряват отразяване на събитията.

Тази посещаемост демонстрира интереса към събитието и неговото значение като културен форум в региона.

2. Медийно внимание

„Фоайе на книгата с автограф“ получава широк отзвук както в национални, така и в регионални медии:

- Репортажи в печатни и онлайн издания.
- Интервюта с автори и участници в телевизионни и радио предавания.
- Активно отразяване в социалните мрежи и библиотечния сайт.

Медийното присъствие допринася за видимостта на събитието, популяризира литературата и привлича нови читатели и партньори.

3. Културен и образователен ефект

Форумът създава интелектуално и културно обогатяване на публиката:

- Читателите имат възможност да се срещнат с известни и нови автори, което повишава интереса към книгите и четенето.
- Детските и младежките мероприятия подпомагат формирането на бъдещи читатели и творци. Развиват критично мислене, литературна грамотност и творческо въображение

4. Подкрепа за издателствата

Събитието осигурява директен контакт между издатели и публика, като:

- Популяризира нови и малки издания.
- Подпомага продажбата и разпространението на книги.
- Създава мрежа за сътрудничество между автори, издателства и библиотечни

институции.

Тази цел е ключова за устойчивостта на българската книжовна индустрия, като улеснява достъпа на читателите до нови книги и идеи.

5. Социален ефект

Инициативата има значим социален и културен ефект:

- Събитието обединява хора от различни възрасти, социални и професионални групи.
- Насърчава културния обмен между поколенията.
- Запазва ролята на библиотеката като мост на знанието.

6. Модел за адаптация

Дългогодишният успех на форума го прави пример за добра практика, която може да бъде прилагана и в други библиотеки и културни институции. Основните елементи на модела включват:

- Годишна традиция и устойчивост.
- Активно включване на различни партньори.
- Мултиплатформен подход (физически и дигитални събития).
- Възможност за адаптация към различни аудитории и пространства.

Резултатите от „Фоайе на книгата с автограф“ показват, че инициативата не е просто културен форум, а устойчива платформа за обмен, образование и социално ангажиране. Събитието оказва реално влияние върху читателската активност, развитието на литературата и културния живот в региона.

VI. Заключение

Десетгодишната история на „Фоайе на книгата с автограф“ доказва, че дори една регионална библиотека може да се превърне в двигател на културни процеси, които надхвърлят местната общност. Чрез целенасочена работа, партньорства и отвореност към

обществото инициативата успява да свърже автори, издатели и читатели в динамична културна мрежа.

В контекста на съвременните предизвикателства пред библиотеките – дигитализация, промяна в читателските навици и необходимост от устойчиви форми на културна дейност – „Фоайе на книгата с автограф“ показва, че традицията и иновацията могат да съществуват заедно.

Опитът от Велико Търново демонстрира, че подобен модел може да бъде адаптиран и в други библиотеки на Балканите. Споделянето на такива добри практики е ключово за изграждането на общо културно пространство, в което нашите организации работят не само като пазители на знанието, но и като активни посредници между литературата и обществото.

Представянето на тази инициатива е поканата за бъдещо сътрудничество, обмяна на идеи и съвместни проекти, които да надграждат постигнатото и да насърчават четенето и културния диалог в целия регион.

Използвани източници:

1. Регионална библиотека „Петко Р. Славейков“. (2025). *Архив и официална информация за инициативата „Фоайе на книгата с автограф“*. Велико Търново: Регионална библиотека
2. Радио Велико Търново. (2015–2025). *Публикации и репортажи за „Фоайе на книгата с автограф“*. Достъпно на:
<https://radiovelikotarnovo.com/?s=фоайе+на+книгата+с+автограф>
3. Янтра Днес. (2015–2025). *Статии и новини за „Фоайе на книгата с автограф“*. Достъпно на:
<https://www.dnesbg.com/?s=фоайе+на+книгата+с+автограф>
4. Борба. (2015–2025). *Публикации и интервюта с участници в „Фоайе на книгата с автограф“*. Достъпно на:
<https://www.borbabg.com/?s=фоайе+на+книгата+с+автограф>
5. Министерство на културата на Република България. (2025). *Доклади и информационни бюлетени за културни инициативи*. София: МК
6. Асоциация „Българска книга“. (2025). *Информация за издателства и културни партньори*. София: Асоциация „Българска книга“

7. Община Велико Търново. (2025). *Архиви и документация за културни събития*.
Велико Търново: Община Велико Търново
8. Лични интервюта и разговори с организатори и участници в инициативата
„Фоайе на книгата с автограф“. (2015–2025). Велико Търново, България

Abstract

The paper presents the initiative “Book Foyer with an Autograph”, organized by the Regional Library “P. R. Slaveikov” in Veliko Tarnovo. In 2025, the initiative celebrates its 10th anniversary and has established itself as a sustainable cultural practice aimed at connecting authors and readers, promoting books, and encouraging reading. The forum serves as a model for building cultural platforms through partnerships, professional organization, and active community engagement. The experience shared can be adapted by other libraries across the Balkans, contributing to cultural dialogue and cooperation in the region.

Keywords: best practices, libraries, sustainability

УМРЕЖЕНЕ БИБЛИОТЕКЕ КАО ОСЛОНАЦ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА: ИСКУСТВА ПЛАТФОРМЕ СО-LIB

Валентина Поповић
Градска библиотека “Милован Данојлић”, Љиг
(vanja.popovic.1994@gmail.com)

Сажетак

Умрежавање библиотека представља кључни предуслов за развој иновативних, одрживих и ефикасних библиотечких услуга у 21. веку. У раду се анализирају искуства регионалне платформе *Co-lib*, развијене у оквиру пројекта *Common Waste – Common Libraries*, као пример успешне сарадње и изградње мреже знања међу библиотекарицама у региону Западног Балкана. Посебна пажња посвећена је дигиталним алатима, едукативним ресурсима и примерима добре праксе који доприносе еколошкој одговорности и професионалном развоју библиотекара. Рад истиче да је за постизање одрживости у библиотекарству неопходно успостављање трајних канала сарадње, размене знања и заједничког деловања, уз примену зелених технологија и савремених дигиталних решења.

Кључне речи: одрживи развој, умрежавање библиотека, *Co-lib*, дигитални алати, екологија, зелена библиотека

Увод

У савременом друштву које се суочава са изазовима климатских промена, прекомерне потрошње ресурса и дигиталне трансформације, библиотеке све више преузимају активну улогу у изградњи одрживих заједница. Као јавне институције, оне имају потенцијал да делују као центри за образовање, дигитално описмењавање, иновације и еколошку едукацију.

Један од најважнијих аспеката одрживог библиотекарства јесте умрежавање – сарадња међу библиотекама, али и са другим институцијама, организацијама и заједницом. Умрежене библиотеке имају већу моћ утицаја, могу ефикасније делити ресурсе, размењивати добре праксе и заједно радити на решавању локалних и глобалних проблема. Како истиче IFLA (2021), „библиотеке као део глобалних мрежа знања играју кључну улогу у подршци заједницама на путу ка одрживом развоју.“¹

У том контексту, пројекат *Common Waste – Common Libraries*, реализован уз подршку Goethe-Instituta и више партнера из региона и Европе, поставља важне основе за изградњу одрживе библиотечке мреже. Један од кључних резултата овог пројекта јесте платформа **Co-lib** – дигитални простор намењен размени знања, промоцији еколошке свести и унапређењу библиотечких пракси у складу са принципима одрживог развоја.² У време када одрживост, дигитална трансформација и еколошка свест постају кључни елементи друштвеног развоја, библиотеке се све више позиционирају као центри иновација, размене знања и заједничког учења. Оне нису само места за чување књига, већ важни актери у обликовању одрживих заједница.

¹ IFLA. *Toolkit: Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda*. 2019, стр. 1. преузето 12.8.2025, <https://www.ifla.org/resources/libraries-development-and-the-un-2030-agenda/>

² Goethe-Institut. *Common Waste – Common Libraries Project*. 2025, преузето 12.8.2025, <https://www.goethe.de/>

Један од најзначајнијих глобалних докумената у области одрживог развоја јесте *Агенда 2030* Уједињених нација, која укључује 17 циљева одрживог развоја (SDG – Sustainable Development Goals). Међу њима, циљ 4 – Обезбеђивање инклузивног и правичног квалитетног образовања и промовисање могућности доживотног учења за све – заузима кључно место у раду библиотека. Библиотеке су, због своје приступачности, јавног карактера и едукативне улоге, препознате као ефикасни и исплативи партнери у спровођењу развојних политика.³ У многим земљама, библиотеке су именоване као депо центри Уједињених нација, што их чини важним местима за ширење информација о циљевима одрживог развоја. Њихова улога није теоријска – „библиотеке већ подржавају напредак у правцу SDG циљева, нарочито кроз промоцију доживотног учења (Циљ 4).“⁴ Пројекат Co-lib на простору Западног Балкана, кроз транснационалну платформу, омогућава библиотекама и библиотекарима да се активно укључе у процесе дигиталне трансформације и оснаживања заједнице, на тај начин директно подржавајући Циљ 4 и шире стратегије одрживог развоја. Платформа Co-lib не само да омогућава библиотекарима да приступе практичним алатима (toolkit-има), видео материјалима и приручницима, већ подстиче и активно учешће у виртуелним заједницама. Учесници имају могућност да постављају сопствене материјале, деле искуства, коментаришу и предлажу нове садржаје. Овакав модел интерактивне сарадње доводи до трансформације библиотека у инклузивне, дигиталне и еколошки одговорне просторе, што је од суштинског значаја за изградњу друштва заснованог на знању.

Нови правци сарадње и одрживости у библиотекама- пројекат „Common Waste – Common Libraries“

У савременом друштву, обележеном динамичним променама и растућом свести о еколошким изазовима, улога библиотека се значајно трансформише. Оне више нису само складишта књига, већ постају витални центри за иновације, размену знања и промоцију одрживог развоја унутар локалних заједница. Суочене са потребом за дигиталном трансформацијом и све већим захтевима за друштвеном одговорношћу, библиотеке активно траже нове правце сарадње и имплементације одрживих пракси како би остале релевантне и допринеле бољој будућности.

³ United Nations. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York: UN, 2015, preuzeto 12.8.2025, <https://sdgs.un.org/2030agenda>

⁴ IFLA. *Toolkit: Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda*. 2019, str 21

Један од кључних аспеката ове трансформације јесте усвајање концепта „зелених библиотека“ и интеграција дигиталних алата који доприносе смањењу еколошког отиска, али и ефикаснијем пружању услуга. Кроз партнерства са различитим институцијама, уметничким колективима и организацијама посвећеним екологији и циркуларној економији, библиотеке постају катализатори друштвених промена. Оне се позиционирају као места где се не само чува и посредује знање, већ се активно доприноси развоју еколошке свести и одрживе будућности. У окружењу које се непрестано мења, библиотекарима су потребни алати за брзу адаптацију како би ефикасније служили корисницима, доносили боље одлуке о трошењу средстава и у крајњем исходу пружали већу вредност.⁵

Пројекат „Common Waste – Common Libraries“ је значајна иницијатива која нуди иновативна решења за повезивање библиотекара са стручњацима из области архитектуре, дизајна, уметности и екологије. Циљ му је промовисање еколошке свести и унапређење професионалних пракси. Кључни резултат овог пројекта је Co-lib платформа, дигитални простор за размену знања, едукативних материјала и примера одрживих пракси. Платформа окупља библиотекаре из Србије, Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Северне Македоније, Холандије и Турске, омогућавајући им да деле искуства и иновације у раду са корисницима. У овом чланку биће представљени циљеви, значај и функционалности Co-lib платформе, као и досадашњи резултати и будући планови овог јединственог регионалног подухвата.

Пројекат „Common Waste – Common Libraries“ настао је сарадњом Гете Института (из Хрватске, Грчке, Београда и Босне и Херцеговине), уметничког колектива Оаза и ЗМАГ-а (Рециклирано имање). Његов циљ је да библиотекарима у региону пружи нове алате и ресурсе који подстичу одрживост, промовишу рециклажу и смањење отпада, те јачају капацитете за примену нових технологија у библиотекарству. Такође, пројекат настоји да повеже креативне умове ради заједничког развоја формата који се баве уметношћу, екологијом, одрживошћу и циркуларном економијом, позиционирајући библиотеке као одрживе институције.⁶ Кроз овај пројекат, библиотеке се настоје представити не само као места за чување и посредовање

⁵ Asha, Negi and Sanjiv Sain, "Libraries in the 21st Century: Global Trends, Challenges & Opportunities." *ResearchGate* (2023): 1-2, preuzeto 13.8.2025, https://www.researchgate.net/publication/373338463_Libraries_in_the_21st_Century_Global_Trends_Challenges_Opportunities

⁶ BDS, *Projekat Common Waste – Common Libraries*, BDS – Bibliotekarsko društvo Srbije, maj 2024, pristupljeno 13.8. 2025, <https://bds.rs/2024/05/projekat-common-waste-common-libraries/>

знања, већ и као активни актери у локалној заједници који доприносе развоју еколошке свести и одрживе будућности.

Пројекат *Common Waste – Common Libraries* започео је тродневним интензивним радним сусретом – идеатоном, који је одржан од 5. до 7. јуна у просторијама библиотеке Гете института у Загребу. Овај догађај окупио је седамнаест учесника из седам земаља Југоисточне Европе, са циљем формирања интердисциплинарних и транснационалних тимова који ће кроз неколико месеци развијати иновативне идеје у области одрживог библиотекарства.

Процес је био осмишљен тако да учесници, уз подршку фасилитаторке и три ментора, прођу кроз различите фазе дизајн мишљења: од иницијалног истраживања и генерисања идеја, до тестирања, преиспитивања и коначног обликовања концепата. Посебан значај имало је то што је други део активности спроведен у окружењу *Рециклираног имања* – центра за еколошко образовање и одрживи начин живота који води организација ЗМАГ, један од партнера на пројекту. Тај простор је омогућио директан увид у примену принципа одрживости, циркуларне економије и еколошке одговорности у пракси.

Крајњи исход овог процеса био је формирање четири тима састављена од библиотекара, дизајнера, еколошких активиста и студената, који су својим различитим професионалним перспективама обухватили кључне теме пројекта. Тимови су осмислили различите концепте: од развоја образовних алата за библиотекаре (*Co-lib*), истраживања и едукације о одрживости у библиотекама (*Sustainable Neighbors*), перформативног приступа теми рециклаже (*Change the Script*), до иновативног коришћења отпадног папира у узгоју грађевинских материјала од гљива (*Book it*).⁷

Последњег дана идеатона, идеје су представљене у библиотеци Гете института у Загребу, уз отворену дискусију са публиком. Након тога, тимови су наставили да раде на даљој евалуацији, усавршавању и тестирању својих концепата, уз планирану имплементацију до септембра 2024. године.

Co-lib: Дигитална платформа за унапређење библиотечких услуга и размену знања

У оквиру пројекта *Common Waste – Common Libraries*, формиран је међународни тим под називом Co-lib, састављен од библиотекара и стручњака из Србије, Хрватске и Босне и

⁷ Goethe-Institut. „Common Waste: Common Libraries“, preuzeto 12.8.2025, <https://www.goethe.de/ins/cs/sr/kul/sup/cnw.html>

Херцеговине. Чланови тима су: Валентина Поповић и Јелена Радовановић из Србије, Мартина Максимков из Хрватске, те Адн Алиспахић, Адна Шишић и Надина Гребовић-Лендо из Босне и Херцеговине. Овај тим је заједничким ангажовањем развио платформу Co-lib – дигитални простор намењен размену знања, примера добре праксе и едукативних материјала за библиотекарe и кориснике широм региона. Платформа омогућава приступ низу функционалних алата осмишљених да унапреде библиотечке процесе и услуге.

Сваки сет алата (toolkit) обухвата видео-материјале у виду презентација, који детаљно обрађују одређене теме, као и приручнике са конкретним упутствима за организовање едукативних радионица. Концепт платформе је настао као одговор на савремене трендове у библиотекарству, као што су дигитална трансформација, технологије паметних уређаја, одрживост, флексибилни заједнички простори и развој нових библиотечких стандарда. Развијени алати покривају кључне области као што су: управљање библиотечким ресурсима, процеси дигитализације, претраживање академских база података, организација књижевних догађаја и образовање у области информационих технологија. Намена ових алата је двојна – с једне стране, они служе као подршка библиотекарима у развоју професионалних вештина и знања, а с друге стране, корисницима библиотека пружају боље разумевање и искористивост расположивих ресурса. На овај начин, тим Co-lib доприноси унапређењу квалитета библиотечких услуга, оснажујући запослене и истовремено едукујући кориснике, што резултира већим ангажовањем, приступачношћу и задовољством свих чланова библиотечке заједнице. Платформа *Co-lib* представља дигитално окружење осмишљено у оквиру пројекта *Common Waste – Common Libraries* с циљем унапређења професионалних капацитета библиотекара и побољшања услуга за крајње кориснике. Ова интердисциплинарна иницијатива, која интегрише принципе одрживости, дигиталне трансформације и друштвене одговорности, омогућила је креирање централизованог ресурса намењеног размени знања, примера добре праксе и едукативних материјала. Платформа нуди приручнике (toolkit-e) који обрађују теме као што су управљање ресурсима, дигитализација, академска комуникација (OJS), организовање догађаја, као и примена дигиталних и зелених технологија у библиотечком контексту.⁸

⁸ Valentina Popović, "Serbia – Co-lib: A Regional Platform for Sustainable Libraries and Knowledge Exchange," *ENSULIB Newsletter* 5, no. 1 (June 2025): 37–38, pristupljeno 15. avgusta 2025, https://www.ifla.org/wp-content/uploads/IFLA-ENSULIB-Newsletter_Volume5-Number1_June2025.pdf

Приручници доступни на платформи Co-lib резултат су сарадње библиотекара и дизајнера, чиме се обезбеђује креативан и применљив приступ стручној едукацији. Садрже видео-презентације, детаљна упутства за организацију радионица и QR кодове који омогућавају директно повезивање са платформом. Осим статичког садржаја, Co-lib подстиче интеракцију и размену искустава путем интегрисаних група за дискусију и друштвених мрежа, што доприноси изградњи заједнице праксе у региону. Материјали су доступни на српском, хрватском и босанском језику, чиме се омогућава приступ широј професионалној јавности. Ресурси на платформи структурисани су у више категорија: приручници намењени библиотекаrima и корисницима, са фокусом на теме одрживости и дигиталних технологија; видео-презентације које допуњују писане материјале пружањем практичних савета; примери добре праксе из библиотека широм региона, који служе као модел за имплементацију иновативних решења; као и актуелни стручни текстови, чланци и блогови који третирају савремене изазове библиотекарства.

У почетној фази пројекта акценат је стављен на три теме од стратешког значаја за развој библиотека у савременом контексту: Open Journal System (OJS) као алат за унапређење научне комуникације и отвореног приступа истраживачким резултатима; концепт зелених библиотека који интегрише принципе одрживости, рециклаже и бриге о животној средини у свакодневни рад библиотека; и примена дигиталних алата ради оптимизације услуга корисницима и интерних библиотечких процеса.

Посебно је значајан „Водич за употребу дигиталних алата“, један од првих приручника развијених у оквиру пројекта. Он обухвата систематизацију дигиталних алата по намени — од управљања збиркама (нпр. Koha, Cobiss), преко алата за дигитализацију (OCR софтвери), платформе за е-учење (нпр. Moodle, Coursera), алата за анализу података (нпр. Excel, Google Sheets, Tableau), до алата за визуелну комуникацију и креирање садржаја (нпр. Canva, Adobe Illustrator). Поред техничких информација, приручник садржи и практичне савете за креирање дигиталних ресурса, промоцију доживотног учења и унапређење услуга. Илустративни примери из праксе, као што су еко-кутци или дигитални архиви, доприносе лакшој имплементацији алата у локалним контекстима. Употреба QR кодова на крају приручника омогућава директно повезивање са платформом и укључивање у заједницу за размену знања.⁹

⁹ Valentina Popović, *Co-lib.. Toolkit 1, Vodič za upotrebu digitalnih alata* (Belgrad: Goethe-Institut, 2025), 10-11 str.

Поред дигиталних алата, приручник третира и зелене технологије које библиотекама омогућавају смањење еколошког отиска. приручник такође покрива алате и технологије који помажу библиотекама да смање свој еколошки отисак, попут система за управљање енергијом, дигиталних решења за смањење употребе папира и апликација за праћење одрживих пракси. Фокус је на практичним примерима који омогућавају библиотекарицама да унапреде енергетску ефикасност, смање потрошњу ресурса и подрже одрживи развој локалне заједнице. Сваки од ових приручника (toolkit-a) резултат је заједничког рада дизајнера и библиотекара, стварајући иновативан продукт који не само да пружа конкретне смернице за рад, већ и инспирише библиотекарe да међусобно деле искуства, истражују нове приступе и унапређују своје вештине. Ови приручници не нуде коначна и једина решења, већ отварају нове могућности за даља истраживања и наставак дискусије на Co-lib платформи, омогућавајући библиотекарицама да заједно граде мрежу знања и развијају нове идеје за будућност.¹⁰

Посебан акценат платформе Co-lib јесте на подстицању библиотекара да активно учествују у процесу размене знања, искустава и иновација кроз заједничку онлајн мрежу. За разлику од стандардног репозиторијума едукативних ресурса, Co-lib функционише и као интерактивна заједница у којој корисници могу постављати питања, делити примере добре праксе и сарађивати на развоју нових решења. У овом тренутку, заједницу Co-lib чини више од 60 библиотекара из Србије, Босне и Херцеговине, Хрватске, Црне Горе, Северне Македоније, Холандије и Турске. На самој платформи формиране су три тематске групе: **„Примери добре праксе“**, као простор за размену конкретних библиотечких иницијатива и иновативних приступа; **„Co-lib“**, која окупља чланове пројекта ради даље евалуације платформе и предлога за будући развој; и **„International Teams“**, намењена међународној сарадњи тимова насталих у оквиру пројекта *Common Waste – Common Libraries*.

Ове групе подстичу професионалну интеракцију и заједничко решавање изазова, при чему се платформа позиционира као механизам регионалне сарадње и умрежавања. Поред тога, Co-lib има активно присуство на друштвеним мрежама (Facebook и Instagram), путем којих редовно промовише нове алате, садржаје и иницијативе. На тај начин, пројекат показује како библиотеке могу постати кључни актери у трансформацији заједнице, не само као

¹⁰ Valentina Popović, “CO-LIB: Regionalna Platforma Za Trajnostne Knjižnice in Izmenjavo Znanja,” *Knjižničarske Novice*, May 28, (2025), preuzeto 13.8.2025. <https://knjiznarske-novice.si/co-lib-regionalna-platforma-za-trajnostne-knjiznice-in-izmenjavo-znanja/>

посредници у преносу знања, већ и као иницијатори еколошке свести, дигиталне инклузије и одговорног друштвеног деловања.

Дигитални ресурси у функцији одрживог развоја и стручног усавршавања библиотекара - **чет-групе као простор за размену знања.**

Једна од значајних карактеристика *Co-lib* платформе јесте интеграција чет-група које служе као простор за дигиталну сарадњу, размену идеја и континуирану комуникацију међу библиотекарицама и другим учесницима пројекта. Ове групе функционишу као виртуелне заједнице пракси, омогућавајући учесницима да дискутују о професионалним изазовима, деле материјале и иницирају заједничке активности.

Прва група, под називом **Примери добре праксе**, намењена је библиотекарицама из региона Западног Балкана и служи као простор за представљање иновативних активности и иницијатива које су се показале као успешне у локалним библиотекама. Фокус је на темама попут еколошких радионица, дигиталне трансформације библиотечких услуга, сарадње са заједницом и увођења одрживих пракси. Ова група доприноси изградњи регионалне мреже подршке и инспирације, где чланови платформе имају прилику да коментаришу, постављају питања и дају предлоге за унапређење библиотечке праксе. На основу примера из Северне Македоније и Србије, могу се уочити значајни облици библиотечке праксе који повезују еколошко образовање, заједничко учење и локалну сарадњу.

У Библиотеци „Благој Јанков Мучето“ из Струмице, у Северној Македонији, реализован је низ креативних и едукативних радионица за децу уз подршку Министарства културе. Под вођством библиотекара-саветника м-р Анице Глигорова Милеве и м-р Гонце Запрове Анастасове, деца до петог разреда учествовала су у изради **еколошких садљивих картица** — ручно рађених честитки са семенима, које се након употребе могу посадити. Ова активност је повезала књижевност, рециклажу и еколошку праксу, подижући еколошку свест код деце и родитеља. Слично томе, у Србији је Библиотека „Антоније Поповић“ из **Трговишта** реализовала пројекат *Цветна библиотека*, намењен предшколцима, у сарадњи са вртићем „Полетарац“, Канцеларијом за младе, ЈП „Комуналац“ и локалном самоуправом. Ова иницијатива је повезала више институција у циљу промовисања значаја очувања животне средине код најмлађих, кроз садњу биљака и заједничке активности. Оба примера представљају **успешне праксе у којима библиотеке делују као покретачи еколошког образовања**, као и институције које повезују различите актере у заједници, показујући како културне установе могу допринети одрживом развоју кроз сарадњу и иновације.

У оквиру иницијатива усмерених на развој Зелених библиотека и јачање еколошке свести у библиотечкој пракси, издвајају се неколико савремених дигиталних ресурса доступних библиотекарима. Један од најзначајнијих је **платформа за е-учење „Carbon Neutral Schools e-Learning“**,¹¹ која, иако је примарно развијена за наставнике и школске установе, представља драгоцен алат и за библиотекаре који настоје да унапреде сопствене еколошке праксе. Платформа обухвата модуле о климатским променама, одрживом развоју, енергетској ефикасности и могућностима за еколошку трансформацију образовних простора, што библиотеке све више препознају као своју нову друштвену улогу.

Уз ову платформу, важан образовни ресурс представља и **приручник за Зелене амбасадоре** – појединце или групе које делују унутар институција и активно промовишу принципе одрживости. Овај приручник може служити као водич за библиотекаре који желе да преузму проактивну улогу у својим установама, развијају „зелене програме“ и подстичу своје заједнице на еколошки одговорно понашање.

Са становишта подршке академском истраживању и отвореном приступу научним информацијама, препоручује се коришћење базе података **Unpaywall**,¹² која нуди приступ више десетина милиона научних чланака у отвореном приступу. Овај алат, доступан преко COBISS+ платформе, омогућава библиотекарима и корисницима високошколских библиотека брзу и легалну претрагу комплетних текстова из преко 50.000 часописа и репозиторијума. У контексту библиотека које теже ка дигиталној трансформацији и ширењу ресурса у заједници, Unpaywall представља вредан ресурс за промоцију научне писмености и доступности знања.

Друга активна група је **International Teams**, која окупља учеснике других тимова настао у оквиру пројекта *Common Waste – Common Libraries*, укључујући тимове као што су *Sustainable Neighbors*- истраживање о стању у библиотекама и едукативни програм о одрживости за библиотекаре; *Book It* - користећи позоришну представу и поновну употребу папира у потрази за заљубљивањем у књиге; и *Change the Script* – циркуларна идеја поновном употребом папира за производњу печурака које ће завршити као могући грађевински материјал за имплементацију у библиотекама.¹³

¹¹ Е-библиотека Љиг. “Зелени Кутак,” n.d., preuzeto 13.8.2025. <https://shorturl.at/ZJ24g> . <https://sites.google.com/view/gradskabibliotekaljig-katalog/зелени-кутак?authuser=0#h.97niufm3waiw>

¹² Izum – Institut Informacijskih Znanosti. “Unpaywall – Pretraživanje :: COBISS+,” pristupljeno 14.8.2025, <https://plus.cobiss.net/cobiss/bh/bs/unpaywall>

¹³ Goethe-Institut, "Common Waste: Common Libraries", pristupljeno 12.8. 2025, <https://www.goethe.de/ins/cs/sr/kul/sup/cnw.html>

Циљ ове групе је одржавање континуиране међународне сарадње, праћење напретка развијених идеја и креирање заједничких ресурса који могу имати шири регионални значај. Чет-групе се користе за планирање активности, логистичку координацију, али и као простор за међусобну подршку и размену стручног мишљења.

Ове групе, интегрисане у оквиру *Co-lib* платформе, играју важну улогу у подстицању дијалога, интердисциплинарности и одрживе сарадње међу библиотекама, као и у изградњи дигиталне заједнице знања. Оне представљају практичан пример како библиотеке, у партнерству са другим институцијама и професионалцима, могу користити технологију за подршку професионалном развоју и заједничком решавању глобалних изазова.

Улога библиотека у одрживом развоју: значај пројекта *Common Waste – Common Libraries* и платформе *Co-lib*

Пројекат *Common Waste – Common Libraries* и платформа *Co-lib* представљају иновативан модел библиотечке сарадње који афирмише улогу библиотека као агената друштвених промена, са посебним нагласком на еколошку одрживост, дигиталну трансформацију и транснационалну размену знања. У савременом контексту, библиотеке нису више само институције културне меморије, већ постају активни учесници у изградњи одговорнијег и инклузивнијег друштва. Управо у том духу, *Co-lib* платформа је креирана као алат за оснаживање библиотекара и институција да своју делатност унапреде у правцу еколошке едукације, дигиталне писмености и интерсекторске сарадње.

Један од кључних доприноса пројекта огледа се у подизању нивоа еколошке свести — не само међу библиотекарицама, већ и међу корисницима услуга библиотека и широм заједницом. Кроз теме као што су „зелене библиотеке“, рециклажа, циркуларна економија и смањење отпада, библиотеке се позиционирају као места за промоцију одговорног односа према животној средини. На овај начин, библиотека добија нову улогу: не само културног, већ и еколошког и образовног центра заједнице. Поред тога, *Co-lib* иницијатива директно подстиче модернизацију библиотечких услуга кроз употребу савремених дигиталних алата и приступа. Интеграцијом технологија као што су Open Journal Systems, алати за е-учење, дигитализацију и анализу података, библиотеке се трансформишу у динамичне и технолошки компетентне институције, прилагођене потребама савремених корисника. Ова дигитална трансформација доприноси бољој доступности ресурса, ефикаснијем управљању знањем и већем степену укључивања корисника. Још један значајан аспект пројекта јесте континуирано професионално усавршавање библиотекара. Путем приручника (toolkita), видео материјала и

практичних водича за радионице, библиотекари стичу нова знања и вештине које су им потребне за рад у променљивим околностима. Образовни садржаји платформе засновани су на потребама струке, али и на принципима самоусавршавања, што доприноси изградњи капацитета унутар библиотечког сектора.

Коначно, пројекат је посебно значајан због подстицања трајне сарадње и изградње мреже знања између библиотека у региону и шире. Платформа Co-lib омогућава умрежавање библиотекара из различитих земаља (Србија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Црна Гора, Северна Македонија, Холандија, Турска), чиме се подстиче интеркултурална размена, заједнички развој ресурса и планирање регионалних иницијатива. Овакав приступ унапређује међународну видљивост библиотека и јача њихову улогу у систему доживотног учења. Пројекат *Common Waste – Common Libraries* и платформа *Co-lib* демонстрирају како библиотеке, кроз интердисциплинарне и интернационалне пројекте, могу да постану катализатори одрживог развоја, да унапреде своје услуге, оснаже људске ресурсе и створе окружење за отворену и инклузивну размену знања.

Закључак

Пројекат *Common Waste – Common Libraries* и платформа *Co-lib*¹⁴ представљају иновативан приступ у примени принципа одрживог развоја у библиотечком сектору, са циљем оснаживања библиотека као активних актера у еколошком, образовном и дигиталном осавремењивању заједнице. Кроз дигиталне алате, отворене едукативне ресурсе и примере добре праксе, библиотекари и корисници добијају конкретне смернице за примену еколошки одговорних активности у свакодневном раду и животу. Ова иницијатива унапређује професионалне компетенције библиотекара, оснажује културу учења током целог живота и подстиче критичко размишљање о питањима од јавног значаја као што су одрживост, циркуларна економија и дигитална писменост.

Пројекат директно доприноси реализацији Циљева одрживог развоја Уједињених нација (SDGs),¹⁵ посебно Циљу 4 – Обезбедити инклузивно и правично квалитетно

¹⁴ Пратите новости, придружите се *Co-lib* мрежи и будите део промене! Више информација доступно је www.co-lib.org

¹⁵ Goethe-Institut, "Common Waste – Common Libraries Project," Goethe-Instituti Southeast Europe, pristupljeno 12.8.2025, <https://www.goethe.de/ins/cs/sr/kul/sup/cnw.html>. goethe.de

образовање и промовисати могућности учења током целог живота за све. Библиотеке, као приступачни простори учења и размене знања, имају капацитет да допринесу образовној инклузији, дигиталној једнакости и еколошкој едукацији шире популације. Такође, овакав модел подстиче међусекторску и транснационалну сарадњу, што је у складу и са Циљем 17 – Јачање средстава за спровођење и обнављање глобалног партнерства за одрживи развој.

Овакви пројекти показују да библиотеке више нису само чувара културне баштине, већ и важни партнери у остваривању глобалних развојних агенди. Повезујући образовање, технологију и еколошку свест, иницијативе попут *Common Waste – Common Libraries* позиционирају библиотеке као институције будућности — иновативне, отворене и друштвено одговорне.

Сл.1. QR код за приступ Co-lib

Литература

1. BDS. *Projekat Common Waste – Common Libraries*. BDS – Bibliotekarsko društvo Srbije, maj 2024. Pristupljeno 13. 8. 2025. <https://bds.rs/2024/05/projekat-common-waste-common-libraries/>

2. Co-Lib. *Primeri Dobre Prakse*. Pristupljeno 22.8. 2025. <https://www.co-lib.org/group-page/primeri-dobre-prakse/discussion>
3. Goethe-Institut. *Common Waste: Common Libraries*. Goethe-Instituti Southeast Europe. Pristupljeno 12.8. 2025. <https://www.goethe.de/ins/cs/sr/kul/sup/cnw.html>
4. IFLA. *Toolkit: Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda*. 2017. Preuzeto 12.8.2025. <https://www.ifla.org/publications/ifla-toolkit-libraries-development-and-the-united-nations-2030-agenda-revised-version-august-2017/>
5. Izum – Institut Informacijskih Znanosti Maribor. „Unpaywall – Pretraživanje: COBISS+.“ Pristupljeno 14.8. 2025. <https://plus.cobiss.net/cobiss/bh/bs/unpaywall>
6. Negi, Asha, and Sanjiv Sain. „Libraries in the 21st Century: Global Trends, Challenges & Opportunities“. *ResearchGate*. Preuzeto 10.8.2025. https://www.researchgate.net/publication/373338463_Libraries_in_the_21st_Century_Global_Trends_Challenges_Opportunities
7. Е-библиотека Љиг. „Зелени кутак“. Приступљено 13. 8. 2025. <https://sites.google.com/view/gradskabibliotekaljig-katalog/зелени-кутак?authuser=0>.
8. Popović, Valentina. 2025. *Co-lib.. Toolkit 1, Vodič za upotrebu digitalnih alata*. Belgrade: Goethe-Institut
9. Popović, Valentina. 2025. „CO-LIB: Regionalna Platforma Za Trajnostne Knjižnice in Izmenjavo Znanja“. *Knjižničarske Novice*, May 28, 2025. Preuzeto 13.8.2025. <https://knjiznicarske-novice.si/co-lib-regionalna-platforma-za-trajnostne-knjiznice-in-izmenjavo-znanja/>
10. Popović, Valentina. 2025. „Serbia – Co-lib: A Regional Platform for Sustainable Libraries and Knowledge Exchange“. *ENSULIB Newsletter* 5, no. 1 (June 2025): 37–38. Preuzeto 15.8.2025. https://www.ifla.org/wp-content/uploads/IFLA-ENSULIB-Newsletter_Volume5-Number1_June2025.pdf
11. United Nations. 2015. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York: UN. <https://sdgs.un.org/2030agenda>
12. United Nations. „Goal 4: Quality Education“. *Sustainable Development Goals*. Preuzeto 12.8.2025. <https://sdgs.un.org/goals/goal4>

Abstract

Networking among libraries is a key prerequisite for the development of innovative, sustainable, and efficient library services in the 21st century. This paper analyzes the experiences of the regional Co-lib platform, developed within the project Common Waste – Common Libraries, as an example of successful collaboration and the creation of a knowledge network among librarians in the Western Balkans. Special attention is given to digital tools, educational resources, and examples of good practice that contribute to ecological responsibility and the professional development of librarians. The paper emphasizes that achieving sustainability in librarianship requires the establishment of permanent channels for cooperation, knowledge exchange, and joint action, alongside the implementation of green technologies and modern digital solutions.

Keywords: sustainable development, library networking, Co-lib, digital tools, ecology, green library

НУУБ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ – БИТОЛА И ЦЕЛИТЕ ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ

м-р Гордана Ѓоргиевска Неделковски, библиотекар
м-р Фатма Бајрам Аземовска, библиотекар-советник

Апстракт

Националната установа -Универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“- Битола својот фокус го стана во подобрување на целокупните услуги, ставајќи го акцентот на образованието и дообразованието, посебно насочувајќи се на патеката да биде одржлива библиотека.

Активностите кои ги спроведуваме секојдневно само го потврдуваат фактот дека библиотеките имаат ресурси и можности да направат видливи промени, особено на полето на образованието и поткревање на свеста кај заедницата во однос на целите за одржлив развој.

Клучни зборови: библиотека, цели за одржлив развој, активности

Вовед

Темата на нашиот труд се однесува на активностите кои нашата библиотека ги спроведува, а се опфатени целите за одржлив развој. Фокусот е ставен на четвртата цел за одржлив развој, а тоа е образованието, но од нашата презентација ќе може да видите дека непосредно се опфатени и другите цели за одржлив развој.

Библиотеките како центри отсекогаш се сметале за безбедни, добредојдени простори, во срцето на секоја заедница. Тие доаѓаат со незаменлива поддршка кон заедницата бидејќи ги разбираат локалните потреби.

За таа цел и нашата библиотека е отворена кон заедницата и преку најразлични активности, настани и работилници се труди да ги следи светските трендови и целите за одржлив развој, со цел да и помогне на заедницата. Во изминатите години се поведоа многу прашања, вклучувајќи квалитетно образование, родова еднаквост, подобро здравје за сите, доживотно учење, библиотечни информации итн.

Овој труд ја прикажува нашата секојдневна работа и практични примери преку кои библиотеката работи за доброто на населението. Квалитетното образование, доживотното учење и пристапот до информации се акцентот врз кој се стремиме да постигнеме поголем успех.

Целите за одржлив развој во фокусот на нашата библиотека

ИФЛА¹ ги прифаќа целите за одржлив развој од самиот почеток, отворајќи ги вратите на библиотеките за промени и подобро утре.

Според официјалниот документ од Обединетите нации,² секоја од овие 17 цели за одржлив развој е детално образложена со потцели за полесно и поефикасно да се реализираат задачите кои ги имаат, а тоа се:

Сл.1. 17 цели за одржлив развој

Од оваа систематизација може да се види дека целосно се опфатени сите сегменти од животот кои навистина претставуваат глобален проблем насекаде во светот. Почнувајќи со мали чекори може да се донесат видливи промени кон подобрување на условите во кои живееме.

Нашата библиотека и целите за одржлив развој

Во овој труд акцентот ќе биде ставен на четвртата цел за одржлив развој, односно образованието. Нашата библиотека како хибридна библиотека, се труди преку образованието да може да се подобрат условите кои ги нуди:

- подобро образование;
- пристап до информации за подобро здравје;

¹ [Powering Sustainable Development – IFLA](#) (пристапено на 16.07.2025)

² Цели за одржлив развој [Celi-za-odrzhiv-razvoj.pdf](#) (преземено 8.7.2025)

- библиотека + инклузија;
- поткревање на свеста за маргинализираните групи;
- подобар пристап до информации;
- стекнување вештини кои ќе им користат во подобрување на животот;
- родова еднаквост;
- информациска култура;
- доживотно учење.

Бидејќи работиме во односи со јавноста и културни манифестации, секојдневно се среќаваме со проблемите кои ги има заедницата и од таа причини нашата работа во библиотеката се повеќе ја насочуваме на различни тематика, трудејќи се да најдовме решение како преку образованието, да овозможиме библиотеката да биде во целост отворена кон потребите на заедницата.

Пристап до подобро образование преку услугите на библиотеката

Лаура Лукс, во својата книга „Libraries on the agenda“ за библиотеките вели: „Библиотеките се единствени општествени организации посветени на обезбедување најширок можен спектар на информации и идеи за јавноста, без разлика на возраста, религијата, физичкото и менталното здравје, социјалниот статус, расата, јазикот или полот. Добро воспоставените библиотечни традиции на интелектуална слобода и еднаков пристап до информации и културно изразување ја обезбедуваат основата за постигнување на библиотеката“.³

„Секој може да помогни во подобрување на образованието. Во четвртата цел за одржлив развој постојат 10 потцели кои подетално го образложуваат фокусот во делот на образованието“.⁴ Библиотеките се најтесно поврзани со образованието и тие претставуваат извор на информации кои се користат за најразлични цели. Сè со цел нашата библиотеката да се вклучи во модулот за подобро образование, таа во соработка со сите предучилишни, основни и средни училишта разви програми во кои учениците се поттикнуваат се повеќе да читаат, да творат, да бидат креативни.

Нашиот модул за поквалитетно образование во изминатиов период се состоеше од:

³ Lux, C. (2024), Libraries on the Agenda Lobbying and Advocating for Library and Information Professional, стр. 35

⁴ [Goal 4: Quality education - The Global Goals](#) (преземено 30.1.2025 година)

-доделување ваучери за бесплатна членарина за секое дете, сè со цел да се стимулираат децата да доаѓаат во библиотека, да другаруваат со книгата, а со тоа да го подобрат своето читање, односно да читаат течно и со разбирање;

-спроведување практични работилници на кои децата можат да размислуваат на различни теми и за истите да дискутираат, програми за математика, логика, креативност;

-реализирање работилници кои се насочени кон развој на креативност преку читање и цртање за ученици од предучилишна и училишна возраст;

-изучување странски јазици и компјутерски програми (бесплатно).

Кога сме кај креативноста, најдобар начин децата да ја засакаат книгата е ако таа оживее. За оваа цел, дел од книгите кои ги обработуваат ги направиме претстави кои бараа од децата читање, памтење и глума. На овој начин децата поминуваат подолго време во библиотека и во неа се чувствуваат комфорно и среќно.

Пристап до информации за подобро здравје

Библиотеката исто така, ги користи своите ресурси за да му даде на населението подобар пристап до информации за нивното здравје. За таа цел, еднаш месечно се организираат предавање од различни области кои опфаќаат теми за здравствени ризици.

Исто така, се повеќе работилници ни се насочени и кон менталното здравје, како и предавања со мотивациски говорници кои имаат за цел да нè научат да го регулираме стресот, да ни ја подобрат мотивација и да не насочат кон позитивно размислување.

Библиотека плус инклузија

Периодот на короната беше доста лош период за сите, но некако за лицата со попреченост беше уште потежок. Затоа нашата библиотека изготви и спроведе неколку проекти и реализира голем број на работилници во кои беа вклучени деца и возрасни со попреченост. За оваа цел еднаш месечно се спроведуваа посебни програми на инклузија на лица со атипичен развој (деца со оштетен слух, лица со аутизам, лица со телесен инвалидитет) со лица од типичен развој.

Нашата библиотека, исто така, има вработено лица со попреченост што докажува дека и овие лица можат да работат.

Со овие активности се опфатени три цели за одржлив развој, а тоа се првата, четвртата и седумнаесеттата. Со вработување на овие лица се постигнува првата цел, потоа преку соработка со организациите и спроведување креативни работилници се подобрува степенот

на едукација на лицата со попреченост и еднакви права за културни активности со што се опфатени другите две цели.

Поткревање на свеста за маргинализираните групи

Во нашиот град живеат граѓани, кои за жал имаат ниско или воопшто немаат ни основно образование и тоа им претставува товар бидејќи тие се судруваат со социоекономски проблеми.

Библиотеката во тој поглед активно се вклучува во борба против неписменоста. Во соработка со различни организации и проекти поддржани од Еразмус програмата,⁵ нашата библиотека успеа да реализира голем број на активности:

-Борба против неписменоста преку средби, работилници, настани.

-Намалување на сиромаштијата преку можност за стекнување знаења од типот изучување на меките вештини.

-Зачувување на културата на еден народ преку собирање бајки итн.

Со овие активности може да се види дека се опфаќаат дури четири од целите за одржлив развој. Библиотеките во соработка со училиштата и во соработка со родителите можат да направат промени во свеста и размислувањето за потребата од образование. Секоја генерација води своја борба за подобро утре. Библиотеката ги отвора вратите за овие деца и возрасни нудејќи им пристап до бесплатни обуки кои се спроведуваат во нашата библиотека.

Подобар пристап до информации

Дел од активностите на нашиот сектор се наменети за подобрување на пристапот до информации, односно информациска култура. Во овој дел беа реализирани голем број на работилници и активности:

-како до точни информации;

-распознавање точна од лажна вест;

-работилници за пребарување и пристап до информации;

-претставување на COBISS+ програма која дава пристап до информации до сите држави и библиотеки кои се во мрежата;

-правилно користење на информациите кои ни се достапни.

На оваа тема, ИФЛА ја поздравува „Агендата до 2030 година и со задоволство го гледа пристапот до информации, универзалната писменост, заштитата на културното и

⁵ „Сјајни ѕвезди“ | Национална установа - Универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ - Битола

природното наследство, како и пристапот до информатичките и комуникациските технологии (ИКТ). Оваа тематика е опфатена во таргетот 16.10: „Обезбедување на јавен пристап до информации и заштита на основните слободи, во согласност со националното законодавство и меѓународните договори“.⁶

Родова еднаквост

Иако зборуваме дека сме модерно и технички напредно општество, од друга страна сè уште слушаме за машка или женска професија, или разговор на тема што можат и треба девојчињата, а што момчињата. Родова еднаквост се учи од најмали нозе. Разбивање на овие размислувања во нашето општество и не оди така лесно. Затоа нашата библиотека ја поттикнува оваа тема преку трибини на кои поединци од различни професии ги споделуваат своите искуства, нагласувајќи дека секоја кариера е отворена за луѓе од сите полови. Посебно ги истакнуваме нетрадиционалните патеки за кариера за да ги разбиеме стереотипите.

Во изминатиов период реализирани се:

- проекција на филмови кои се занимаваат со родови прашања, различности и инклузивност;
- работилници, настани и трибини за родова еднаквост;
- спроведување работилници на кои се дискутира за родовите стереотипи, предрасуди и важноста на родовата еднаквост.

Клучот за ефективни родови активности е да се поттикне отворен дијалог со почитување, да се промовира разбирањето и да се поттикнат позитивни промени во заедниците, односно како што е споменато во осмата цел во Агендата 2030:

„До 2030 година, да се постигне целосна и продуктивна вработеност и пристојна работа за сите жени и мажи, вклучувајќи ги и младите луѓе и лицата со попреченост, и еднаква плата за работа со еднаква вредност“.⁷

Стекнување вештини кои ќе им користат во подобрување на животот

Целта на овие активности е стекнување вештини кои ќе им користат во подобрување на животот:

- вештините се учат од најмали нозе, логика и математика, љубов кон читањето;

⁶ IFLA Welcomes the UN 2030 Agenda (преземено 27. 01. 2025)

⁷ Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development, United Nations, [Goal 8 | Department of Economic and Social Affairs](#) (преземено 30.1.2025 година)

- практични вештини во основните и средните училишта;
- изучување на странски јазици, меки вештини, ИТ вештини.

Сметам дека ова е клучно, затоа што во време на технологија, ние повеќе живееме за жал во виртуелен свет наместо во реалниот свет. Библиотека на овој начин во соработка со стручни лица гледа да постигни видливи резултати, бидејќи тоа е и целта на овие милениумски цели.

Доживотно учење

Библиотекарите се пример за доживотно учење, затоа што тие постојано мораат да се надоградуваат, да учат и да се усовршуваат, бидејќи светските трендови и промените го налагаат тоа и во библиотеките. Лицата кои работат на пример со системот COBISS+, или во дигитализација, како и колегите од другите оддели мора да се надоградуваат како би си ја работеле својата работа професионално и иновативно. Доживотното учење преку обуки, семинари и учество на конференции на библиотекарите им овозможува да напредуваат во својата работа. Оваа можност е добар пример и за сите останати во различните полиња, да се мотивираат и тие да се надоградуваат.

Затоа нашата библиотека покрај горе споменативе обуки, со свои амбасадори и креатори на содржини ја користи ЕПАЛЕ⁸ платформата за доживотно учење, за да ја промовира работата на библиотеката и надоградувањето на библиотекарите во своето поле на интерес.

Заклучок

Мотото на целите на одржлив развој е никој да не биде изоставен, а кон тоа целиме и ние библиотекарите преку активностите кои ги реализираме во нашата библиотека.

Од досегашните активности дојдовме до заклучок дека на тема образование треба да се работи од најмали нозе, бидејќи модерната технологија за жал не донесе напредокот онака како што се очекуваше, бидејќи од најмала возраст се користи за погрешни цели, што понатаму доведе до проблеми во образованието, од типот на неправилен говор кај децата од предучилишна возраст, недоволно развиена логика и давање фидбек кај учениците од основните и средните училиште, а додека кај студентите утврдивме проблем во користење на

⁸ [ЕПАЛЕ | Електронска платформа за учење на возрасните во Европа...](#) (пристапено 1.08.2025)

информациите за изработка на семинарски, бидејќи тие се повеќе користат готови и непроверени информации кои им се достапни на интернет.

Од овој труд може да се заклучи дека библиотеките меѓу кои и нашата библиотека можат да насочат многу аспекти од својата визија за поддршката на милениумските развојни цели. Библиотеките се клучни јавни институции кои имаат витална улога во понатамошниот развој на секое ниво на општеството, односно библиотеките биле, сè и ќе бидат центри за промени и подобро утре.

Користена литература

1. Powering Sustainable Development – IFLA (пристапено на 16.07.2025)
2. Цели за одржлив развој Celi-za-odrzliv-razvoj.pdf (преземено 8.7.2025)
3. Lux, C. (2024), Libraries on the Agenda Lobbying and Advocating for Library and Information Professional, стр 35
4. Goal 4: Quality education - The Global Goals (преземено 30.1.2025 година)
5. „Сјајни ѕвезди“ | Национална установа - Универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ - Битола
6. IFLA Welcomes the UN 2030 Agenda (преземено 27.01. 2025)
7. Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development, United Nations, Goal 8 | Department of Economic and Social Affairs (преземено 30.1.2025 година)
8. ЕПАЛЕ | Електронска платформа за учење на возрасните во Европа (пристапено 01.08.2025)

Abstract

The national institution - University Library "St. Kliment Ohridski" - Bitola has become focused on improving its overall services, emphasizing education and further education, especially focusing on the path to being a sustainable library.

The activities we carry out daily only confirm the fact that libraries have the resources and opportunities to make visible changes, especially in the field of education and raising awareness among the community regarding the goals for sustainable development.

Keywords: library, sustainable development goals, activities

PREMA PAMETNOJ I ODRŽIVOJ KNJIŽNICI - REKONSTRUKCIJA I OPREMANJE GRADSKJE KNJIŽNICE I ČITAONICE VIROVITICA -

Robert Fritz, mag. bibl.
Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica, Republika Hrvatska
(robert@knjiznicavirovitica.hr)

Sažetak

Članak prikazuje EU projekt *Rekonstrukcija i opremanje Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica* s naglaskom na uvođenje koncepta pametne i energetski održive knjižnice. Kroz analizu postojećeg stanja, definiciju projektnih ciljeva i prikaz planiranih aktivnosti, pojašnjava se na koji način knjižnica može postati pristupačno, digitalno opremljeno i društveno uključivo središte zajednice. Projekt obuhvaća građevinsku dogradnju, primjenu suvremenih tehnologija, održivu infrastrukturu te razvoj inkluzivnih programa i usluga. Posebna pažnja posvećena je automatizaciji korisničkih usluga koja omogućuje provedbu koncepta *open libraries*¹ i integraciji obnovljivih izvora energije. Svrha ovog članka je predložiti ideje, ciljeve i aktivnosti navedenih projektnih ulaganja te obrazložiti njihovu funkciju u trajnom doprinosu pristupu znanju, održivom razvoju, inkluzivnim i kulturnim aktivnostima u lokalnoj i regionalnoj zajednici.

Ključne riječi: pametna knjižnica, energetski održiva knjižnica, Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica, RFID tehnologija, koncept *open libraries*

Uvod

Ovaj članak je, u cjelovitom izdanju objavljen kao stručni rad u *Svesku: časopisu Društva knjižničara Bilogore, Podravine i Kalničkog prigorja*, 27/2025. u svibnju ove godine. Uvodno ću predstaviti temu rada, predložiti vrijednost narodnih knjižnica u zajednici, te istaknuti važnost koncepta *pametne knjižnice*, *open libraries* i *energetske održivosti*. Ove tri sastavnice su temeljne inovacije koje definiraju projektne ciljeve i aktivnosti navedenog EU projekta.

Pregled teme članka

Tema članka je analiza postojećeg stanja Knjižnice, te prvenstveno, pregled projektnih aktivnosti i ciljeva EU projekta *Rekonstrukcija i opremanje Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica*. Projekt nastoji transformirati tradicionalnu knjižnicu u *pametnu* i *održivu* ustanovu. Kroz građevinsku dogradnju, automatizaciju usluga i ugradnju obnovljivih izvora energije, Knjižnicu planiramo usmjeriti prema većoj dostupnosti, tehnološkoj funkcionalnosti i ekološkoj učinkovitosti. Na taj način promoviramo suvremeni koncept knjižnice kao otvorenog, višenamjenskog i energetski

¹ Koncept se odnosi na uspostavu produženog radnog vremena knjižnice bez prisustva stručnih knjižničnih djelatnika u prostoru ustanove. U tom vremenu korisnicima su na raspolaganju osnovne knjižnične usluge kojima samostalno upravljaju. (nap. a.)

odgovornog mjesta okupljanja u lokalnoj zajednici. Članak donosi početno stanje današnje knjižnice, ciljeve i mjere koji će dovesti do ostvarenja projektnog prijedloga.

Važnost narodnih knjižnica društvu

„Narodna je knjižnica lokalno informacijsko središte koje svojim korisnicima osigurava pristup svim vrstama znanja i informacija. Neophodna je sastavnica društava znanja koja se neprestano prilagođavaju novim sredstvima komunikacije kako bi svim građanima osigurala pristup informacijama i omogućila njihovu smislenu uporabu. Ona osigurava javno dostupan prostor za proizvodnju znanja, kulturno dijeljenje i razmjenu informacija te promicanje građanskog angažmana.“ (IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice, 2022).

Naše poslanje i misija temeljno su postojani protokom vremena, no mijenjaju se perspektive, pristupi, metode, strategije i vizije. Njima su zajedničke karakteristike: spremnost na promjenu, otpornost, inovativnost i cjeloživotno učenje. U tom kontekstu, knjižnice u suvremenom društvu neophodno prilagođavaju svoje zbirke, usluge i aktivnosti interesima i potrebama korisničke zajednice. Ovim projektom planiramo snažno doprinijeti unaprjeđenju knjižničarske djelatnosti.

Slika 1. Unutrašnjost Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica

Pametna knjižnica

S obzirom na ubrzane društvene i gospodarske promjene, razvitak i tehnološki napredak, od cjelokupnog knjižničnog sustava se očekuje trenutna prilagodljivost i praćenje trendova. Izazovi sve veće automatizacije rada, primjene tržišnih alata poslovanja, zahtjevnih korisničkih potreba i postupne promjene knjižničarske paradigme, struku postavlja pred uzbudljivu pustolovinu. *Automatiziranu (informatiziranu) knjižnicu* rođenu 60-ih godina 20. st., zamjenjuje dojučerašnja knjižnična paradigma *hibridne knjižnice* kao međufaze, do današnjeg obrasca *digitalne knjižnice* u kojoj je građa pohranjena i dostupna na korištenje u digitalnoj formi.

U virovitičkoj gradskoj knjižnici smo ostvarili ideju knjižnice kao kombiniranog, hibridnog središta – s analognim sadržajima u fizičkom obliku i, u manjoj količini, digitalnim izvorima informacija u virtualnoj formi – u povezanoj, interaktivnoj cjelini. Omogućili smo pristup tiskanoj, jednako kao digitalnoj i digitaliziranoj knjižničnoj građi, bez iznimke i predrasuda, sukladno najboljoj demokratskoj praksi. To je najbolje vidljivo kroz *ViDiK – Virovitičku digitalnu knjižnicu* (<https://www.knjiznicavirovitica.hr/VIDIK/>).

Ovim projektom nastojimo iskoračiti i osigurati preduvjete za ustroj početnog koncepta *pametne knjižnice* temeljenog na RFID tehnologiji. *Pametna knjižnica* se oslanja na IoT koncept pri čemu unaprijeđuje sve aspekte operativne učinkovitosti, optimizira korisničko iskustvo i poboljšava zadane oblike održive društvene odgovornosti. Ona transformira knjižnično poslovanje, uvodi analitičko i računalno razmišljanje, podatkovnu i informacijsku pismenost, upravljanje programima i projektima te virtualnu suradnju kao mogućnost. Nadalje, tehnologije koje se koriste za uspostavu *pametnih knjižnica* podrazumijevaju *pametne usluge, pametne ljude, pametna mjesta i pametno upravljanje* kao sastavne elemente. Posljedično, ulaganjem u ovaj projekt planiramo znatno unaprijediti ljudski i tehnološki potencijal Knjižnice, proizvodne sposobnosti i društvenu ulogu.

Open libraries koncept

Narodne knjižnice bez osoblja u određenom radnom vremenu, omogućene tehnološkim razvojem, značajan su i inovativan aspekt razvoja narodnih knjižnica. Koncept znatno povećava dostupnost korisničkog pristupa knjižničnim zbirkama i uslugama. „The first open library was opened in Denmark in 2004 and since 2010, the staff-less model has spread in Denmark and to the other Nordic countries and to other countries in Europe, such as the Netherlands and the United Kingdom. At the same time, the model has also emerged in several Far Eastern countries such as China, Japan, Singapore, and Taiwan.“ (Johannsen 2017, 1). U Danskoj je koncept izuzetno uspješan u što smo se osvjedočili prilikom stručnog boravka u Kopenhagenu 2023. u sklopu Erasmus+

projekta virovitičke gradske knjižnice. Prema riječima danskih kolega, koncept knjižnice bez osoblja dugoročno doprinosi modernizaciji njihovih knjižnica i, zanimljivo gotovo isključuje postojanje vandalizma u radnom vremenu bez osoblja.

Nakon uvođenja koncepta vidimo priliku u znatnom povećanju kvalitete knjižničnog poslovanja sljedećim prednostima: veća otvorenost i broj radnih sati Knjižnice (predviđamo oko 80 sati/tjedno u odnosu na sadašnjih 65 sati/tjedno) za korisnike; veći broj pristupa građi i korištenja informacijskih izvora; veći broj posjetitelja i aktivnih korisnika; veća cirkulacija knjižnične građe; veća mogućnost aktivnog provođenja slobodnog vremena; mogućnost većeg izbora vremena posjeta Knjižnici; mogućnost brojnijeg održavanja susreta različitih interesnih grupa; veći stupanj zadovoljstva korisnika; ostvarivanje ideje knjižnice kao trećeg životnog prostora, *dnevnog boravka*, mjesta druženja, okupljanja, cjeloživotnog učenja, komunikacije i zabave.

Održiva i zelena knjižnica

Zgrada Knjižnice, na adresi Trg bana Josipa Jelačića 5, 33000 Virovitica je (pre)projektirana u knjižnični prostor od 1020 m² korisne površine 2003., te građevinski izvedena i useljena 2007. godine.

Pod *pametnom energetsom održivosti* ovim projektom podrazumijevamo opremanje i upravljanje infrastrukturnom opremom (fotonaponska elektrana i dizalice topline) koja će omogućiti 80%-tnu energetska održivost cijelog objekta. Projektni plan sadrži i dodatne mjere kao doprinos razvoju zelene infrastrukture i elektromobilnosti te se nadopunjava na višegodišnje ekološke aktivnosti Knjižnice u provođenju nacionalne knjižničarske akcije *Pokrenimo zelene knjižnice* (<https://www.knjiznicavirovitica.hr/zelena-knjiznica/>) .

Osim materijala koji će biti korišteni u izvođenju građevinskih radova projekt će obuhvatiti nabavu ekološki prihvatljivih promotivnih materijala, što će biti skladu s *Akcijskim planom EU* koji stremlji postizanju ciljeva održivog razvoja do 2030., posebno 12. cilja kojim se osiguravaju održivi načini potrošnje i proizvodnje.

CILJEVI I SVRHA PROJEKTA

„Projektni cilj investicije je povećanje pristupačnosti i sudjelovanja svih građana u društvenom životu lokalne zajednice, osobito ranjivih skupina, te stvaranje i/ili unaprjeđenje preduvjeta za razvoj inovativnih zbirki i usluga u kulturi.“ (Prijavni obrazac Rekonstrukcija i opremanje Gradske knjižnice i čitaonice Virovitice 2024, 10).

Opći ciljevi *Projekta*

Unaprijediti poslovanje i djelovanje Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica s ciljem transformacije u *pametnu* i *održivu* knjižnicu kao središnjeg mjesta znanja, kulture i društvene uključenosti kroz: automatizaciju poslovanja; uspostavljanje tehničko-tehnoloških uvjeta za provedbu *open libraries* koncepta; uvođenje obnovljivih izvora energije; razvoj inkluzivnih i pristupačnih knjižničnih usluga.

Specifični ciljevi *Projekta*

1. Povećanje pristupačnosti knjižnice svim građanima, uključujući osobe s invaliditetom, starije i ranjive skupine.
2. Uvođenje RFID tehnologije i automatizacije poslovanja radi samostalne posudbe i vraćanja građe, smanjenja gužvi i efikasnijeg rada djelatnika:
 - nabava uređaja, opreme i računalnog sustava za samoposudbu,
 - ugradnja knjigomata 24/7 za povrat knjižnične građe.
3. Temeljne uvjete za ostvarivanje koncepta *open libraries* čini integrirani sustav kontrole pristupa ulazu u Knjižnicu, videonadzora i protuprovala.
4. Postizanje energetske održivosti:
 - instalacija fotonaponske elektrane,
 - instalacija dizalica topline,
 - ugradnja pametnih klupa i mjerača kvalitete zraka,
 - ugradnja punionica za e-bicikle.
5. Proširenje i modernizacija prostora – dogradnja odjela za mlade (Moj klub), višenamjenske dvorane (Studio +), dobava modularnog namještaja i IKT opreme.
6. Razvoj novih knjižničnih usluga kroz aktivnosti *Kultura u zajednici*:
 - STEM i poduzetničke radionice,
 - radionice digitalne pismenosti za osobe starije životne dobi,
 - pristup zbirkama audioknjiga i e-knjiga,
 - radionice Hrvatskog znakovnog jezika.
7. Povećanje dostupnosti digitalnih usluga:
 - prelazak na *ZaKi* – svestraniji i robusniji softver za knjižnično upravljanje,
 - redizajn mrežne stranice Knjižnice,
 - uspostava korisnički dostupnog arhiva za digitaliziranu zavičajnu građu.

ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA KNJIŽNICE

Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica

„Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica je pravni sljednik ustanove službeno osnovane 1947. kao Narodna knjižnica, a nastavlja bogatu knjižničnu i, prvenstveno čitaoničku tradiciju Virovitici. Od Narodne čitaonice iz 1866., Društva Kasino iz 1874. (prvi pisani trag knjižnične djelatnosti), preko pučkih i radničkih čitaonica, čitaoničkih društava u 19. st. i Knjižnice Hrvatskog doma koja djeluje tijekom 2. svjetskog rata. Pedesetih godina Narodna knjižnica dobiva ime Gradska knjižnica, a 1966. Gradska biblioteka i čitaonica, pa do osamostaljenja 1990. (izlaskom iz sastava Centra za kulturu Virovitica) kada dobiva današnji naziv. Tijekom povijesti Knjižnica mijenja lokacije sve do 2007. godine i preseljenja u sadašnji prostor u centru grada Virovitice.“ (Fritz 2025)

U ovom trenutku se, prema *Standardu za narodne knjižnice u RH* (NN 103/21) i broju stanovnika na području djelovanja svrstavamo u VI. tip knjižnica. „Knjižnični fond iznosi oko 107.000 jedinica građe s godišnjom prinovom oko 4.800 novonabavljenih jedinica. Broj aktivnih članova Knjižnice (2024. godina) je oko 4.389. Ukupan broj korisnika iznosi 10.880, s prosjekom dnevnih posjeta 124 korisnika. Knjižnicu koristi 16% stanovnika Županije, dnevno posudimo 210 jedinica knjižnične građe. Broj posjeta elektroničkim kanalima (katalog, mrežne stranice, e-usluge) iznosi oko 90.000 u 2024. Zgrada Knjižnice prostire se na ukupno 1020 m² sa sadržajima za djecu i mlade u prizemlju, a na katu za odraslu korisničku populaciju. Kao županijska matična knjižnica organiziramo standardom propisane knjižnične zbirke, usluge, odjele i službe: opće posudbene zbirke za djecu i odrasle, Zavičajnu zbirku, referentne zbirke, 15 posebnih knjižničnih zbirki, digitalnu knjižnicu, čitaonice periodike i dnevnog tiska, Igraonicu s igrotekom, Centar za multimediju i STEM, studijsku čitaonicu i učionicu, Informacijsko-posudbenu službu, Službu obrade i nabave knjižnične građe, Županijsku matičnu razvojnu službu, Odjel za odrasle, Odjel za djecu i mlade, Stručno-znanstveni odjel, Bibliobusnu službu Virovitičko-podravske županije. Zadnjih godina u prosjeku održavamo preko 500 knjižničnih akcija i manifestacija godišnje, uključujući vođene radionice u Igraonici i druge obrazovne, informacijske i kulturne programe – književne susrete, predstavljanja, promocije, predavanja, izložbe, manje koncerte, tribine, čitateljske klubove... Valja naglasiti inkluzivne programe i projekte, radionice informacijske pismenosti za mlade, informatičke poduke za starije korisnike, volonterski program, zelene aktivnosti, TEDx konferenciju, Međunarodni stručni skup, Viroliber – festival knjige i čitanja, Erasmus+ projekte.“ (Izvješće o radu Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica u 2024. godini, 2025).

Prema *statističkim*² i *normativnim*³ pokazateljima uspješnosti ispunjavamo zadane standarde propisane važećim podzakonskim aktima, osim u dijelu veličine, stanja i opremljenosti knjižničnog spremišta. Tijekom 2022. i 2023. smo osigurali potpunu pokrivenost Virovitičko-podravske županije knjižničnom mrežom – provedbom EU projekta *Potrubi za knjigu* i osnutkom Bibliobusne službe Virovitičko-podravske županije 29. kolovoza 2023. „U ovom trenutku zapošljavamo 18 djelatnika (17 stručnih), od toga 5 knjižničarskih tehničara (SSS), 1 višeg knjižničarskog tehničara (SSS), 3 knjižničarska suradnika (VŠSS), 6 knjižničara (VSS) i 2 viša knjižničara VSS).“ (Izvješće o radu Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica u 2024. godini, 2025)

Slika 2. Zgrada Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica

OPIS PROJEKTA: PREGLED AKTIVNOSTI I SADRŽAJA

„Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije RH objavilo je 6. prosinca 2023. godine otvoreni trajni *Poziv na dostavu projektnih prijedloga Obnova javne kulturne infrastrukture (PK.6.4.01)*. Poziv je financiran bespovratnim sredstvima Europskog fonda za regionalni razvoj (EFRR), a provodi se u okviru *Programa Konkurentnost i kohezija 2021. - 2027., Prioriteta 6. Jačanje zdravstvenog sustava, promicanje socijalnog uključivanja, obrazovanja i cjeloživotnog učenja, Specifičnog cilja RSO4.6. Jačanje uloge kulture i održivog turizma u gospodarskom razvoju, socijalnoj uključenosti i socijalnim inovacijama*. Predmet Poziva su ulaganja

² vidi Statistički podaci i pokazatelji uspješnosti narodnih knjižnica za 2023. godinu, (2024)

³ vidi Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj, (NN 103/21)

u unaprjeđenje (obnovu) javne kulturne infrastrukture, a njegova je svrha povećanje pristupačnosti i sudjelovanja u kulturnom životu svih građana, osobito pripadnika ranjivih skupina i stvaranje preduvjeta za razvoj inovativnih usluga u kulturi. Interesne skupine projekta su aktivni i potencijalni korisnici Knjižnice, posjetitelji i djelatnici Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica, pripadnici ranjivih skupina te stanovnici grada Virovitice i šire okolice.

Krajem 2024. Središnja agencija za financiranje i ugovaranje programa i projekata Europske unije (SAFU) je Gradskoj knjižnici i čitaonici Virovitica odobrila *Projekt* u iznosu 1.191.054,05 eura. Od toga je intenzitet bespovratne EU potpore 85% (1.012.395,95 eura), dok će s 15% (178.658,13 eura) sudjelovati Grad Virovitica i Knjižnica. Projekt je u travnju 2024., kao nositelj prijavila Knjižnica uz partnerstvo Grada Virovitice, a izradila ga je virovitička Razvojna agencija VTA u suradnji s Knjižnicom i Poduzetničkim inkubatorom Virovitičko-podravske županije.

U Ministarstvu regionalnog razvoja i fondova Europske unije RH 30. siječnja 2025. je potpisan *Ugovor o dodjeli bespovratnih sredstva za projekt PK.6.4.01.0028 Rekonstrukcija i opremanje Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica*. Trajanje provedbe projekta je 24 mjeseca, odnosno do 31. 12. 2026., a prvi postupci javnih nabava se očekuju u travnju 2025.“ (Fritz 2025)

1. Dogradnja zgrade Knjižnice

Postojeća zgrada se dograđuje prema zapadu. Dograđeni dio se sastoji od vjetrobranskog prostora, ulaznog prostora te dvije višenamjenske dvorane. Južni dio prostora (*Moj klub*) namijenjen je okupljanju, boravku i korištenju mladih korisnika, a opremljen je individualnim radnim mjestima s računalima i mjestima za grupno boravljenje. Funkcija sjevernog dijela (*Studio+*) je višenamjenska dvorana koja služi kao čitaonica tiska s individualnim i grupnim mjestima za čitanje i/ili prostor za knjižnična događanja. Želimo omogućiti mladoj i odrasloj populaciji opušten boravak u čitaoničkim prostorima, individualni i grupni rad ili zabavu, pristup računalima, a ujedno oblikovati prostor s opremom za održavanje sastanaka, predstavljanja knjiga, promocija, predavanja, književnih susreta, manjih izložbi...

U smislu estetike, projekt je usklađen s *Generalnim urbanističkim planom Grada Virovitice*, *Urbanističkim planom uređenja središta Virovitice* te svim zakonima, propisima i pravilima struke. Rekonstrukcija se planira izvesti na način da se novi, dograđeni dio izvede s ostakljenim fasadnim elementima od aluminijskih profila.

Građevina se projektira energetske učinkovite, tako da koristi što je moguće manje energije tijekom građenja i razgradnje, te se dograđeni dio projektira prema zahtjevima energetske učinkovitosti kao *zgrada gotovo nulte energije*. Projektirana je s građevnim elementima koji imaju

odlična toplinska svojstva, fotonaponskim sustavom, dizalicama topline za potrebe grijanja, hlađenja i pripremu tople vode, a sve kako bi se zadovoljila godišnja potrebna toplinska energija za grijanje i hlađenje, primarna energija te udio obnovljivih izvora energije. Ovim projektom doprinosi se interdisciplinarnom spletu načela iz *Europskog zelenog plana* koji naglašava prilagodbu životnih prostora i način življenja u smislu integracije ulaganja i dizajna, pristupačnosti i održivosti. *Projekt* će doprinijeti trima vrijednostima, odnosno načelima inicijative *Novi Europski Bauhaus* i to u smislu: održivosti, uključivosti, estetike.

2. Uvođenje RFID tehnologije u poslovanje

Planiramo čipirati cjelokupni knjižnični fond RFID naljepnicama, nabaviti uređaje za samoposudbu, opremu i softver za samostalno korištenje. Na *vanjskom knjigomatu* će se moći vratiti građu 24/7 u bilo kojem trenutku. Zahvaljujući integraciji RFID tehnologije s računalnim softverom za knjižnično upravljanje unaprijedit ćemo djelatnost na sljedeće načine:

- Brže posuđivanje i vraćanje knjiga: RFID tehnologija omogućuje automatsko prepoznavanje i evidentiranje knjiga, čime se znatno smanjuje vrijeme koje korisnici provode na info pultovima i smanjuje redove čekanja,
- Kvalitetnija revizija, inventura i praćenje knjiga: Zahvaljujući RFID oznakama, knjige se mogu brzo i precizno prebrojati, što vam omogućuje točniji uvid u inventar i pomaže u izbjegavanju gubitaka,
- Poboljšano sigurnosno praćenje: RFID sustav omogućuje praćenje knjiga unutar i izvan knjižnice, smanjujući mogućnost krađe i nestanka knjiga,
- Dobava samoposjedbenih uređaja koji pružaju mogućnost samostalnog korisničkog zaduživanja i razduživanja građe bez asistencije knjižničnog osoblja. Sustav znatno štedi ljudske resurse, unaprjeđuje produktivnost i omogućuje djelatnicima bavljenje složenim stručnim poslovima.

3. Ugradnja sustava videonadzora, protuprovale i kontrole pristupa

Postavljanje sustava videonadzora, protuprovale i kontrole pristupa u novoizgrađenom prostoru je jedan od koraka tehničke zaštite prema uvođenju koncepta *open libraries* koji podrazumijeva boravak u njima u neradno vrijeme knjižnice. Ova usluga će se uvoditi etapno u sljedeće tri godine nakon provedbe *Projekta*. Omogućuje kontroliran, programiran pristup i boravak u prostorima Knjižnice uz preduvjet automatizacije i kontrole knjižničnog poslovanja putem RFID tehnologije.

4. Ugradnja fotonaponske elektrane i dizalice topline

Rekonstrukcija obuhvaća ugradnju opreme i tehnologije usmjerene na *obnovljive izvore energije*. Time će se poboljšati energetska učinkovitost, što će doprinijeti ostvarenju ciljeva *Nacionalne razvojne strategije 2030. (Razvojni smjer 3 – Zelena i digitalna tranzicija)*. Ugradnja tehnologije usmjerene na *obnovljive izvore energije* obuhvaća ugradnju fotonaponske elektrane i dizalice topline za potrebe grijanja. Provođenjem mjera ostvarit će se uštede primarne energije na godišnjoj razini i smanjenje isporučene energije zbog korištenja *obnovljivih izvora energije* za vlastite potrebe.

5. Postavljanje pametnih klupa, brojača posjeta, punionice električnih bicikala, mjerača zagađenosti zraka, interaktivnih ekrana

Kao važna potpora glavnim ciljevima projekta Knjižnica će se opremiti nizom pratećih sadržaja. Ispred novoizgrađenog prostora ćemo postaviti pametne klupe i senzorni brojača posjeta na ulazu. Dodatna besplatna usluga je stanica za punjenje 4 e-bicikala ili romobila. Uređajem za mjerenje kakvoće zraka ćemo sveobuhvatno istraživati kvalitetu zraka kroz STEM programe. Unutar Knjižnice ćemo postaviti 3 interaktivna ekrana koji će služiti za pretraživanje i pregledavanje knjižničnih kataloga i baza podataka.

6. Izrada nove mrežne stranice Knjižnice i digitalnog arhiva

Projekt uključuje i izradu responzivne mrežne stranice Knjižnice, prilagođene za ispravno prikazivanje na tabletima i pametnim telefonima. Projekt uključuje redizajn postojeće mrežne stranice i razvoj nove mrežne stranice/sučelja koja će služiti kao *arhiv za digitaliziranu zavičajnu građu*.

7. Prelazak na novi softver za knjižnično upravljanje

Novi softver za knjižnično upravljanje *ZaKi* će donijeti unaprjeđenje, prvenstveno korisničkog iskustva, intuitivnost prilikom pregledavanja i pretraživanja mrežnog kataloga, personalizaciju preporuka, bogatu zbirku digitalnih i audio knjiga (nova usluga) i brojne poveznice na relevantne mrežne izvore.

Integrirani knjižnični sustav *ZaKi* plod je višegodišnjeg razvoja i kvalitetne timske suradnje u Knjižnicama grada Zagreba i osigurava kompletno računalno poslovanje široke mreže knjižnica (oko 300) po načelima struke.

8. Nabava (modularnog) namještaja

Novi prostori Knjižnice bit će opremljeni novim namještajem, djelomično modularnog tipa koji ćemo prilagođavati trenutnim aktivnostima i potrebama. Planiramo potpuno opremiti novoizgrađenje prostore funkcionalnim namještajem projektiranim za sve predviđene sadržaje.

9. Nabava informacijsko-komunikacijske i audiovideo opreme

Projektom je planirana nabava brojne IKT i AV opreme (računala, audio i video oprema) koja će služiti planiranim aktivnostima u *Projektu* kao i onim budućim koji će odvijati u sklopu redovnih programa.

10. Provedba projektnih aktivnosti *Kultura u zajednici*

Ovom projektnom aktivnosti obuhvaćene su usluge i edukativne radionice za poticanje uključivanja većeg broja društvenih skupina u lokalnoj zajednici, posljedično želimo povećati broj korisnika Knjižnice. Do sada smo brojili posjete korisnika temeljem broja posudbi i metodom uzorka sudjelovanja na organiziranim događajima. U 2023. godini bilježimo 30.185 posjeta, dok je plan po završetku projektnog ulaganja povećati broj posjeta iznad 34.885, odnosno povećati ga za 4.700 korisnika (13%). Navedeno će se postići uvođenjem novih usluga i aktivnosti te unaprijeđenjem postojećih, kako slijedi:

- ***Povećanje pristupačnosti i dostupnosti digitalnih i audio knjiga***

Trenutno u digitalnoj zbirci postoji nešto više od 200 digitalnih knjiga, a novim softverom (*ZaKi*) taj se broj naslova značajno povećava (za 1.278 jedinica) te tako bitno utječemo na mogućnost povećanja broja korisnika i pristupa građi. Nova usluga je omogućavanje pristupa (posudbe) mrežnim audio knjigama. Osobito je to važno za ranjive skupine koje obuhvaćaju sve oblike poteškoća s vidom i teškoće s čitanjem.

- ***STEM radionice za mlade***

Putem programa STEM radionice (digitalna pismenost, programiranje, robotika, 3D modeliranje) djeci i mladima omogućit će se privlačno okruženje za kreativan rad, edukaciju, upoznavanje, usmjeravanje, osvještavanje i primjenu novih tehnologija. Planirani broj sudionika po radionici je 15, dok je usluga otvorena za sve ostale korisnike čime se također direktno utječe na mogućnost porasta broja korisnika. Proračunom projekta je predviđena nabava potrošnog materijala za radionice.

- ***Želim biti Poduzetnik – START UP radionice***

Za skupinu potencijalnih inovatora bit će organiziran ciklus od 4 radionice o poduzetništvu koje će provesti vanjski stručnjak, s namjerom stvaranja stručne potpore, jačanja poduzetničke kulture i podizanja ekonomske aktivnosti u lokalnoj zajednici. Sva oprema, informacije i potrebna literatura će im biti na raspolaganju. Kao rezultat START UP radionice u Knjižnici će se uspostaviti

novi *poslovni centar* gdje će biti dostupna knjižnična građa vezana uz poduzetništvo, menadžment, poslovanje, marketing, upravljanje i druge povezane teme.

- ***Radionice učenja Hrvatskog znakovnog jezika***

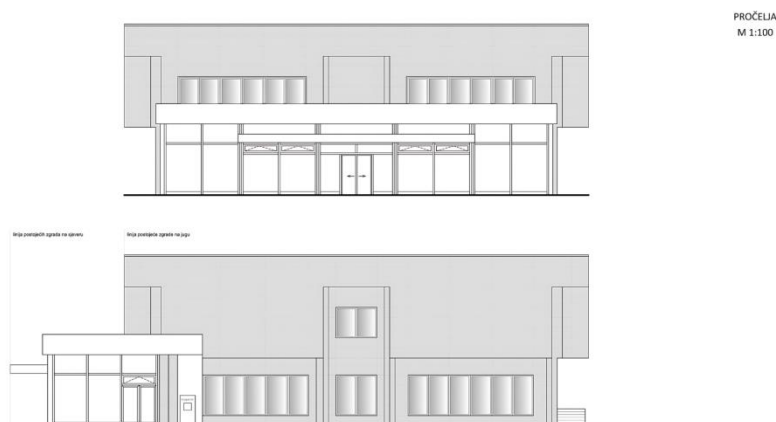
Unutar novoizgrađenog prostora održavat će se radionice *Hrvatskog znakovnog jezika* što će u znatnoj mjeri povećati interes za učenjem i uključivanjem osoba s oštećenjem sluha u aktivnosti lokalne zajednice. One su doprinos horizontalnim mjerama koje promiču jednake mogućnosti, nediskriminaciju i očuvanje prirode te potiču mogućnost porasta broja korisnika Knjižnice.

- ***Radionice digitalne pismenosti za osobe starije životne dobi***

Radionice će se periodično izvoditi s ciljem povećanja digitalne pismenosti starijih osoba i kao doprinos već spomenutim horizontalnim mjerama. Unutar ove aktivnosti bit će nabavljena potrebna informacijsko-komunikacijska oprema u svrhu provedbe. Volonterski će ih voditi mladi korisnici Knjižnice, uz mentorstvo sistemskog knjižničara.

- ***Radionice promocije horizontalnih politika EU***

Tema dvije jednodnevne radionice namijenjene djelatnicima Knjižnice bit će *Ravnopravnost žena i muškaraca i zabrana diskriminacije* kao doprinos horizontalnim mjerama Projekta.

Slika 3. Idejno rješenje dogradnje Knjižnice

ZAKLJUČAK

Projekt *Rekonstrukcija i opremanje Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica* će obilježiti povijest virovitičkog knjižničarstva i pojam modernog knjižničnog iskustva na lokalnoj/regionalnoj razini. Pokazatelji uspješnosti i postignuća provedenih projektnih aktivnosti, koje smo obvezni ispuniti za vrijeme trajanja i tijekom održivosti projekta su izuzetno visoki što nas čini dodatno motiviranim. Integracijom novih tehnologija, kao što su RFID sustav i knjigomat 24/7, Knjižnica će unaprijediti svoje usluge i povećati njihovu dostupnost korisnicima, neovisno o osnovnom radnom vremenu Knjižnice. Građevinska dogradnja omogućuje oblikovanje novih sadržaja poput prostora za mlade i višenamjenske dvorane, čime će Knjižnica ponuditi dodatne sadržaje i usluge u zajednici. Energetska obnova kroz instalaciju solarnih panela, dizalica topline i pametne infrastrukture (e-punionice, klupe) ističe ekološki aspekt projekta i doprinosi dugoročnoj financijskoj održivosti. Razvoj novih i inkluzivnih knjižničnih usluga – od STEM radionica do programa za ranjive skupine – dodatno učvršćuje poziciju Knjižnice kao mjesta znanja, digitalne pismenosti i društvene povezanosti. Naš dugoročni cilj, temeljen na ovome projektu je (etapna) uspostava koncepta *open libraries* – javnog knjižničnog prostora s uslugama i zbirkama prilagođenim za sve, ponuđenim na korištenje u trenutku kada to korisnicima najviše odgovara.

U budućnosti, izazovi će uključivati kontinuirano praćenje tehnoloških promjena, osiguravanje edukacije korisnika i osoblja, kao i održavanje ravnoteže između fizičkih i digitalnih usluga. Vizija knjižnice usmjerena je prema daljnjem razvoju pametnog, održivog, otvorenog, fleksibilnog i poticajnog prostora koji aktivno odgovara na potrebe lokalne i regionalne zajednice. Ovaj projekt nam pruža odgovarajući temelj za provedbu takve vizije.

Literatura

1. Fritz, Robert. *Potpisan ugovor za EU projekt 'Rekonstrukcija i opremanje Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica' u vrijednosti gotovo 1.2 milijuna eura*, (30. 1. 2025.). Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica. URL: <https://www.knjiznicavirovitica.hr/2025/01/potpisan-ugovor-za-eu-projekt-rekonstrukcija-i-opremanje-gradske-knjiznice-i-citaonice-virovitica-u-vrijednosti-gotovo-1-2-milijuna-eura/> (11. 4. 2025.)

2. Fritz, Robert. 2025. *Rekonstrukcija i opremanje Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica uz primjenu suvremenih tehnologija i održivih rješenja*. Svezak: časopis Društva knjižničara Bilogore, Podravine i Kalničkog prigorja, 27, 24-33
3. Fritz, Robert. *Uvodna riječ ravnatelja*, (7. 9. 2023.). Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica. URL: <https://www.knjiznicavirovitica.hr/uvodna-rijec-ravnatelja/> (10. 3. 2025.)
4. *IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice*, (18. 7. 2022.).
5. Društvena izdanja HKD-a. URL: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/drustvena/di/catalog/view/37/8/365> (10. 3. 2025.)
6. *Izvešće o radu Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica u 2024. godini*, (28. 2. 2025.) Priredio Robert Fritz. Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica. URL: <https://www.knjiznicavirovitica.hr/wp-content/uploads/2025/03/Izvjesce-o-radu-Gradske-knjiznice-i-citaonice-Virovitica-u-2024.-godini.pdf> (11. 4. 2025.)
7. Johannsen, Carl Gustav. 2017. *Staff-Less Libraries: Innovative Staff Design*. Cambridge: Chandos Publishing
8. Kovačević, Jasna. 2017. *Narodna knjižnica: Središte kulturnog i društvenog života*. Zagreb: Naklada Ljevak
9. *Prijavni obrazac Rekonstrukcija i opremanje Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica*. 2024. Priredio Robert Fritz. Virovitica: Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica. Neobjavljeno, Arhiva Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica
10. Sabolović-Krajina, Dijana. 2020. *Narodne knjižnice u tranziciji: Sociološki aspekti*. Koprivnica: Izdavačka kuća Meridijani
11. Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj (2021) *Narodne novine* 103, 1834. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834.html [11. 4. 2025.]
12. *Statistički podaci i pokazatelji uspješnosti narodnih knjižnica za 2023. godinu.*, (2024.). Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. URL: https://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2024/05/Podaci_narodne_za_2023_2024.xlsx. (11. 4. 2025.)
13. *Strateški plan razvoja Gradske knjižnice i čitaonice Virovitica 2021. – 2026.*, (2021.). Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica. URL: <https://www.knjiznicavirovitica.hr/download/strateski-plan-razvoja-gradske-knjiznice-i-citaonice-virovitica-2021-2026/> (10. 3. 2025.)

Abstract

The article presents the EU project Reconstruction and equipping of the Virovitica City Library and Reading Room with an emphasis on the introduction of the concept of a smart and energy-sustainable library. Through an analysis of the current situation, definition of project goals and a presentation of planned activities, it is explained how the library can become an accessible, digitally equipped and socially inclusive community center. The project includes building upgrades, application of modern technologies, sustainable infrastructure and development of inclusive programs and services. Special attention is paid to the automation of user services that enables the implementation of the open libraries¹ concept and the integration of renewable energy sources. The purpose of this article is to present the ideas, goals and activities of the aforementioned project investments and to explain their function in a lasting contribution to access to knowledge, sustainable development, inclusive and cultural activities in the local and regional community.

Keywords: *smart library, energy-sustainable library, Virovitica City Library and Reading Room, RFID technology, open libraries concept*

РАБОТНАТА СРЕДИНА И СТРЕСОТ НА РАБОТНОТО МЕСТО – КАКО ДА СЕ СПРАВИМЕ СО НЕГО

Билјана Миладинова, библиотекар
Ирена Тонева, библиотекар
НУ-У Библиотека „Гоце Делчев“-Штип
(Biljana.miladinova@yahoo.com)
(Irena.toneva@yahoo.com)

Апстракт

Стресот поврзан со работата е едно од најважните прашања во многу земји и на различни работни места. Кога станува збор за стресот на работното место, сè повеќе се става акцент на подобрувањето на работните услови и организацијата на работата, како и на практичните мерки за справување со стресни ситуации на работното место. Истражувања наведуваат на тоа дека постојат контролни точки што вообичаено се применуваат за проучување и намалување на стресот на работното место. Во оваа смисла, корисно е да се разгледа поновото меѓународно искуство и да се развијат лесно применливи контролни точки што ќе може да се користат во различни ситуации. Од особена важност е да се постигнат оптимални услови на работното место и работната организација и да се спречи појава на проблеми поврзани со стресот на работното место. Постојат голем број практични противмерки за проблеми, кои вклучуваат оптимизирање на надворешните оптоварувања на работното место, дома и во заедницата, зголемување на способноста за справување кај работниците, зајакнување на системите за поддршка за работниците.

Клучни зборови: стрес, работни места, работни обврски, организација

Вовед

Секојдневието на модерниот човек се разликува од секојдневието на човекот во минатото. Тој станува преокупиран со поинакви предизвици и проблеми, од обезбедување средства за егзистенција и задоволување на основните потреби, до борбата за што поквалитетен живот и престиж во општеството. Стресот станува модерна болест. Тој се повеќе е присутен и на работното место. Луѓето секојдневно се соочуваат со пренатрупаност на работни обврски, социјална несигурност и несигурност на работните места, нарушени меѓучовечки односи или недоволна информираност. Сето тоа негативно се одразува врз работата и пред сè на здравјето на самите вработени, како и на продуктивноста, трошоците и профитот на самите институции.

Како да се препознае стресот?

Честопати луѓето не сфаќаат дека се изложени на стрес. Затоа е важно да се препознае стресот пред да излезе од контрола и негативно да се одрази на менталното и емоционалното здравје на човекот.

Кој е поизложен на стрес?

Тоа зависи од индивидуалната и субјективната страна на една личност. Тоа што е стресно за едни, за други може да предизвикува задоволство. Секој од нас различно реагира на стресот во зависност од нашата генетска структура и програмираност за приспособување.

Кои се причините за стрес?

Постојат повеќе видови стрес:

Општ стрес - Животен стрес - Работен стрес - Интерен (внатрешен) стрес.

Главните причини за стрес на работното место се следните:

Стресот настанува кога барањата на работното место не се во согласност со можностите, ресурсите и потребите на работникот односно кога ќе се појави дисбаланс помеѓу барањата и ресурсите со кои располага и кои се ставени на располагање. Според истражување на јавното мислење во Европа, спроведено од Европската агенција за безбедност и здравје на работа (EU-OSHA), една половина од работната популација изјавиле дека стресот на работното место е вообичаена појава. Како најчести причини за таков вид на стрес се наведуваат: реорганизација на работата, несигурност на работното место, зголемен обем на работа и вознемирување или насилство на работа. Значајни услови на работа што може да доведат до појава на стрес се: големо работно оптоварување, долго работно време, недоволно учество во донесување одлуки, нарушени интерперсонални односи, недостиг на поддршка и помош од соработниците и менаџментот, премногу одговорности, несигурност на работното место, недостиг на можност за напредување, несоодветни услови на работното место. Особено се важни и условите во самото работно опкружување во кое работниците ќе бидат мотивирани за вршење на работата на најдобар можен начин, односно доброто психосоцијално опкружување кое ја подобрува ефективната во работата, личниот успех, а со тоа и психичкото и физичкото здравје.

Стресни карактеристики на работното место

Работна средина и опрема за работа ----- Проблеми во однос на доверливост, достапност, соодветноста и одржувањето или поправка на опрема.

Задача ----- Недостаток на различност, недостаток на вештини, висока несигурност.

Обем на работа/работен простор ----- Недостаток на контрола, постојан притисок на роковите.

Распоред ----- Работа во смени, нефлексибилен работен распоред, непредвидено работно време.

Организациска култура и функција ----- Слаба комуникација, ниско ниво на поддршка за решавање проблеми, недефинирање на целите.

Улога во организирањето ----- Двосмисленост, конфликтни состојби, одговорност на вработените.

Професионален развој----- Стагнација во кариерата, недоволна промоција слаба плата, недоволно вреднување на работата.

Ниво на одлуки/контрола ----- Ниско ниво на учество во донесување одлуки, недоволна контрола на работата.

Меѓучовечки односи на работното место ----- Социјална и физичка изолација, недоволна комуникација, недостаток на социјална поддршка.

Релација работа-дома ----- Спротивставени барања во работниот и приватниот живот, проблеми во развој на кариера.

Стресот поврзан со работата може да биде предизвикан од лошата организација за работа, лошиот дизајн на работата, лошото управување, незадоволителните работни услови, недостатокот на поддршка од колегите. Најчестите причини за стресот на работното место доаѓаат од улогата што ја има вработениот на работното место. Иако можеби така не им изгледа на другите вработени, вработениот кој има нејасна улога во работата, чиј делокруг на активности и области на работа не се јасно дефинирани или тој/таа не ги разбира, може да биде под сериозен хроничен стрес. Ова се надополнува и со задачи кои не се во согласност едни со други, што создава внатрешна напнатост со која вработениот не може да се справи (бидејќи тие задачи се во описот на работата).

Според истражувањата и анкетата направени помеѓу вработените во Библиотеката и вработените во училишните библиотеки, најдовме на разлика која и не толку се разликува според потребите помеѓу библиотекарите, нивните работни задачи, нивно извршување и други, а ги издвоивме неколку од причините за стрес при работно место.

Топ 10 причини за стрес на работно место

- Ниски месечни надоместоци.
- Работна средина во која се извршуваат работните обврски.
- Малку можности за унапредување.
- Здодевна работа.
- Немање контрола при донесување на одлуките врзани за работата.
- Недостиг на поддршка од колегиумот.
- Организациска култура на компанијата.
- Лоша менаџерска практика.
- Релациите со колеги на работното место и меѓусебна комуникација.

Стрес на работното место?

Симптомите на стресот може да имаат влијание врз организацијата на работата и да се манифестираат со: зголемување на отсуство од работа, зголемување на флукуацијата на работниците, намалена продуктивност, зголемување на бројот на грешки, зголемување повреди на работа.

Последиците од стресот на работното место на индивидуално ниво се манифестираат со:

- емоционални реакции (иритабилност, анксиозност, проблеми со спиењето, депресија, отуѓување),
- когнитивни реакции (тешкотии во концентрацијата, меморијата, тешкотии при донесување одлуки),
- промени во однесувањето (зависност од алкохол, тутун, деструктивно однесување),
- физиолошки реакции (мускулоскелетни нарушувања, намален имунитет, проблеми со - кардиоваскуларниот систем и хипертензија, гастритичен улкус и други психосоматски заболувања),
- синдромот на согорување (burnout syndrome).

Како да се превенира стресот на работното место?

За да се избегнат или да се намалат несаканите ефекти од стресот на работното место неопходно е да се преземаат соодветни превентивни мерки од самите работници. Практики кои може да помогнат да се изгради грижа и чувство за себе во дневната рутина би можеле да издвоиме неколку:

1. Кога работите ќе бидат тешки, направете пауза за себе, дури и ако тоа трае само 60 секунди.
2. Направете кратки прошетки на воздух за време на паузите во текот на работниот ден во рамките на објектот на установата/кратки паузи за релаксација и освежување.
3. Работете во мали тимови со редовни консултации и меѓусебен надзор.
4. Редовно барајте точни информации, поддршка, менторство подучување/ консултација за донесување одлуки.
5. Прифатете ги ситуациите кои не може да ги промените.
6. Дајте и приоритет на вашата здравствена состојба и разговарајте со некогаш кога ќе почувствувате презаситеност.
7. Самоевалуација на постапките кон себе и кон клиентите.
8. Структурирање на времето (временска рамка).
9. Техники на самоохрабрување.

Како да се справиме со стресот на работното место?

Разговорот е најдобар антидот за стресот. Разговор со лице што ќе ве сослуша и разбере е еден од најбрзите начини за ослободување од стресниот момент. Се препорачува да имате добра комуникација со вашите колеги и соработници за да се создадат добри интерперсонални односи на работното место. Исто така, треба да се даде вредност на она што го работите односно да се фокусирате на оние аспекти од работата кои ви причинуваат задоволство за да се изгради позитивен став кон работата. Добро е да се направи баланс помеѓу работата и приватниот живот односно слободното време да се исполни со активности кои ве прават среќни и задоволни и тоа во кругот на семејството или со пријателите. Со превенција на стресот на работното место се доаѓа до поголема ефективност и продуктивност, поголем личен успех и психофизичко здравје на работниците.

Аспекти што треба да се земат предвид при креирање здрава работна околина

Градење доверба - Според голем дел од работниците искреноста, довербата и праведноста се сметаат за најважни атрибути ценети на работното место.

Комуникација - комуникацијата е процес кој треба да се научи и совлада, бидејќи луѓето не сакаат да комуницираат за сите проблеми со луѓе во кои немаат доверба.

Вработените комуницираат преку приказни, не ја кажуваат целата приказна одеднаш, полесно комуницираат доколку најдат на емпатија и разбирање.

Создавање посреќна корпоративна култура - секоја компанија има своја корпоративна култура која ја одредува нејзината вредност и обично создава стандард што вработените генерално го следат.

Флексибилност - нудење награди, стимуланси и бенефити, признавање и почитување на работата.

Охрабрување на вработените - лидерите треба да бидат во можност да ги споделат своите знаења и визија, така што вработените ќе можат јасно да ги разберат основните вредности, целта и насоката на компанијата, да можат лесно да носат одлуки и да преземаат соодветни активности.

Заклучок

Личноста која умее да ги контролира своите мисли и успешно ги совладува негативните мисли да не доминираат во нејзиниот живот, таа индивидуа е попродуктивна и поефикасна не само во работата, туку и во личниот живот. Општопознато е дека негативното мислење ја намалува самодовербата, а позитивното мислење претставува оптимизам и верба во конструктивните процеси во животот и помага во постигнување на целите, исполнување на потенцијалите и актуализација на личноста, дури и тогаш кога човек ќе се најде во ситуации кои се над неговите можности во тој момент. Затоа, од суштинска важност е да се согледаат потенцијалните стресори поврзани со работниот процес и да им се обезбеди поддршка за нивно минимализирање. Процената на состојбата на менталното здравје и благосостојба е од исклучителна важност, не помалку важна од физичкото здравје, и затоа стратегиите за грижата за себе и институционалните стратегии за намалување на стресот се подеднакво важни. Неопходноста од развој на интелектуалниот капитал, наметната од постојаните промени кои се случуваат како во самата организација, така и во опкружувањето, ќе се постигне со усовршување на знаењето, воведување нови методи и техники во работата, што ќе придонесе за намалување на присутноста на стресот. Воспоставената деловна етика во организацијата го определува нејзиниот став или позиција кон општествената одговорност, што значи начин на кој менаџерите и вработените донесуваат одлуки со кои си обезбедуваат стабилна работна средина. Организација во која преовладува етиката, во која постојат и се

применуваат правила на етичко однесување како од страна на менаџерите, така и од страна на вработените е организација во која стресот на работното место не постои или е минимизиран. Користејќи ја емоционалната интелигенција, вработените можат да се справуваат со стресот на работното место и тоа така што ќе се усовршуваат и ќе ги прошируваат своите знаења и вештини. Здравото работно место би требало да биде реална цел за секоја работна организација, а ќе се постигне само со посветеност во работата. Посветеноста е клуч на успехот.

Користена литература

1. Димитров., Н., Митрева, Е., Серафимова, М., (2017), Методологија на научно-истражувачка работа
2. Cambell, J., Wright, A., T., Adkins, A., J., Nelson, L., D., Quick, D., J., (2013): Preventive Stress Management in Organizations, Second Edition
3. Cooper, L., C., (1998): Theories of Organizational Stress
4. Dewe, J., P., & Cooper, L., C., (2017): Work Stress and Coping: Forces of Change and Challenges
5. Matteson, T., M., Ivancevich, M., J., (1987): Controlling Work Stress: Effective Human Resource and Management Strategies
6. Murphy, L., Sauter, I., S., (1995): Organizational Risk Factors for Job Stress Paperback
7. Sustan, V., (2018): Стрес на раду, управљање стресом на раду

Summary

As part of your workplace culture, treat all workers equally. It is essential to be consistent in your workplace fairness and treat everyone equally. — Admit mistakes quickly, especially when unfair treatment or discrimination stems from management itself. — Take employee complaints of unfair treatment and discrimination seriously and address them promptly. This helps to develop workplace fairness through collaboration between all managers and workers. By addressing workplace problems quickly when they arise, you can create a work environment that is conducive to effective management of workplace stress.

Keywords: stress, jobs, work responsibilities, organization

РАБОТНАТА СРЕДИНА И СТРЕСОТ НА РАБОТНОТО МЕСТО

– како да се справиме со него –

м-р Марице Боздоганова, библиотекар-советник
НУ-Библиотека „Григор Прличев“, Охрид
(mbozdoganova@yahoo.com)

Апстракт

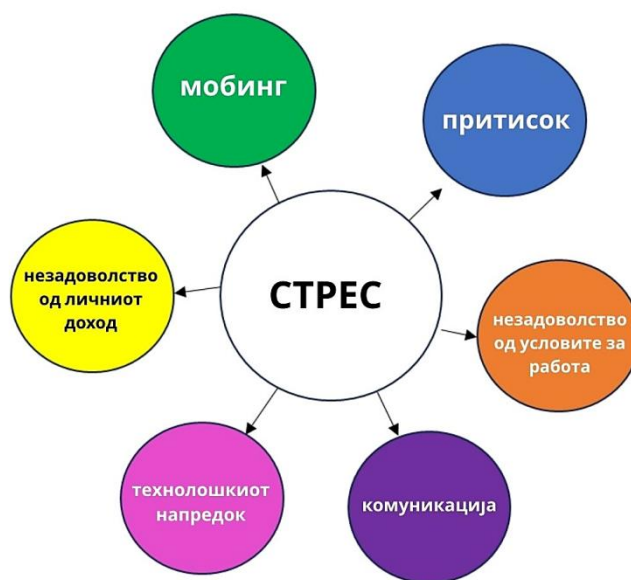
Во текстот се зборува за стресот во библиотеките од позиција на библиотекарот. Целта е да се објасни стресот како појава и причините за вознемирување на работното место, последиците кои ги остава на жртвата како и превенција и заштита од истиот.

Клучни зборови: стрес, работно место, мобинг, библиотекар, библиотека, корисници, потреби

Вовед

Работното место претставува важен дел од секојдневието на човекот. Тоа е простор каде се реализираат личните и професионалните потенцијали. Кога станува збор за библиотеките како културни и образовни институции, често се перципираат како мирни и стабилни работни средини.

Меѓутоа во модерното општество, стресот стана дел од секојдневниот живот на современите луѓе. Стресот е дразба која може да е предизвикана од: работната положба на поединецот кога во одредени ситуации личноста не може да ги исполни бараните обврски кои ги предвидува неговото работното место (емотивна состојба, интелект, карактерни особини), или стресот се јавува кога постои недоразбирање помеѓу поединецот со другите колеги (комуникативни особини на личноста, емпатија и толеранција во односот со останатите вработени), или кога личноста е жртва на мобинг. Стресот е степен на незадоволство кое се јавува на работното место кај поединецот. Стресот обично се нарекува состојба предизвикана од некои заканувачки настани или чувство кое во личноста поттикнува дека одредени барањата во работата ги надминуваат неговите можности и расположливи ресурси.

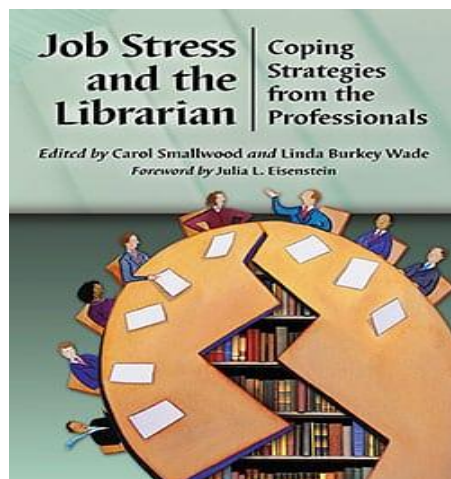
Овој труд има за цел да утврди дали библиотечниот персонал е подложен на стрес, дали ја сметаат работата за стресна, колку често се изложени на стрес, кои ситуации се најстресни и како се справуваат со стресот на работното место. Персоналот во јавните библиотеки е свесен за стресот што предизвикува штета врз здравјето и работните перформанси. Корисниците се сметаат за еден од факторите за стрес поради нивните сложени референтни прашања, нејасни потреби и барања на информации, желба за информации и материјали веднаш, непочитување на правилата на библиотеката, итн.

Трудот треба да придонесе за разбирање на стресот поврзан со работата во библиотеките. Идентификувањето на стресните ситуации може да му помогне на библиотечниот персонал и менаџерите да преземат соодветни стратегии за справување со стресот. Работата како библиотекар традиционално се смета за нестресна професија. Сепак, улогата на библиотекарите се промени и прошири, бидејќи тие повеќе не се гледаат само како чувари на библиотечни збирки. Од членовите на персоналот на јавните библиотеки се очекува да обезбедат јавна услуга, да пронајдат релевантни информации или документи и да ги евалуираат, а воедно да бидат учтиви и спремни да помогнат. Тие, исто така, ги едуцираат корисниците за користење на библиотеката, им помагаат да научат да користат ресурси, обезбедуваат консултации за истражување и експертиза во методите на истражување, предаваат информациска писменост, им нудат на читателите советодавни услуги, итн.

Примарна задача на персоналот на библиотека е да им помогне на корисниците да ги задоволи нивните информациски потреби и барања.

Сл.1.

Сл.2.

Стресот најчесто се дефинира како начин на кој човечкото тело реагира на дразби од околината; може да влијае на психолошката и физичката состојба на поединецот. Кога телото е под стрес, во него се јавува хемиска реакција, срцевиот ритам се забрзува, дишењето се забрзува, мускулите се стегат и крвниот притисок се зголемува. Доживувањето пониски нивоа на стрес може да биде стимулативно, но изложеноста на повисоки нивоа на стрес подолг временски период може да влијае на здравјето и да предизвика негативни емоции, чувство на притисок, вознемиреност, раздразливост, губење на апетит како и лоши перформанси на работа.

Стресот поврзан со работата е многу интересна и современа тема бидејќи поминуваме многу време на работа. Тоа е одговор на вработениот чии предизвици или барања не се совпаѓаат со неговите/нејзините знаења и способности, со што се нарушува здравјето и работните перформанси. Тоа е предизвикано од многу сегменти како што се високи барања, лоша организација и управување со работата, недостаток на контрола, незадоволителни или екстремни услови за работа, преоптоварување и недоволно оптоварување на работата, буџетски кратења, недоволен број на вработени, недостаток на поддршка од колегите и супервизорите, промени од каков било вид, итн.

Технологија како извор на стрес

Персоналот во јавните библиотеки мора да биде запознаен со новите технологии, со многу електронски алатки и ресурси и дигитализирани материјали што може да предизвика стрес познат како технострес. Плачек (2001) ја смета технологијата за најголема промена што влијае на референтната работа. Иако технолошкиот напредок овозможува нови начини за пребарување информации, таа исто така секојдневно поставува нови барања за библиотекарот.

Корисници како извор на стрес

Директната работа со корисниците во библиотеката е често стресна, бидејќи тие можат да поставуваат секакви прашања и можат веднаш да побараат информации и библиотечни материјали. За жал, сите прашања и ситуации не можат да се предвидат. Корисниците понекогаш не знаат какви информации им се потребни, може да бидат лути или збунети или може да не се однесуваат правилно; сепак, персоналот секогаш мора да биде учтив и професионален. Справувањето со тешки корисници е една од најстресните ситуации за персоналот; проблемот со комуникацијата може да предизвика фрустрација и досада и за библиотекарот и за корисникот.

Работната средина како извор на стрес

Библиотечните збирки имаат одредени ограничувања бидејќи ниедна библиотека не може да ги стекне сите материјали за кои прашуваат корисниците. Збунувачкиот распоред на референтните збирки, лошо дизајнираните бироа за употреба на посебни видови извори и неисправната опрема можат негативно да влијаат врз сервис услугите. Двосмисленоста на улогите се јавува кога одговорностите на библиотекарите не се јасно дефинирани. Преоптоварувањето на улогите може да се појави кога библиотекарите ја доживуваат својата работа како преоптоварувачка затоа што мора да работат многу напорно, долги часови и брзо или затоа што не поседуваат потребни вештини. Конфликтот на улоги е предизвикан од преоптоварување со работа или задачи што е тешко да се завршат за краток временски период. Стресот може да се создаде од несоодветно вработување, што резултира или со досада на персоналот за време на бавни периоди или со вознемиреност за време на зафатените часови. Една од причините за стресот се и меѓучовечките односи, тензии меѓу професионалниот и парaproфесионалниот библиотечен персонал.

Некои членови од библиотечниот персонал се посклони кон стрес од другите. Тие се особено изложени на ризик од стрес поради нивната директна достапност за непредвидливи барања и нивната висока видливост во повеќето библиотеки.

Вилкинс Џордан (2014) се обидел да ги идентификува најчестите причини за стрес во јавните библиотеки. Врз основа на прегледот на литературата и дискусиите на библиотекарите, авторот составил список од 25 причини, а од учесниците било побарано да ги рангираат во опаѓачки редослед од најстресните кон најмалку стресните. Прекините во управувањето, буџетот и работата биле забележани како најчести стрес состојби. Прегледувајќи ги претходните истражувања, Лариви (2014) го истражувал стресот кај нововработените библиотекари. Авторот се фокусирал на самоочекувањето, преместувањето на работното место и вкрстениот стрес. Библиотекарите најчесто не биле доволно самоуверени во однос на нивната обука и знаење. Тие, исто така, изјавиле дека нивните поiskusни колеги со кои работеле може да им предизвикаат стрес.

Стресот на работното место и работното опкружување се во заемна врска. Стресните реакции на поединецот се први знаци дека некои надворешни фактори предизвикуваат физички (потење, главоболка, тешкотии со дишењето) и емоционален стрес (немир, раздразливост, преголема осетливост, рамнодушност).

Сл.3.

Во услови на библиотечно работење, различни работни позиции предизвикуваат одредена мера на стрес: работата со финансии, работата со корисници, менаџирањето на обврските, стручната работа и ажурирањето податоци, каталогизирање на книжниот фонд, и сл. Содржината и интензитетот на работата, исто така, знаат да направат бурни реакции како од временски притисоци, кратки рокови, несигурност за реализација и сл.

Слабата комуникација меѓу вработените, недоволно повратни информации или немање поддршка во реализацијата на проекти и задачи знае да предизвика немир и стрес. Меѓусебната недоверба помеѓу вработените знае, исто така, да биде причина за стрес и да доведе до опаѓање на успешноста во секојдневното работење. Значи меѓучовечките односи се клучот за успех и заемната соработка на целокупниот тим.

Има уште појави и причини меѓу кои е и стагнацијата во развојот на кариерата, немање можности за напредок, ниската плата, несигурност во работата. Тука се и социјалните однесувања на вработените: вознемирување, дискриминација, мобинг (најчесто политички или закани од кој било облик). Стресот од преместување на друго работното место може да доведе до анксиозност како што се: носталгија и губење на поддршката од пријателите и семејството.

Последиците од стресот се повеќекратни: физичка и емоционална исцрпеност, цинизам и отуѓеност, чувство на несигурност и неисполнетост. Така се губи работната мотивација, непродуктивност во работењето, се влошува здравјето на личноста.

Стресот во библиотечното работење по 2020 година е интензивиран поради пандемијата со што се доведе до: **зголемен обем на работата и нови барања** (недостиг на персонал, низок морал, преземање нови одговорности), **неизвесност и транзиција** (зголемена потреба за дигитална писменост и предизвик за управување со хибридна или далечинска работа), **промена во однесувањето на корисниците и безбедност, финансирање** (недоволно финансирање доведува до повисоки стапки на стрес и прегорување од дополнителни одговорности, неизвесност и перципиран недостаток на поддршка од раководството).

Стратегија за справување со стресот на работното место е да се мисли и дејствува позитивно, да се верува во сопствениот потенцијал и да се тежнее кон стекнување нови вештини во работењето. Создавање на здрава социјална и интелектуална средина за работа, комуникација со позитивна и интерактивна содржина. Еден од методите за позитивна комуникација е организирање заеднички дружби, меѓусебно поддржување во работата со колегите. Како резултат на таквиот пристап ќе има позитивна и здрава работна средина, задоволство од работата и успех на институцијата.

Заклучок

Како заклучок од досега приложениот труд може да се истакне дека повеќе фактори влијаат врз личноста на работното место кои го предизвикуваат стресот. Искуствата укажуваат дека со добра стратегија кај повеќето вработени се надминува таа фаза, ако зборуваме за ново вработување кај млади луѓе. Но, ако стресот е предизвикан од факторот работа и притисок врз личноста тогаш со помош на позитивен пристап и поддршка од колективот може да се надмине стресот и последиците од него. Во услови на мобинг треба да се побара стручна помош и одговорност кон лицата кои го вршат истиот.

Може да се каже дека секоја работа има своја одговорност и стресот е неизбежен, но надминувањето на истиот и умешноста да се справуваме со него дава голем бенефит и задоволство од сработеното. Зашто, сепак на крајот, работата е таа која го краси делото и човекот како интелектуално и разумно битие.

Користена литература

1. Bunge A. C. *Stress in the Library Workplace*. Library Trends, Vol. 38, No. 1, 1989. pp. 92-102
2. Chandramani K. G. *Stress management for library professionals*. Journal of emerging technologies and innovative research, Volume 9, Issue 5, 2022
3. <https://publiclibrariesonline.org/2020/09/a-pandemic-side-effect-low-morale-in-public-libraries/>

Abstract

The text discusses about stress in libraries from the librarian perspective. The aim is to explain stress as a phenomenon and cause of stress and harassment in the workplace, the consequences, as well as prevention and protection from it.

Key words: stress, work place, mobbing, librarian, library, users, needs

ПРЕПОЗНАВАЊЕ НА СТРЕСОТ ВО РАБОТНАТА СРЕДИНА КАЈ БИБЛИОТЕЧНИОТ ПЕРСОНАЛ – ПРИЧИНИ, ПОСЛЕДИЦИ И СТРАТЕГИИ ЗА СПРАВУВАЊЕ

м-р Аница Глигорова Милева, библиотекар-советник
(a.mileva@yahoo.com)

м-р Гонца Запрова Анастасова, виш библиотекар
(zaprovagonca@gmail.com)

ЛУБ „Благој Јанков Мучето“ – Струмица

Апстракт

Стресот на работното место претставува еден од најзначајните предизвици на современото работно окружување и директно влијае врз благосостојбата, продуктивноста и професионалната ефикасност на вработените. Во библиотеките, каде што традиционалните професионални задачи се дополнуваат со новите технолошки, информатички и комуникациски обврски, библиотекарите се соочуваат со различни извори на професионален стрес. Работното преоптоварување, честите технолошки промени, комуникацијата со корисниците, организациските фактори и потребата од континуирано стручно усовршување го зголемуваат ризикот од професионална исцрпеност и техно-стрес.

Трудот ги анализира причините и последиците од стресот кај библиотечниот персонал, начините за негово препознавање и современите стратегии за превенција и справување. Посебен акцент е ставен на улогата на организациската поддршка, раководството, континуираната едукација и грижата за менталното здравје како предуслови за квалитетни и одржливи библиотечни услуги.

Клучни зборови: стрес, библиотекар, работна средина, техно-стрес, професионална исцрпеност, ментално здравје

Вовед

Стресот е природна психофизиолошка реакција на организмот на промени, барања и предизвици. Во умерен обем може да има позитивен ефект врз мотивацијата и продуктивноста, но кога е долготраен или ги надминува можностите за адаптација, може сериозно да го наруши физичкото и психичкото здравје, како и професионалното функционирање.

Работното место претставува еден од најчестите извори на стрес. Високите работни барања, ограничените ресурси, организациските промени, меѓучовечките односи и потребата од постојано приспособување кон новите технологии влијаат врз благосостојбата на вработените. Поради тоа, современите организации сè повеќе развиваат политики за

создавање здрава работна средина, препознавајќи дека задоволните и мотивирани вработени придонесуваат за повисок квалитет на услугите.

Во библиотечната дејност стресот добива дополнителна димензија поради забрзаната дигитална трансформација. Покрај традиционалните библиотечни компетенции, библиотекарите денес треба да поседуваат дигитални, комуникациски и организациски вештини и постојано да се приспособуваат на новите технологии и на променливите потреби на корисниците.

Библиотекарите, стресот и предизвиците во 21 век

Современите библиотеки сè повеќе се развиваат во информативни, образовни и културни центри, а библиотекарите имаат клучна улога како посредници меѓу информациите, знаењето и корисниците. Покрај традиционалните задачи, како каталогизација, класификација, обработка на библиотечниот материјал и работа со читатели, тие денес управуваат со електронски извори, дигитални колекции, библиотечно-информациски системи и различни онлајн услуги. Овие промени значително ги проширија нивните професионални обврски и ја зголемија потребата од континуирано стручно усовршување.

Еден од најголемите предизвици е брзиот технолошки развој, кој бара постојано стекнување нови дигитални компетенции и приспособување кон нови системи и алатки. Во такви услови се јавува техно-стрес – специфична форма на професионален стрес предизвикана од честите технолошки промени, информациската преоптовареност и стравот од недоволна технолошка компетентност.

Дополнителен извор на стрес е секојдневната комуникација со корисници со различни потреби, очекувања и ниво на дигитална писменост. Библиотекарите често се соочуваат со конфликтни ситуации, вербална агресија и потребата да обезбедат квалитетна услуга во услови на ограничени човечки и материјални ресурси. Ваквите околности бараат високо ниво на емпатија, трпеливост и професионална комуникација, што може да доведе до емоционална исцрпеност.

Работното преоптоварување, кратките рокови, организациските промени и недоволната кадровска екипираност дополнително го зголемуваат професионалниот притисок. Од друга страна, монотоната и повторлива работа може негативно да влијае врз мотивацијата и професионалното задоволство. На појавата на стрес влијаат и организациските услови, како несоодветната работна средина (опкружување, ергономија, осветлување,

амбиентална клима), нејасно распределените работни задачи, ограничените можности за професионален развој, недоволната поддршка од раководството и нарушените меѓучовечки односи.

Во последните години библиотеките преземаат сè поширока образовна, информативна и социјална улога, што дополнително ги зголемува очекувањата кон библиотечниот персонал. Постојаната потреба да се покажува љубезност, разбирање и професионалност, дури и во стресни ситуации, претставува значаен емоционален товар и може да доведе до професионално согорување (burnout).

Професионалната исцрпеност најчесто не е последица на еден фактор, туку резултат на заемното дејство на организациски, технолошки, психолошки и социјални околности. Затоа, современите библиотеки треба системски да вложуваат во подобрување на работната средина, континуирана едукација, јакнење на дигиталните компетенции и создавање организациска култура што ќе го поддржува менталното здравје и професионалната благосостојба на библиотечниот персонал.

Последици од стресот кај библиотекарите

Долготрајниот професионален стрес има негативни последици врз здравјето на библиотекарите, нивната работна ефикасност и функционирањето на библиотеката. Доколку не се препознае и не се контролира навреме, може да предизвика психолошки, физички и организациски проблеми.

На индивидуално ниво најчесто се јавуваат анксиозност, хроничен замор, раздразливост, намалена концентрација, емоционална исцрпеност и губење на мотивацијата. Кај дел од вработените овие состојби можат да прераснат во професионално согорување, проследено со чувство на беспомошност и намалена работна ефикасност.

Стресот се одразува и врз физичкото здравје преку главоболки, нарушувања на сонот, покачен крвен притисок, мускулна напнатост и хроничен замор. Продолжената изложеност на вакви состојби го намалува општото здравје и ја зголемува потребата од отсуство од работа.

На организациско ниво, стресот придонесува за намалена продуктивност, почести грешки, нарушени меѓучовечки односи и послаба тимска соработка. Тоа директно влијае врз квалитетот на библиотечните услуги и задоволството на корисниците.

Глобални податоци за стрес на работното место

Глобалните истражувања покажуваат дека стресот на работното место претставува еден од најзначајните предизвици за современите организации и има директно влијание врз менталното здравје, продуктивноста и професионалната ефикасност на вработените. Според извештајот *State of the Global Workplace* на Gallup, значителен број вработени во светот пријавуваат високо ниво на секојдневен стрес. Во истражувањето спроведено на глобално ниво, 41 % од вработените изјавиле дека доживеале висок степен на стрес во текот на претходниот ден, што укажува на распространетоста на овој проблем во современото работно опкружување.¹

Стресот на работното место има последици не само врз индивидуалното здравје, туку и врз функционирањето на организациите. Податоците на Американската администрација за безбедност и здравје при работа (Occupational Safety and Health Administration – OSHA) покажуваат дека околу 83 % од вработените во САД искусуваат стрес поврзан со работата, а повеќе од половина од нив сметаат дека работниот стрес влијае и врз нивниот приватен живот.²

Влијание врз менталното здравје и продуктивноста

Според истражувањето *Workplace Burnout Survey* на Deloitte (2018), спроведено меѓу 1 000 вработени професионалци во САД, 77 % од испитаниците изјавиле дека искусиле професионално согорување (burnout) на работното место. Дополнително, 91 % навеле дека прекумерниот и неконтролиран стрес негативно влијае врз квалитетот на нивната работа, додека 83 % сметаат дека burnout-от може негативно да влијае врз нивните лични односи.³

Стратегии за справување со стресот и професионалните предизвици

Редовната процена на стресот во работната средина овозможува навремено откривање на проблемите и креирање соодветни мерки за нивно надминување. Во библиотеките, каде што работата вклучува комуникација со корисници, работа со информации и постојани промени, следењето на благосостојбата на вработените е од особено значење.

¹ Gallup. (2024). *State of the Global Workplace: 2024 Report*. Gallup, Inc

² Occupational Safety and Health Administration. (n.d.). *Workplace Stress*. U.S. Department of Labor

³ Deloitte. (2018). *Workplace Burnout Survey*. Deloitte Development LLC. Retrieved from <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/about-deloitte/articles/burnout-survey.html>

Еден од најпознатите инструменти за процена на стресот е Скалата за перципиран стрес (Perceived Stress Scale – PSS), која овозможува процена на начинот на кој поединците ги доживуваат секојдневните предизвици и нивното влијание врз психичката состојба.

Покрај стандардизираниите инструменти, библиотеците можат да користат анонимни анкети, разговори со вработените и анализи на работната атмосфера. На овој начин можат да се идентификуваат најчестите причини за стрес, како што се прекумерниот обем на работа, организациските проблеми, недоволната поддршка или потребата од дополнителна обука.

Една од најзначајните стратегии е континуираното професионално усовршување. Обуките, семинарите и работилниците им овозможуваат на библиотекарите полесно да се приспособат кон технолошките промени и да ја намалат несигурноста поврзана со новите работни барања.

Важна улога има и создавањето позитивна организациска култура заснована на отворена комуникација, доверба и меѓусебна поддршка. Тимската работа, размената на искуства и заедничкото решавање проблеми го намалуваат чувството на оптовареност и ја зајакнуваат професионалната поврзаност.

Покрај институционалните мерки, значајни се и индивидуалните стратегии: правилно управување со времето, редовни паузи, физичка активност, техники за релаксација и одржување рамнотежа меѓу професионалниот и приватниот живот.

Справувањето со стресот не е еднократен процес, туку постојана активност која бара ангажман и од страна на вработените и од страна на раководството. Само интегриран пристап може да обезбеди здрава работна средина и квалитетни библиотечни услуги.

Улогата на раководството во превенцијата на стресот

Раководството има клучна улога во создавањето здрава и поддржувачка работна средина. Намалувањето на професионалниот стрес не зависи само од индивидуалната отпорност на библиотекарите, туку и од начинот на кој е организирана работата и од институционалната поддршка.

Една од основните задачи на раководството е навремено препознавање на факторите што предизвикуваат стрес. Редовната комуникација со вработените, следењето на работната атмосфера и отворениот пристап кон решавање на проблемите придонесуваат за создавање чувство на сигурност и доверба во колективот.

Посебно значење има обезбедувањето можности за стручно усовршување. Во услови на брза дигитализација, обуките за нови технологии и работни процеси ја намалуваат несигурноста кај вработените и придонесуваат за полесно приспособување кон промените.

Раководството треба да обезбеди и јасна распределба на работните задачи, реално работно оптоварување и соодветни услови за работа. Поттикнувањето на тимската работа, учеството на вработените во донесувањето одлуки и признавањето на нивниот труд позитивно влијаат врз мотивацијата и работното задоволство.

Грижата за менталното здравје на вработените треба да биде составен дел од современото библиотечно управување. Библиотека што инвестира во своите вработени создава услови за поквалитетни услуги и поуспешно исполнување на својата општествена мисија.

Добри практики за управување со стресот во библиотеките

Искуствата на библиотеките во различни земји покажуваат дека превенцијата на професионалниот стрес е составен дел од современото библиотечно управување. Сè поголем број библиотеки развиваат програми насочени кон подобрување на менталното здравје, професионалната благосостојба и работната мотивација на вработените, препознавајќи дека квалитетот на библиотечните услуги директно зависи од благосостојбата на библиотечниот персонал.⁴

Јавната библиотека на Њујорк (New York Public Library) развива програми за благосостојба на вработените кои опфаќаат активности за намалување на стресот, како јога, медитација, креативни работилници и обуки за справување со стресни ситуации при работа со корисниците. Ваквите активности придонесуваат за подобрување на психофизичката состојба на библиотекарите и зајакнување на тимската кохезија.⁵

Во Британската библиотека (British Library) посебно внимание се посветува на развојот на комуникациските и организациските вештини преку обуки за управување со стрес, разрешување конфликти и тимска работа. Дополнително, библиотеката организира културни

⁴ International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). (2021). *IFLA Guidelines for Continuing Professional Development: Principles and Best Practices*. IFLA. <https://www.ifla.org>

⁵ New York Public Library. *Employee Benefits and Wellness Programs*. New York Public Library. <https://www.nypl.org>

и рекреативни активности, со цел поттикнување позитивна работна атмосфера и јакнење на чувството на припадност кај вработените.⁶

Конгресната библиотека во Вашингтон (Library of Congress) применува програми за професионален развој, менторство и психолошка поддршка, како и активности насочени кон развивање на лидерски и комуникациски вештини. Со комбинирање на професионалното усовршување и грижата за благосостојбата на вработените, библиотеката создава работна средина што придонесува за поголема мотивација и организациска ефикасност.⁷

Во Јавната библиотека во Торонто (Toronto Public Library) се применуваат програми за унапредување на здравјето на вработените преку организирани физички активности, тимски проекти и неформални средби. Овие активности ја подобруваат комуникацијата меѓу колегите, ја намалуваат професионалната напнатост и придонесуваат за создавање позитивна организациска култура.⁸

Особено интересен е пристапот на библиотеките во скандинавските земји, каде што големо внимание се посветува на рамнотежата помеѓу професионалниот и приватниот живот. Флексибилното работно време, можностите за работа од далечина кога тоа го дозволува природата на работата, како и програмите за промоција на физичкото и менталното здравје претставуваат важен дел од политиките за управување со човечките ресурси.

Практични препораки за зачувување на менталното здравје на библиотекарите

Во услови на забрзана дигитализација и сè покомплексни професионални барања, зачувувањето на менталното здравје на библиотечниот персонал претставува важен предуслов за успешно и квалитетно извршување на работните задачи. Покрај институционалните мерки за превенција на стресот, значајна улога имаат и индивидуалните стратегии што библиотекарите можат да ги применуваат во секојдневната работа.

Една од наједноставните техники за намалување на моменталната психичка напнатост е техниката „5-4-3-2-1“, која се темели на насочување на вниманието кон непосредната околина преку активирање на сетилата. Со препознавање на работите што се гледаат, слушаат, чувствуваат, мирисаат и вкусуваат, се намалува анксиозноста и се подобрува

⁶ British Library. *Learning and Development/Staff Development*. British Library. <https://www.bl.uk>

⁷ Library of Congress. *Human Resources: Training and Development*. Library of Congress. <https://www.loc.gov/hr/>

⁸ Toronto Public Library. *Employee Experience and Workplace Culture*. Toronto Public Library. <https://www.tpl.ca>

концентрацијата. Оваа техника може успешно да се примени за време на кратките паузи во работниот ден, особено по интензивна комуникација со корисници или по стресни работни ситуации.

Редовната физичка активност, дури и во форма на кратка прошетка, позитивно влијае врз психофизичката состојба на вработените. Неколку минути движење, придружени со контролирано дишење, придонесуваат за намалување на напнатоста, подобрување на концентрацијата и враќање на работната енергија. Ваквите кратки активни паузи можат лесно да се интегрираат во секојдневната организација на работата во библиотеките.

Корисна техника за релаксација е и „скенирањето на телото“, при кое вниманието постепено се насочува кон различните делови од телото со цел препознавање и свесно намалување на мускулната напнатост. Редовната примена на оваа техника придонесува за подобра самосвесност, намалување на стресот и подобрување на емоционалната стабилност.

Покрај овие техники, библиотекарите треба да посветуваат внимание на правилната организација на работното време, редовните паузи, здравите животни навики и одржувањето рамнотежа помеѓу професионалниот и приватниот живот. Размената на искуства со колегите, учеството во стручни обуки и развивањето позитивни комуникациски вештини дополнително придонесуваат за намалување на професионалниот стрес и зајакнување на отпорноста кон секојдневните предизвици.

Грижата за менталното здравје не претставува индивидуална одговорност само на библиотекарите, туку и обврска на библиотечните институции. Создавањето работна средина што ги поддржува благосостојбата, професионалниот развој и меѓусебната соработка е предуслов за мотивиран и ефикасен библиотечен персонал. Само библиотекарите кои работат во здрава и поддржувачка средина можат успешно да одговорат на современите потреби на корисниците и да ја исполнуваат мисијата на библиотеката како културен, образовен и информативен центар.

Заклучок

Современиот библиотекар не е само чувар на книги, туку активен учесник и медијатор во дигиталното општество. Брзите технолошки промени, новите работни барања и зголемените очекувања на корисниците создаваат дополнителни извори на професионален стрес и техно-стрес. Затоа, справувањето со овие предизвици преку добра организација,

континуирано усовршување, поддршка на вработените и позитивна работна атмосфера е од особено значење.

Грижата за благосостојбата на библиотечниот персонал не претставува само поддршка за вработените, туку и предуслов за обезбедување квалитетни, современи и одржливи библиотечни услуги. Само мотивиран и стручен библиотекар може успешно да одговори на предизвиците на 21 век и да придонесе библиотеките да ја задржат својата улога како динамични центри на знаење, култура и доживотно учење.

Користена литература:

1. Стресот и ние: (парадоксот на нашето време)/ Методи Чепреганов, Теодора Костовска. – Скопје : Култура, 2014
2. Стрес : (несоница – аксиозност – депресија) / Методи Чепреганов, Теодора Костовска. – Скопје : Култура, 2014
3. Gallup. (2024). *State of the Global Workplace: 2024 Report*. Gallup, Inc
4. Occupational Safety and Health Administration. (n.d.). *Workplace Stress*. U.S. Department of Labor.
5. https://cfah.org/workplace-stress-statistics/?utm_source=chatgpt.com
6. https://www.forbes.com/sites/martingutmann/2024/12/04/41-of-global-employees-are-stressed-heres-why/?utm_source=chatgpt.com
7. International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). (2021). *IFLA Guidelines for Continuing Professional Development: Principles and Best Practices*. IFLA. <https://www.ifla.org>
8. New York Public Library. *Employee Benefits and Wellness Programs*. New York Public Library. <https://www.nypl.org>
9. British Library. *Learning and Development/Staff Development*. British Library. <https://www.bl.uk>
10. Library of Congress. *Human Resources: Training and Development*. Library of Congress. <https://www.loc.gov/hr/>
11. Toronto Public Library. *Employee Experience and Workplace Culture*. Toronto Public Library. <https://www.tpl.ca>

12. https://www.thetimes.com/uk/healthcare/article/gen-z-work-office-wfh-lonely-sad-v2fpmdfs6?utm_source=chatgpt.com
13. https://get.headspace.com/2024-workforce-state-of-mind?utm_source=chatgpt.com
14. https://stylus.com/consumer-attitudes/gallup-s-state-of-the-workplace-2024-global-workers-disengaged?utm_source=chatgpt.com
15. https://www.lyrahealth.com/2024-state-of-workforce-mental-health-report/?utm_source=chatgpt.com
16. Deloitte. (2018). *Workplace Burnout Survey*. Deloitte Development LLC. Retrieved from <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/about-deloitte/articles/burnout-survey.html>
17. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5819024/>
18. <https://www.nicheacademy.com/blog/how-to-deal-with-burnout-in-your-library>
(22.8.2025)
19. https://www.researchgate.net/publication/209835778_Stress_in_the_library_workplace
20. file:///C:/Users/Acer/Downloads/librarytrendsv38i1k_opt.pdf
21. <https://www.himjournals.com/hja/157/157/articleID%3D170/>

Abstract

Workplace stress represents a significant challenge in the modern work environment and affects employees' well-being, productivity, and professional effectiveness. In libraries, in addition to traditional professional tasks, librarians face new technological, informational, and communication demands that create additional sources of occupational stress. Work overload, frequent technological changes, communication with users, and the need for continuous professional development may contribute to professional exhaustion and technostress.

This paper examines the causes and consequences of stress among library staff, the ways of recognizing it, and strategies for prevention and coping. Special attention is given to the importance of organizational support, the role of management, professional development, and mental health care as foundations for creating a healthy work environment and providing high-quality and sustainable library services.

Keywords: *stress, librarians, work environment, technostress, professional exhaustion, mental health*

ЧИТАТЕЛСКИТЕ КЛУБОВИ – ДАЛИ СЕ ПОТРЕБНИ И КОЈА Е НИВНАТА ФУНКЦИЈА?

Ѓултен Ајрули, виш библиотекар
НУ Библиотека „Кочо Рацин“ - Тетово
(gjulten_ajruli@yahoo.com)

Апстракт

Во ерата на дигиталната комуникација и брзото темпо на живеење, улогата на библиотеките како центри на културна размена и социјализација станува сè поважна. Овој труд се фокусира на читателските клубови како значајна програмска активност во современите библиотеки, со цел да се истражи нивната потреба, функција и влијание врз развојот на читателските навики и заедницата воопшто.

Преку анализа на теоретски рамки, конкретни примери од библиотечна пракса и од спроведени анкети со учесници во клубовите, трудот ја разгледува функцијата на читателските клубови како алатка за поттикнување критичко размислување, дијалог и културно поврзување. Дополнително, се анализира психолошкиот и општествениот аспект на заедничкото читање и дискусија, особено кај различни возрастни и социјални групи.

Истражувањето потврдува дека читателските клубови не само што се потребни, туку и претставуваат моќна форма на градење читателска култура, која директно ја зајакнува улогата на библиотеката како отворена и жива институција во заедницата.

Со ова, уште еднаш се потврдува дека библиотеките веќе не се само места за позајмување книги туку културни и образовни места каде што библиотекарот игра клучна улога.

Клучни зборови: читателски клубови, библиотеки, читателска култура, социјализација, културен дијалог, заедница

Вовед

Читателските клубови претставуваат места каде што љубителите на книгите се собираат за да дискутираат, споделуваат мислења и уживаат во заедничко читање, односно, тие претставуваат неформални собири на луѓе кои ја делат љубовта кон книгите и литературата.¹ Тие играат значајна улога во промовирањето на книжевната култура и општествената интеракција. Библиотеките, како традиционални центри на знаење и култура, често ги организираат овие клубови како начин за поттикнување на читачката култура и општествената интеракција. Тие имаат долга традиција во светот, а во последниве децении добиваат на популарност и кај нас. Овој труд ја истражува нивната општествена и културна улога, како и значењето на читателските клубови во современото општество, со посебен осврт на активностите во Библиотеката „Кочо Рацин“ во Тетово.

¹ <https://readinggroups.org/resources/why-join-a-reading-group>

Како еден од културните столбови на градот, НУ Библиотека „Кочо Рацин“ во Тетово преку разни проекти и активности успева да ги поврзува класичните функции на библиотеката со современите потреби на граѓаните, а нејзиниот „Читателски клуб“ претставува жив пример за тоа. За жал, оваа практика во нашата библиотека започна многу доцна. Првпат кога реално се формираше клубот беше во 2021 година, која на почеток започна со читатели од повозрасната категоријата, односно пензионери, по која и клубот го доби името, „Клуб на читатели- пензионери“.

Сл.1. Средба со „Клуб на читатели- пензионери“

Примарната цел беше, на некој начин, да ги наградиме долгогодишните редовни читатели на библиотеката за нивниот придонес и постојано присуство во библиотеката. Од тогаш па сè до денес, библиотеката редовно организира средби не само со своите читатели, туку и со граѓани кои не се корисници на нашите услуги, но се љубители на книгите. Последната година, клубот веќе брои многу членови, вклучувајќи и други категории на читатели како ученици, студенти, домаќинки, итн.

Сл.2.

Сл.3.

Сл.2. Средба со учениците од средните училишта

Сл.3. Заедничка средба со студенти и ученици

Многу интересен е фактот што бројот на членови во клубот за читање се жени, додека мажите се многу ретки или во поголемиот дел од случаите воопшто не се присутни. Анкетата спроведена со членовите, во која беа поставени прашања за улогата и влијанието на клубовите за читање во општеството, но и за нивната психолошка функција, донесе доста интересни резултати. Врз основа на тие податоци, во продолжение, ќе се обидеме да дадеме точен и конкретен преглед на оваа тема.

Теоретска рамка и функција на читателските клубови

Читателските клубови се повеќе од едноставни групи за читање. Тие претставуваат организирани форми на неформално образование, каде што членовите преку читање и дискусија го развиваат своето критичко мислење, литературна писменост, комуникациски вештини и емпатија. Теоретските основи за постоењето на вакви клубови се потпираат врз принципите на социјалното учење (Vygotsky),² каде што учењето настанува во интеракција со другите, според кој читањето не е индивидуален, туку колективен чин на интерпретација.

Една од клучните функции на читателските клубови е да создадат простор за рефлексија и културна размена, особено во мултикултурни средини како Тетово. Преку заедничко читање, учесниците се изложуваат на различни животни искуства, културни контексти и перспективи, што придонесува кон зголемување на културната чувствителност и социјална кохезија.

² https://www.learning-theories.org/doku.php?id=hr:learning_theories:social_development_theory

Психолошки и социјални придобивки од учеството во клубот

Приклучувањето кон читателска група нуди бројни придобивки, вклучувајќи намалување на стресот, подобрување на менталното здравје и можност за поврзување со други кои ја споделуваат љубовта кон читањето. Читателските клубови создаваат опуштена и пријателска атмосфера за дискусија за книги, размена на мислења и градење чувство на заедништво. Емотивната и психолошката придобивка од заедничкото читање е исто така значајна. Учесниците често истакнуваат дека чувствуваат помала осаменост, поголема самодоверба и поголема вклученост во општественото живеење. Особено кај пензионерите, клубовите создаваат чувство на припадност, структура на секојдневието и интелектуален ангажман. Исто така, клубовите служат и како платформа за неформално менторство, каде што поискусните читатели можат да споделуваат знаења со помладите членови. На тој начин, се гради мост помеѓу генерации и се поттикнува интергенерациска соработка.

Со цел да се добијат сознанија за интересите на корисниците за воведувањето иновации во работењето и дополнителни програми, проекти и библиотечни услуги, беше спроведена анкета со која беа опфатени 100 испитаници, во периодот мај- декември 2024 год., со цел да го изразат своето мислење. Анкетата се спроведе кај корисници кои ги користат библиотечните услуги и ја посетуваат библиотеката по случаен избор, но и со членовите на клубот. На прашањата коишто им беа поставени, од добиените одговори може да се донесат заклучоци дека над 95 проценти од испитаниците се согласуваат да биде зголемен бројот на воведени програми, едукативно-креативни работилници како и континуирани средби во клубот во кои тие би зеле активно учество и коишто како иновативни ќе придонесат за нивниот образовен развој, квалитетно исполнување на слободното време, како и можност за развивање на нивната креативност, размена на идеи и знаења. 85 проценти од испитаниците кои учествувале во анкетата се членови повеќе од една година, а останатите 15 проценти помалку од една година.

Подетален преглед на предностите според анкетата:

- социјално поврзување;
- ментално здравје;
- зголемено читање;
- разновидни гледишта;
- опуштање и уживање;

- вклученост во заедницата;
- поддршка и инспирација.

Една од главните придобивки од приклучувањето кон читателскиот клуб е можноста да откриете литература што нуди различни перспективи. Кога читаме сами, врз приказната ги проектираме сопствените мисли, чувства и емоции. Читателските клубови го надградуваат ова искуство, некој друг може да забележи тема која вие не сте ја забележале, да го предизвика вашето толкување или да ве запознае со жанр или книга што никогаш не би ја одбрале самостојно.

Еден учесник во нашата анкета изјави: *„Сите се согласивме дека сме прочитале книги кои никогаш не би ги зеле доколку не беше поттикот од групата. Се надеваме дека ги проширивме нашите хоризонти, ги урнавме некои предрасуди и се предизвикавме самите себеси со тоа што излегувавме од нашата вообичаена комфорна зона. За некои, тоа беше и откритие за нова љубов кон читањето“.*

Една учесничка истакна: *„Ние сме група жени кои се поврзаа преку љубовта кон книгите. Почнавме со цел да овозможиме време за себе, но конкретно за мене, клубот за читање беше најдобриот начин да го поминам тешкиот период на менопауза. Веќе не ми требаа лекови за смирување. Во клубот ја најдов поддршката и духовниот мир кој ми недостасуваше во тој тежок период низ кој минував“.*

Преку нашето истражување за улогата на читателскиот клуб, откривме дека:

- 94% чувствуваат поголема поврзаност со другите;
- 85% почесто разговараат со другите за читањето;
- 95% се чувствуваат посреќни;
- 91% повеќе уживаат во читањето кога дискутираат за прочитаното во клубот;
- 78% се чувствуваат посамоуверено да пробаат нови работи;
- 80% читаат повеќе.

Практични искуства од Клубот на читатели во Библиотеката „Кочо Рацин“- Тетово

Од практичниот аспект, активностите на читателскиот клуб во Тетово се покажаа како успешен модел на интеграција на заедницата преку културата. Средбите се одвиваат еднаш месечно и вклучуваат не само анализа на избрани книжевни дела, туку и разговори со автори (види слика 4 и 5) каде што тема на дискусија беа книгите „Срна“ и „Зелениот капут“ од роднокрајната писателка Славица Дабевска-Ќировска која беше присутна на средбата со

пензионерките, потоа тематски вечери, споделување лични текстови и организирање отворени читања.

Сл.4. Средба со клуб на читатели- пензионери

Сл.5. Роднокрајната авторка Славица Дабевска-Кировска заедно со членовите од клубот

Посебно внимание се обрнува на изборот на литературата што ги рефлектира локалните теми, јазичната разновидност и книжевни дела од автори од регионот, со што се поддржува домашната книжевна сцена.

Предизвици и можности

Иако резултатите се охрабрувачки, клубовите се соочуваат и со предизвици: недоволна видливост, ограничени ресурси и простор, како и недоволна застапеност на млади и мажи. Затоа, неопходно е да се креираат иновативни пристапи за вклучување поширока публика, како и тематски клубови (фантастика, поезија, современа проза), дигитални клубови или колаборации со училишта и факултети.

Библиотеките треба да бидат проактивни во промовирањето на овие активности, преку социјалните мрежи, јавни настани и партнерства со други културни институции. Само така ќе може да се осигурува одржливост и развој на читателската култура.

Заклучок

Читателските клубови не се луксуз туку потреба во едно современо општество кое се стреми кон културен напредок и социјална вклученост. Тие се мост помеѓу индивидуалната страст за читање и колективниот културен дијалог. Преку овие активности, библиотеките ја трансформираат својата улога од традиционален чувар на знаење во активен културен агент.

Токму преку вакви иницијативи, како што е „Клубот на читатели“ при НУ Библиотека „Кочо Рацин“ во Тетово, се потврдува дека библиотеките остануваат суштински алатки за градење општество базирано на знаење, емпатија и критичко размислување.

Користена литература:

1. <https://readinggroups.org/resources/why-join-a-reading-group> (пристапено на 10.08.2025)
2. https://www.learning-theories.org/doku.php?id=hr:learning_theories:social_development_theory (пристапено на 11.08.2025)
3. Lesley Dee et al., *Reading Groups, Communities & Libraries – An exploratory study* (2017) <https://www.thereader.org.uk/wp-content/uploads/2017/06/Reading-Groups2c-Libraries-and-Communities-May-13-2017.pdf> (пристапено на 15.08.2025)

4. https://www.researchgate.net/publication/367371177_Book_Clubs_As_Means_of_Reducing_Library_Anxiety
5. Боздоганова, М. (2024). „Јавните библиотеки- современи центри на информациите во општеството”, Библиотекарство, Волумен 40, бр.1/2, стр.32
6. Nguyen, T. (2021). Comparative analysis of traditional and digital communication models in libraries, International Journal of Library Science, 15(3), 123-130

Abstract

In the era of digital communication and the fast pace of life, the role of libraries as centers of cultural exchange and socialization is becoming increasingly important. This paper focuses on book clubs as a significant program activity in modern libraries, in order to explore their need, function and impact on the development of reading habits and the community in general.

Through an analysis of theoretical frameworks, concrete examples from library practice and surveys conducted with club participants, the paper examines the function of book clubs as a tool for encouraging critical thinking, dialogue and cultural connection. In addition, the psychological and social aspect of shared reading and discussion is analyzed, especially among different age and social groups.

The research confirms that book clubs are not only necessary, but also represent a powerful form of building a reading culture, which directly strengthens the role of the library as an open and vibrant institution in the community.

This once again confirms that libraries are no longer just places to borrow books, but cultural and educational places where the librarian plays a key role.

Keywords: reading clubs, libraries, reading culture, socialization, cultural dialogue, community

УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА ИЗДАВАЧКАТА ДЕЈНОСТ ВО БИБЛИОТЕКИТЕ

Билјана Миладинова, библиотекар

(Biljana.miladinova@yahoo.com)

Соња Манева, библиотекар

(Maneva.sonja@yahoo.com)

НУ-У Библиотека „Гоце Делчев“-Штип

Апстракт

Библиотеките се чувари на националното богатство на една земја, на еден народ и извори на информации за секој еден корисник кој има потреба од неа без разлика за која цел ќе ја користи.

Значи, со развојот и промените во општеството, се менува и функцијата на библиотеките и покрај основната дејност која ја вршат се повеќе прераснуваат во информативни и мултимедијални центри. Со самото тоа и начинот на работа станува многу покомплексен и динамичен и бара поголеми знаења, умеења и способности. Динамичниот развој на заедницата и општината на полето на науката, уметноста, творештвото, стопанството и другите области на дејствување, како и зголемената потреба на корисниците за брза и ефикасна информација – се основни елементи за да библиотеката и библиотекарите размислуваат за создавање публикации како што се библиографии, монографии, зборници, а библиотеката да ја исполни својата задача во улога на библиографски – информативен центар.

Клучни зборови: библиотека, информации, публикации, издаваштво, корисници, услуги

Вовед

Со усогласување на работата во библиотеките, со современите позитивни промени во општеството, успешно можат да се развиваат и задоволуваат потребите на нивните корисници на сите подрачја (воспитно, културните, информативните и научните). Библиотеките се трансформираат во мултифункционални, граѓански, информативни центри кои ќе придонесат во подобрување на пристапот на граѓаните до посакуваната информација, преку различните медиуми, а со самото тоа и на подобрување на нивните едукативни можности и на нивниот културен и социјален живот и секако во прилог на науката и истражувачката работа. Задоволувањето на информативните потреби на населението создава сложени и одговорни обврски за нашите библиотеки, а со тоа и на самите библиотекари во нив.

Токму во таа насока библиотекарите со цел да соберат, обработат и систематизираат одредени библиографски единици, за да обезбедат побрз пристап до потребната информација, ќе пристапат кон создавање на публикации.

Библиотеката секако во текот на своето работење постојано ја проширува своја дејност сè со цел на најдобар начин да одговори на потребите на своите корисници, но официјално со регистрирана издавачка дејност започнува во 2004 година со Решение бр. 42/04, но започнува да издава публикации многу порано, а во уписот на дејност во документите стои да вршат и унапредување на библиотечната дејност и истражувачка работа со цел да се колекционираат сите потребни податоци и на тој начин да се заштитат од исчезнување и да остават трага за одреден период, за сите настани и случувања за одредено место или личност.

Многу пати имаме констатирано дека сето она што го имаме во дигитална форма треба да се стави на хартија и обратно – сето она што е на хартија треба да се дигитализира. Тоа значи дека им го продолжуваме векот на податоците и креираме паралелни и дополнителни бази на податоци за сегашните и идните истражувачи.

Библиотеката со регистрација во издавачка дејност се јавува како издавач и на други публикации и автори и тоа го прави согласно ISBN систем (Internacional Standart Book Number) – Меѓународен систем за идентификација за секоја поодделна книга (монографска публикација) со помош на бројки и е единствен и незаменлив број кој се однесува само на еден наслов, односно неизменето издание на еден ист наслов од ист издавач. Надлежен за овие броеви во РС Македонија е Агенцијата за ISBN која работи во склоп на НУБ „Св. Климент Охридски“ - Скопје од која ги купуваме и истите се даваат на публикациите на кои се јавуваме како издавачи.

Издадени публикации од библиотекари

Собирањето на статии од весници и списанија за значајни личности, места, настани и случувања за градот Штип во која и да било област од општественото живеење (образовен, економски, културен или спортски домен), било всушност основ и за почетоките за отворање на Роднокрајното одделение во библиотеката. Собирањето на сите статии од периодичните публикации и нивно ставање во една публикација ќе стане предизвик за тим вработени да се нафати во изготвување на Библиографија.

Библиографија Штип и Штипско во периодичните публикации од 1860 до 1980 година

Вид граѓа - книга; возрасни, сериозна (не е белетристика)

Издавање и производство - Штип : Народна библиотека „Гоце Делчев“, 1985

Јазик - македонски

COBISS.MK-ID – 14153738

Составувачи на оваа библиографија се Трајко Пиков, Марија Грнева, Санда Митевска и Делчо Везенковски и ќе биде прва во издание на библиотеката, но и единствена од ваков вид во нашата земја. Истата е прв обид за изготвување на роднокрајна библиографија со опфатен временски период од 120 години на едно место.

Штип и Штипјани во дневните весници и списанија : (2017)

Вид граѓа - книга; возрасни, општо (белетристика)

Издавање и производство - Штип : НУ Универзитетска библиотека „Гоце Делчев“, 2018

Јазик - македонски

ISBN - 978-608-242-064-6

COBISS.MK-ID – 105990410

Автори на оваа како прва публикувана и на наредните две тековни библиографии се библиотекарите каталогизатори Жаклина Петрушева и Ирена Јорданова и во оваа библиографија се застапени 940 библиотечни единици, статии од дневни весници кои излегуваат во Р Македонија и сите статии од штипските весници кои ги добивавме во библиотеката како дневен печат.

Штип и Штипјани во дневните весници и списанија : (2018)

Вид граѓа - книга; возрасни, сериозна (не е белетристика)

Издавање и производство - Штип : НУ Универзитетска библиотека "Гоце Делчев", 2019

Јазик - македонски

ISBN - 978-608-242-086-8

COBISS.MK-ID - 111914762

И на оваа роднокрајна библиографија составувачи се јавуваат истите автори и во неа се застапени 1 098 библиотечни единици во која хронолошки се подредени сите статии објавени во последната заокружена календарска година; поместен е регистар на роднокрајни автори; поместен е регистар на наслови на статии во кои се содржани податоци или изјави за Штип и штипјани.

Штип и Штипјани во дневните весници и списанија : (2019)

- Вид граѓа - книга; возрасни, сериозна (не е белетристика)
- Издавање и производство - Штип : НУ Универзитетска библиотека „Гоце Делчев“, 2020
- Јазик - македонски, англиски
- ISBN - 978-608-242-092-9
- COBISS.MK-ID - 52288773

Трета роднокрајна тековна библиографија од истиот тим на составувачи библиотекари -каталогизатори Жаклина Петрушева и Ирена Јорданова и во неа се сместени 549 библиотечни единци, статии од дневните весници и списанија кои доаѓаат во библиотеката како периодични публикации и содржи Регистар на автори и Прилог (копирани статии од весници).

Михаил Ренцов : библиографски профил = Mihail Rendzov : the bibliographic profile

- Кирјазовска-Јовановиќ, Ники ; Димитрова, Лилјана ; Грнева, Марија
- Вид граѓа – книга ; возрасни, сериозна (не е белетристика)
- Издавање и производство - Штип : Народна библиотека „Гоце Делчев“, 1998
- Јазик - македонски
- ISBN - 9989-712-80-8
- COBISS.MK-ID – 30655754

Издавањето на оваа прва персонална библиографија е помогнато од Министерството за култура и туризам и Министерството за наука на Р Македонија.

Коста Балабанов : библиографски портрет = Коста Балабанов : The bibliographic profile

- Митевска, Санда ; Пиков, Трајко ; Грнева, Марија
- Вид граѓа – книга ; возрасни, сериозна (не е белетристика)
- Издавање и производство - Штип : Национална установа Библиотека „Гоце Делчев“, 2006
- Јазик - македонски
- ISBN - 9989-147-19-1
- COBISS.MK-ID - 512255476

Втора персонална библиографија објавена од Библиотеката од библиотекарите составувачи - Санда Митевска, Трајко Пиков и Марија Грнева и опфаќа временски период од (1954-2005) со цел да му се одаде посебна почит на Коста Балабанов за неговиот научен и творечки придонес во науката, културата и уметноста.

Методи Чепреганов : персонална библиографија

Вид граѓа – книга; возрасни, општо (белетристика)

Издавање и производство - Штип : НУ Универзитетска библиотека „Гоце Делчев“, 2016

Јазик - македонски, англиски

ISBN - 978-608-242-041-7

COBISS.MK-ID – 102319882

Како резултат на богатиот творечки опус на нашиот роднокраен автор и доктор кој дал голем придонес во медицината посебно во неврологијата не само во границите на земјата туку и во светски рамки д-р Методи Чепреганов, стави предизвик пред себе и го продолжи трендот на создавање нови библиографии во едицијата „Персонални библиографии“.

Душко Цацков : персонална библиографија

Вид граѓа - книга; возрасни, општо (белетристика)

Издавање и производство - Штип : НУ Универзитетска библиотека "Гоце Делчев", 2016

Јазик - македонски

ISBN - 978-608-242-042-4

COBISS.MK-ID – 102318090

Срѓан Керим : библиографски профил = Srgjan Kerim : the bibliographic portrait

Вид граѓа - книга; возрасни, сериозна (не е белетристика)

Издавање и производство - Штип : НУ Универзитетска библиотека „Гоце Делчев“, 2018

Јазик - македонски

ISBN - 978-608-242-066-0

COBISS.MK-ID – 106376714

Методи Чепреганов : персонална библиографија

Вид граѓа - книга; возрасни, сериозна (не е белетристика)

Издание - 2. дополнето изд.

Издавање и производство - Штип : НУ Универзитетска библиотека "Гоце Делчев",
2020

Јазик - македонски, англиски

ISBN - 978-608-242-088-2

Национална Установа Библиотека „Гоце Делчев“- Штип : (1946-2006)

Китаноски, Мишо ...

Вид граѓа - извештај за истражување ; возрасни, сериозна (не е белетристика)

Издавање и производство - Штип : Национална Установа Библиотека „Гоце Делчев“,
2006

Јазик - македонски

ISBN - 9989-147-18-3

COBISS.MK-ID – 512223476

Од Читалиште до Национална установа - Библиотека „Гоце Делчев“- Штип

Спиридонова, Блага

Вид граѓа - стручна монографија ; возрасни, општо (белетристика)

Издавање и производство - Штип : Национална установа - Библиотека „Гоце Делчев“ -
Штип, 2009

Јазик - македонски

ISBN - 973-9989-147-52-4

COBISS.MK-ID – 513203444

**Национална установа - Универзитетска библиотека „Гоце Делчев“ - Штип : 70 години
библиотека**

Спиридонова, Блага

Вид граѓа - книга; возрасни, општо (белетристика)

Издавање и производство - Штип : НУ Универзитетска библиотека „Гоце Делчев“,
2016

Јазик - македонски

ISBN - 978-608-242-040-0

COBISS.MK-ID – 102320394

Штип и Штипско : во делата на странските патописци = Shtip and its surrounding : in the works of the foreign writers of travel books

Спиридонова, Блага

Вид граѓа - документар.лит.; возрасни, сериозна (не е белетристика)

Издавање и производство - Штип : НУ Универзитетска библиотека „Гоце Делчев“,
2019

Јазик - македонски

ISBN - 978-608-242-084-4

COBISS.MK-ID – 111580682

Ракопис - душопис : (во чест на 75-годишнината од раѓањето на поетот)

Ренцов, Михаил

Вид граѓа - поезија; возрасни, општо (белетристика)

Издавање и производство - Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2011

Јазик - македонски

ISBN - 978-9989-147-66-1

COBISS.MK-ID – 89290762

Женскиот здив низ стих во хронологијата на Штип : зборник на поетеси од Штип

Вид граѓа - книга; возрасни, сериозна (не е белетристика)

Издавање и производство - Штип : НУ Универзитетска библиотека „Гоце Делчев“,
2020

Јазик - македонски

ISBN - 978-608-242-102-5

COBISS.MK-ID - 51646469

Овековечување на Митровденските средби на доктори на науки : монографија : 2002-2019 година

Лазарева, Наташа

Вид граѓа – книга; возрасни, сериозна (не е белетристика)

Издавање и производство - Штип : НУ Универзитетска библиотека „Гоце Делчев“, 2020

Јазик - македонски

ISBN - 978-608-242-103-2

COBISS.MK-ID – 51782405

Заклучок

Од сето она што го споменавме, како заклучок може да констатираме дека како библиотека не само сето знаење што било акумулирано низ вековите им го правиме достапно на корисниците потребно е да оставиме дела како извори на информации се со цел задоволување на информативните потреби на населението и тоа на брз и лесен начин.

Во овој наш труд се застапени дела кои се создадени од библиотекари, а бројот на публикации на кои библиотеката стои како издавач е многу голем и ќе биде предмет на некој друг труд или публикација.

Исто така, создавањето на едни вакви дела посебно на персоналните библиографии е мошне благородна идеја и мисија и потреба да биде предизвик за секој библиотекар, бидејќи на овој начин не само што го претставуваме и правиме полесно достапен богатиот и разновиден творечки опус туку претставува и еден специфичен начин да му се оддаде посебна почит за нивниот исклучителен и значаен творечки придонес во науката, културата и уметноста. Создавањето на вакви публикации, потребно е да биде професионална стратегија за секој библиотекар и библиотека, затоа што овие трудови во методолошка смисла овозможуваат без никакви поголеми напори да се добие заокружена претстава било за големиот творечки опус на одредена личност или за растот, подемот и промените во институциите или општествени случувања.

Како резултат на посветеноста во истражувачката работа и прибирањето и колекционирањето на релевантни податоци, како и методолошки издржаниот пристап во обработката на тие податоци библиотекарите –составувачи или автори на делата кои ги

создаваат не само што успеваат да создадат вредни научно-информативни дела кои се извор на информации како за одредени истакнати личности, туку и за одредени времиња, состојби, односи и настани поврзани со македонското културно наследство и со тоа да ја оправдаме улогата на библиотеката како информативен-библиографски центар.

Користена литература

1. Библиографија Штип и Штипсково периодичните публикации од 1860 до 1980 годин / Составувачи Трајко Пиков, Марија Грнева, Санда Митевска, Делчо Везенковски – Штип, 1985
2. Национална установа – библиотека „Гоце Делчев“- Штип / [Редакција Мишо Китановски...и др.] – Штип: НУ Библиотека „Гоце Делчев“, 2006
3. Михаил Ренцов : библиографски профил / Ники Кирјазовски, Лилјана Димитрова, Марија Грнева. – Штип : НБ „Гоце Делчев“, 1998
4. Коста Балабанов : библиографски портрет / Санда Митевска, Трајко Пиков и Марија Грнева – Штип : НУБ „Гоце Делчев“, 2006
5. Блага Спиридонова , Од Читалиште до Национална установа – Библиотека „Гоце Делчев “- Штип, Штип, НУБ „Гоце Делчев“, 2009
6. Штип и Штипјани во дневните весници и списанија : (2017)/составиле Жаклина Петрушева, ирена Јорданова – Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2018
7. Штип и Штипјани во дневните весници и списанија : (2018)/составиле Жаклина Петрушева, ирена Јорданова – Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2019
8. Штип и Штипјани во дневните весници и списанија : (2019)/составиле Жаклина Петрушева, ирена Јорданова – Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2020
9. Михаил Ренцов : Ракопис-душопис, приредил Блага Спиридонова. – Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2011
10. Волшебниот свет на книгата : наградени творби од литературниот награден конкурс / [подготвиле Жаклина П, Драган Ѓ, Соња М]. – Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2014
11. Книга, сон што го држам в рака : наградени творби од литературниот награден конкурс / [подготвиле Жаклина П, Драган Ѓ, Ирена Ј]. – Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2020
12. Штипски роднокрајни писатели/ [подготвилеи уредиле Благој С, Жаклина П, Ирена Ј]. – Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2017

13. Душко Цацков : персонална библиографоја / Вилма Јованова, Охридија Лазарова и Сашко Неделков – Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2016
14. Методи Чепреганов: персонална библиографија / Жклина Петрушева, Ирена Јорданова, Драган Ѓоргиев – Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2016
15. Срѓан Керим : библиографски профил / Блага Спиридонова – Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2018
16. Методи Чепреганов: персонална библиографија / Жклина Петрушева, Ирена Јорданова, Драган Ѓоргиев- 2 дополнително изд. – Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2020
17. Спиридонова, Б : Национална установа – Универзитетска библиотека „Гоце Делчев“- Штип : 70 години библиотека. – Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2016
18. Спиридонова, Б : Штип и Штипско : во делата на странските патописци. – Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2019
19. Лазарева, Н : Овековечување на Митровденските средби на доктори на науки : монографија 2002-2019 година. – Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2020
20. Женскиот здив низ стих во хронологијата на Штип : зборник на поетеси од Штип / приредиле Соња Манева, Наташа Лазарева, Милена Р. Михајловска. – Штип : НУ-УБ „Гоце Делчев“, 2020
21. Архива на библиотеката
22. <https://plus.mk.cobiss.net/opac7/bib/nbgdst>

Abstract

The publishing activity represents one of the most illustrative and eloquent areas in which and through which the achieved level of civilization of a society is reflected. It is a true reflection of the achieved level of the material condition of a country and a reflection of the cultural-educational and spiritual condition of the social community. Permanent care and support of social factors is required for the condition, activity and further development of the institutions engaged in that area. Libraries and librarians who are one of the bearers of the publishing activity, the creation of publications, needs to be a professional strategy because these works in a methodological sense allow, without any major efforts, to obtain a rounded representation of either the great creative opus of a certain person or the growth, rise and changes in institutions or social events.

Keywords: library, information, publications, publishing, users, services

ПЕРИОДИКАТА КАКО ЧУВАР НА КОЛЕКТИВНАТА МЕМОРИЈА ВО НУУБ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ БИТОЛА

м-р Милка Котевска, виш библиотекар
НУУБ „Св. Климент Охридски“ Битола

Апстракт

Од своето појавување па сè до денес, без разлика на намената, формата, содржината или времето на издавање, периодичните публикации претставуваат значаен извор на информации. Тие се незаменлив облик на комуникација и пренесување на знаења, а и во времето на современите технологии остануваат носители на актуелни научни сознанија.

Во библиотечните фондови заземаат важно место, при што посебно внимание се посветува на нивниот избор, континуирана набавка и комплетноста на томовите. Благодарение на нивната содржина, периодичните публикации најнепосредно ги отсликуваат настаните во политичкиот, економскиот, културниот и научниот живот на земјата и светот. Секоја библиотека треба да води грижа за овој значаен библиотечен фонд, како што тоа го прави Националната установа Универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ - Битола.

Клучни зборови: периодични публикации, библиотека, ISSN

Што се периодични публикации?

Периодични публикации се изданија што излегуваат континуирано во одредени временски интервали — дневно, неделно, месечно, квартално или годишно — и имаат ист наслов, континуирана нумерација на броевите и се предвидени да продолжат со издавање и во иднина. Овој материјал не е обичен работен фонд, туку документирана трага од времето, јавниот живот, јазикот, културата и општествените процеси и неговото чување бара највисоко ниво на стручност и одговорност. Заради нивниот континуитет, обем и значење, тие бараат специфичен пристап при чување, сместување и заштита. Основни карактеристики на периодичните публикации се тоа што имаат сериска структура – броеви или томови; содржат разновидни информации, често од тековен, научен, стручен или културен карактер; се користат за информирање, едукација, забава, но и за научна комуникација и сл.

Во оваа категорија спаѓаат: весници, списанија, годишници, извештаи што се објавуваат редовно, зборници, билтени, алманаси, статистички прегледи итн. Весниците како дневен или неделен печат имаат информативна улога и известуваат за тековни настани. Списанијата излегуваат неделно, месечно, т.е. периодично. Во нив има различни содржини како културни, научни, стручни, политичко-информативни, забавни, енигматски, детски и

друго. Весниците и списанијата кои се наоѓаат во Библиотеката, преку своите прилози, актуелни теми и репортажи, нè носат во минатото, нè запознаваат со секојдневието и со настаните кои неминовно нè опкружуваат (политички, културно-образовни, научни итн.

Библиотеките и периодичните публикации

Во контекст на библиотеките, периодичните публикации се еден од најзначајните типови на библиотечни извори и се третираат со посебна грижа и политика на управување.

Периодични публикации во библиотеката се сериски изданија што се прибираат, обработуваат и чуваат во печатена или електронска форма. Тие излегуваат редовно (дневно, неделно, месечно, годишно) и претставуваат важен извор на тековна, релевантна и актуелна информација.

Основни функции на периодичните публикации во библиотеките се:

- Информирање и ажурирање – обезбедуваат најнови сознанија и случувања од одредени области, што е особено важно во научни, стручни и специјализирани библиотеки.
- Поддршка на истражување и настава – студентите и истражувачите користат списанија и научни зборници за користена литература, цитирање, анализа на трендови и откривање нови знаења.
- Културна и историска вредност – весниците и списанијата се документи на времето: чуваат податоци за јавниот живот, културата, политиката, јазикот и секојдневието.
- Библиотечно каталогизирање и дигитализација – библиотеките вложуваат труд во каталогизирање, чување и дигитализирање на периодичните публикации, особено на ретки или локални изданија.

Библиотеките се пред постојан предизвик околу континуираното прибирање на периодичните публикации, кое е особено сложено поради нивните чести интервали на издавање. Дополнителен проблем претставува обезбедувањето соодветен простор за складирање и долгорочно зачувување на материјалите. Големиот обем на содржини бара систематска обработка и организација, што наметнува потреба од дополнителни ресурси и кадар. Современiot развој на дигиталните технологии наметнува и нови предизвици, како обезбедување пристап до електронски списанија и управување со лиценци за нивна употреба.

Меѓународните прописи и стандарди за чување и заштита на периодичните публикации

Меѓународните прописи и стандарди произлегуваат од повеќе професионални организации, најмногу од:

IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions).

ISO (International Organization for Standardization).

UNESCO.

ICA (International Council on Archives).

Овие прописи не се законски обврзувачки, но се прифатени како добри практики и основа за национални политики. Краток преглед на клучните принципи и насоки:

1. За каталогизација и библиографска контрола

- **ISO 3297 – ISSN стандард** - Меѓународен стандард за сериски публикации, обезбедува единствен идентификатор (ISSN). Потребен за точно следење и пристап до периодични публикации.

- **ISO 10324 Holdings statements** - меѓународен стандард кој ја дефинира структурата и содржината на кратки изјави за залихи на сериски и други библиотечни единици.

- **IFLA Guidelines for Serial Publications** - Се препорачува систематска библиографска евиденција, зачувување библиографски записи и пристапност преку каталози и мрежи (на пример, библиографски бази на податоци).

2. Физичко и дигитално чување

- **IFLA Preservation and Conservation Guidelines** - За печатени изданија, важни се условите на складирање:

- температура (16–20°C);
- влажност (45–55%);
- заштита од светлина, прашина и инсекти.

Препорачана е употреба на архивски безбедни материјали (хартија што не содржи дрво, без киселина, неутрални папки и сл.).

- **UNESCO Recommendations for the Safeguarding and Preservation of Moving Images and Documentary Heritage** - поттикнува национални стратегии за зачувување и дигитализација на документарно наследство, што ги вклучува и периодичните публикации.

3. Дигитализација и пристапност

- ISO/TR 13028:2010 – Guidelines for scanning of records - препораки за дигитализирање документи на стандарден начин:

- Резолуција;
- Метаподатоци;
- формат (TIFF, PDF/A);
- проверка на квалитет.

- IFLA Guidelines for Digitization Projects - се препорачува одржлива дигитализација, со план за долгорочно складирање, бекап, метаподатоци и отворен пристап каде е можно.

4. Правна заштита и авторски права

- Бернска конвенција и WIPO стандарди - за заштита на авторските права на содржината, особено при дигитализација и јавен пристап.

- Legal Deposit (национални законски обврски) - во многу земји (вклучително и Македонија), периодичните публикации се предмет на задолжителен примерок во националните библиотеки, примерок што библиотеката го прибира и чува согласно законските одредби и кој претставува библиотечно добро и елемент од културното наследство на државата.

Примери за имплементација на горенаведените прописи и стандарди имаат: The British Library има проект за дигитализација на историски весници според IFLA и ISO стандарди; Library of Congress користи климатски контролирани простории и дигитална архива за сериски изданија; Europeana и Hathitrust дигитализираат периодични публикации со отворен пристап и поддршка за истражувачи и сл.

Значење и улога на периодичните публикации како колективна меморија на градот и државата

Периодичните публикации, особено весниците, претставуваат суштински дел од културното и документарното наследство на секое општество. Тие не се само медиуми за пренос на информации за тековни настани, туку и автентични сведоштва за духот на времето, за општествените процеси, вредносните системи, ставовите и секојдневниот живот на луѓето. Весниците се огледало на еден историски момент, преку кој може да се препознаат политичките промени, економските состојби, културните случувања, јазичните изрази, па

дури и модните трендови и менталитетот на заедницата. Со своите наслови, статии, реклами, интервјуа и фотографии, тие ја документираат историјата во реално време и со автентичен тон.

Во библиотечниот контекст, чувањето и заштитата на периодичните публикации има повеќеслојна вредност:

- **документарна**, како извор за историчари и истражувачи што преку нив реконструираат локални и национални настани;
- **едукативна**, како наставен и академски материјал што им овозможува на младите да учат за минатото и да развиваат медиумска писменост;
- **општествена**, како архив на „гласот на народот“ што ги бележи мислењата, стравовите, надежите и стремежите на граѓаните.

На локално ниво, регионалните и градските весници имаат клучна улога во зачувување на идентитетот и историјата на заедницата. Тие обработуваат настани и личности што често остануваат надвор од фокусот на националните медиуми, создавајќи колективна меморија што ја одразува локалната перспектива.

Библиотеките, како институции на знаење и сеќавање, имаат одговорност да обезбедат трајно чување на овие публикации – преку оригинални примероци, микрофилмски записи или дигитализирани архиви. На тој начин, тие не се само чувари на минатото, туку и активни платформи за идни истражувања, културна анализа и медиумска едукација.

Оттука, вложувањето во зачувување, дигитализација и обезбедување пристап до весниците како периодични публикации претставува вложување во идентитетот, историјата и културната самосвест на секое општество.

Заштита, планско организирање и редување на периодичните публикации

Во библиотечната пракса, раководењето со периодичните публикации бара прецизно планирање, доследност и континуитет.

Периодиката, за разлика од другите видови публикации, постојано се надополнува – броевите доаѓаат во редовни интервали (месечно, квартално, годишно) и затоа при нивното сместување мора однапред да се планира и остава доволен простор на полиците за:

- наредните изданија од истата серија;
- логичко и хронолошко следење без потреба од преместување;

- зачувување на интегритетот на серијата на едно место.

Потребата од предвиден и стабилен простор на полиците и редувањето на периодичните публикации не е еднократна активност, туку дел од долгорочна библиотечна стратегија за управување со сериските изданија.

Секое преместување на веќе нареден фонд со однапред предвиден простор за идните броеви претставува ризик за интегритетот и пристапноста на збирката. Таквата интервенција може да доведе до нарушување на хронолошкиот и прегледен распоред, со што се отежнува идното сместување на нови броеви и ориентацијата на корисниците. Дополнително, постои ризик од физичко оштетување на примероците, губење или мешање на броеви, како и нарушување на каталогизацијата и сигнатурниот систем, што бара дополнителна административна обработка.

Овие процеси резултираат со непотребен трошок на време и ресурси и ја намалуваат долгорочната ефикасност на библиотеката, која наместо на развојни активности, мора да се посвети на корекција на веќе воспоставен систем.

Периодичните публикации во НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола

Одделението **Комплетирање и обработка на библиотечен материјал – периодични публикации** го собира, чува, стручно го обработува и го дава на користење фондот на периодичните публикации кои покрај монографските, претставуваат еден од основните фондови на библиотеката. Овој периодичниот материјал опфаќа: весници, списанија, билтени, годишници, зборници, извештаи од институции, научни трудови, алманаси и др., односно секој континуиран извор што се објавува непрекинато во посебни свески или томови во нашата држава. Во ова одделение се извршуваат следните работни задачи:

- стручна обработка на периодични публикации според ISBD (S) стандардот;
- редакција и корекција на стари записи;
- потпечување на периодичниот материјал;
- печатење налепници за томовите и нивно лепење;
- подврзување и редување на стручно обработениот материјал по рафтови;
- грижа за комплетноста на броевите – томовите и нивно средување, следејќи ја нивната периодичност на излегување (дневно, неделно, двонеделно, месечно, тримесечно,

двапати годишно итн.);

- селектирање на дупликатите и нивно дислоцирање;
- услуга на читателите кои го посетиле овој сектор;
- давање информации во врска со фондот.

Со текот на годините, од формирањето па сè до денес, ова одделение постепено го зголемува својот фонд. Уште во далечната 1953 година се започна со конзервирање и укоричување на периодичниот материјал и притоа била опфатена поважната периодика од 1945 година (така само за една година се укоричија 60 весници и 70 списанија). Со тоа беше зачувана една многу важна и потребна материја за читателите на библиотеката. Кога во 1954 година, Градската библиотека во Битола од страна на Друштвото на библиотекарите – Скопје беше прогласена за македонски депозит, ги добива како задолжителен примерок сите изданија што излегуваат на подрачјето на Република Македонија, а со тоа и периодичните публикации.

Така фондот со текот на годините постепено се зголемуваше. Од 1994 година се прават првите online записи, а во 1996 година се започнува со автоматизираната библиотечна програма во платформата COBISS и обработката на периодичните публикации се врши според меѓународно прифатениот стандард на обработка ISBD (S). Денес фондот на периодичните публикации во НУУБ „Св. Климент Охридски“ се движи околу 2 600 наслови и сместен е во три магацини, кој библиотеката го надополнува по задолжителен пат, со купување, размена и подарок. Исто така, може да се најдат и голем број на весници и списанија од бившите југословенски простори, како и странска периодика. Секојдневно на располагање на корисниците им се неколку дневни весници (Слободен печат, Вечер, Нова Македонија), неделни (Јавност) и др. Редовно се добива и Службен весник на Република Македонија.

Со цел да се придонесе за развојот и усовршувањето на библиотекарството, а и на популаризирање на периодичните публикации, вработените во ова одделение реализираа повеќе проекти поддржани од Министерството за култура. Така беше реализиран проектот за изработка на „Водич низ периодиката во НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола“ во 2009 година, наменет за популаризацијата на периодичниот фонд на Библиотеката, а во 2010 и 2011 година беше реализиран проектот „Повоените македонски писатели низ страниците на периодиката во НУУБ „Св. Климент Охридски“ - Битола, кој се одвиваше

етапно во две фази.

Во овие публикации може да се пронајдат периодичните списанија во кои има критички осврти, огледи и статии за повоените македонски писатели, регистар на автори, регистар на наслови и предметен регистар, како и краток биобиблиографски преглед на писателите.

Реализиран проект во 2019 год. беше „Дислокација на периодичен материјал“ – проект со кој почна, после подолг временски период, да се набавуваат нови метални сталажи и полици за опремување на магацинскиот простор за периодичните публикации.

Во 2020 год. беше одобрен проектот „Дигитализација на културните активности во Битола низ страниците на периодиката во НУУБ „Св. Климент Охридски“ Битола : во период до 1955 година“. Преку реализацијата на овој проект се придонесе за зачувување и промоција на материјалите кои одбележале дел од културната историја на Битола, опфатени до 1955 година. Проектот се реализира со набавка на скенер, обука за вработените за процесот за дигитализација, истражување и пребарување на весници и списанија од посочениот временски период, скенирање на пронајдените материјали, кои потоа беа поставени на web-страницата на нашата дигитална библиотека на НУУБ „Св. Климент Охридски“ Битола, достапни за пошироката јавност. Дигитализираните материјали им се од голема корист и значење на сите оние кои сакаат да дознаат за културното минато на нашиот град, но и на сите културни работници на Битола кои се занимаваат со научно-истражувачка дејност од областа на библиотекарството, театарот, музеите, архивите, од областа на литературното творештво, ликовната и филмската уметност, како и новинари, а пред сè на научните работници од Универзитетот „Св. Климент Охридски“ – Битола. Материјалите претставуваат достоин потсетник на културната историја на Битола и солиден материјал за научно-

истражувачка дејност.

Континуитетот и надополнувањето на дигиталната библиотека со статии за културните активности во периодот од 1956 до 1975 год. продолжи и во 2021 год. со одобрување на проектот „Дигитализација на културните активности во Битола низ страниците на периодиката во НУУБ „Св. Климент Охридски“ – Битола : во период до 1956–1975 година“ (II фаза).

Друг проект одобрен во 2021 год. беше и „Мултифункционална читална (дислокација на библиотечна граѓа)“. Со оглед дека Библиотеката е депозитна и го добива секој периодичен примерок кој се печати во Р Македонија, истиот го заштитува и чува во посебен магацински простор, подреден на метални конзолни рафтови и сталажи. Континуираниот прием на периодичниот материјал ја доведе библиотеката во состојба од недостиг на метални сталажи и соодветна заштита на истиот па со овој проект се набавија дел од сталажите. Огромен беше трудот и заложбата на сите вработени во ова одделение, да се монтираат новите сталажи, да се дислоцира и нареди периодичниот материјал по формат, истовремено да се провери нивниот каталожки опис и фонд, плански и систематски да се остави простор за следните години и сл.

Реализирани проекти во 2023 и 2024 беа и „Меморија на градот (заштита и чување на задолжителниот периодичен материјал)“ I и II дел, со кои се набавија дополнителни сталажи за опремување на магацинскиот простор.

Оваа година во тек се реализира проектот „Наше катче за туѓа периодична литература (заштита и чување)“. Во НУУБ „Св. Климент Охридски“ Битола во 2002 година беше формиран Компјутерски научно-истражувачки информативен центар КНИИЦ, за кој беше подарена/набавена обемна странска литература, претежно на англиски јазик од повеќе области (медицина, инженерство, ИТ и сл.). Станува збор за приближно 200 наслови, со примероци од повеќе години. По одреден период КНИИЦ престана да работи, а фондот беше делумно обработен и ставен во дрвени шкафови, неподреден и недостапен за читателите – што не ги задоволува пропишаните законски мерки за соодветно чување и негова заштита. Моментално во тек е набавка на нови полици и повторна обработка на списанијата, а се планира да се опреми посебно место за оваа литература во рамките на магацинот за периодика и да се направи промотивен материјал за нашите корисници да се запознаат со што литература се располага, како се изнајмува и сл.

Сите досега реализирани проекти го нагласуваат значењето и важноста на периодичниот материјал, негова популаризација, опремување на магацинските простори и сл.

Заклучок

Периодичните публикации претставуваат значајно културно богатство на секоја библиотека. Тие имаат непроценлива вредност за истражувачката работа на научните

работници, но и за учениците и студентите, кои преку нив добиваат критички осврти на дела од домашни и странски автори, како и содржини релевантни за нивното образование. Корисници со најразлични тематски интереси наоѓаат драгоцен информации преку бројната периодика, преку статии и прилози што опфаќаат области од науката, културата и секојдневниот живот. Дури и повозрасните корисници ја пронаоѓаат својата сфера на интерес во периодичниот материјал.

Токму затоа периодичните публикации имаат централно место во библиотечниот фонд и ја оправдуваат функцијата на библиотеката како национална и универзитетска институција со културна и општествена мисија.

Користена литература

1. Бошески, М. 2001, Каталогизација и систематизација на библиотечен материјал, Скопје: Библиотекарско Друштво на Македонија
2. Булатовић, Б. 1981, Упутства за примену ISBD(S), Београд: Народна Библиотека Србије
3. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/newspapers/publications/guidelines-for-the-cataloguing-of-newspapers.pdf> (пристапено на 25.08.2025)
4. Brofi, P. 2005. *Biblioteka u dvadesetprvom veku*. Beograd: CLIO

Abstract

From their appearance until today, regardless of the purpose, form, content or time of publication, periodicals represent an important source of information. They are an irreplaceable form of communication and knowledge transfer, and even in the age of modern technologies they remain carriers of current scientific knowledge.

They occupy an important place in library collections, with special attention being paid to their selection, continuous procurement and the completeness of the volumes. Thanks to their content, periodicals most directly reflect the events in the political, economic, cultural and scientific life of the country and the world. Every library should take care of this important library collection, as the National Institution University Library "St. Kliment Ohridski" - Bitola does.

Keywords: periodicals, library, ISSN

ПЕРИОДИКАТА КАКО ЧУВАР НА КОЛЕКТИВНАТА МЕМОРИЈА

Ганимет Елмази, виш библиотекар
НУ Библиотека “Кочо Рацин”-Тетово
(ganelmazi@gmail.com)

Апстракт

Периодичниот печат, весниците, списанијата и другите печатени материјали, играат клучна улога во документирањето, архивирањето и обликувањето на сеќавањето на едно општество. Во овој контекст, колективната меморија претставува заеднички систем на сеќавање преку кој заедницата го пренесува своето минато од генерација на генерација. Целта на овој труд е да ги истражи функциите на периодиката како медиум кој не само што ја информира јавноста во даден историски момент, туку и активно придонесува за изградба, обликување и чување на колективната меморија.

Клучни зборови: периодика, списанија, „Флака“, дигитализација, културно богатство

Вовед

Весникот претставува периодично издание со актуелна и универзална содржина, кое има за цел да ги информира читателите преку факти и проверени информации. Основните карактеристики на весниците се актуелна релевантност, периодичност, рекламирање и универзалност.

Според методот и динамиката на издавање, весниците се делат на дневни, неделни, месечни и годишни изданија. Развојот на технологијата придонесе за создавање електронски весници, односно онлајн медиуми, кои овозможуваат брз, лесен и интерактивен пристап до информации.

Првиот печатен весник е објавен во 1605 година, обезбедувајќи простор за граѓаните да се информираат за настаните од своето време. Денес интернетот нуди глобална поврзаност, проверка на факти и следење актуелни случувања во реално време. Така се гради јавно мислење и се пренесува порака со долгорочно културно и општествено значење. Не е случајно што весниците се чуваат во библиотеките, бидејќи служат како вредни записи за историјата, културата и тековните настани. Тие даваат информации од прва рака за значајни моменти, увид во општествените промени и перспективи за различни прашања со текот на времето. Библиотеките ги чуваат весниците

за да можат истражувачите, студентите и пошироката јавност да пристапат до нив, да ги проучуваат трендовите и да ја анализираат еволуцијата на новинарството и јавниот дискурс.

Слика од просторијата на дневниот печат

Колективната културна меморија и медиумите

Колективната културна меморија има посебно значење во уметноста и културата бидејќи претставува богат извор на инспирација и служи како медиум за истражување, зачувување и преиспитување на историските наративи. Литературата, визуелните уметности, театарот, филмот и музиката ја одразуваат и обликуваат свеста на едно општество за сопственото минато. Овој вид меморија овозможува зачувување и пренесување на искуства, вредности и идентитети. Архивите, музеите, фотографиите и медиумите имаат клучна улога во овој процес. Со нивна помош се развива историска свест и се поттикнува критичко разбирање на настаните.

Весникот „Флака“ – чувар на културното и општествено наследство

По повод 80-годишнината на весникот „Флака“, тетовската библиотека организираше изложба на која беа претставени историските броеви, фотографии и архивски материјали. На настанот присуствуваа многу новинари, како Реџеп Златку, главен уредник на весникот, публицисти и семејства на соработници кои оставиле траен белег врз неговото постоење (слика 1, 2 и 3).

Сл.1.

Сл.2

Сл.3.

На Сл.1.2.и3. изложба на весникот „Флака“

Првиот број е објавен на 4 април 1945 година во Скопје со името **„Флака е Влазнимит“** или **„Флака е Велазеримит“**, тие беа исти имиња, но со правописни или дијалектни разлики. Во текот на годините, весникот го отстрани идеолошкиот дел и стана познат како **„Флака“**. Ова име го симболизира огнот и културната светлина, одвојувајќи се од политичките влијанија и станувајќи самостоен културен симбол за афирмација на албанскиот јазик и литература, создавајќи генерации новинари, интелектуалци и културни соработници во нашето општество.

Тетовската библиотека располага со речиси сите изданија од 1945 година наваму, но поради недостиг на соодветен простор, најголем дел од нив не се систематизирани и не се достапни за јавноста. Потребно е институционално вложување во нивната заштита

преку дератизација, дезинсекција, конзервација и дигитализација, за да се обезбеди нивна трајна достапност за истражувачите и идните генерации (слика 4 и 5).

Сл.4.

Сл.5.

На Сл.4.5. изложба на весникот „Флака“

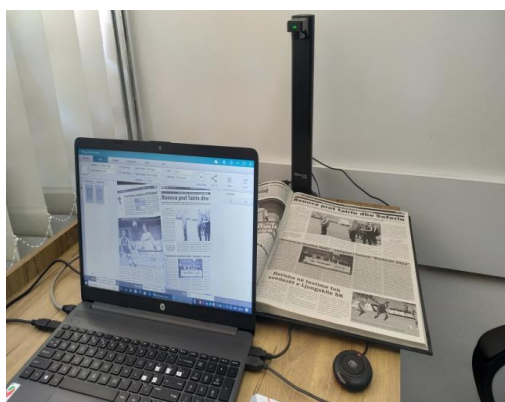
Заштита и систематизација на дневниот печат во библиотеката

НУ Библиотека „Кочо Рацин“ во Тетово секојдневно набавува дел од дневните весници на македонски и албански јазик, кои се печатат во државата. За заштита на овој дел од фондот, библиотеката ги укоричува и планира да продолжи и понатаму да го укоричува периодичниот печат, со што ќе се овозможи долготрајна употреба и достапност. Овој процес се реализира во соработка со специјализирани институции и печатници, а планирано е да продолжи континуирано, во зависност од финансиските можности.

Во првите месеци од 2023 година нашата библиотека почна со систематизација на дневниот печат односно внесувањето во систем COBISS. Од тогаш, целиот дневен печат, кој претходно бил укоричен и достапен во просториите на библиотеката, сега е систематизиран, што значи дека и библиотеката се збогати со уште еден оддел (освен оддел за деца, возрасни и роднокрајниот оддел) и со тоа и овој оддел почна нормално да функционира.

Со напредокот на технологијата, се создадени нови форми на комуникација и нови алатки кои ја олеснуваат интеракцијата помеѓу корисниците и библиотекарот. Во оваа

насока, во библиотеката „Кочо Рацин“ во тек е процесот на дигитализација на дневниот печат, со која ќе се овозможува слободен пристап до сите корисници и пошироко. Во почетокот на 2025 година е набавено апарат за дигитализација (IRIScan7 Desk business). Со оваа библиотеката ќе биде вклучена во иновативните процеси кои се неопходни во дигиталната ера (слика 6 и 7).

Сл.6.

Сл.7.

„Дигитализација на дневен печат“

Заклучок

Периодиката претставува еден од најважните чувари на колективната меморија. Весниците преку својата актуелна информативна функција, истовремено создаваат долгорочни архиви кои стануваат сведоци на историски процеси, културни промени и општествени вредности. Весникот „Флака“ претставува пример за тоа како еден медиум може да ја надмине својата примарна информативна улога и да стане културен и историски стожер на едно општество. Со зачувување и дигитализација на неговото богатство, ќе се обезбеди трајна вредност за идните генерации, а воедно ќе се продолжи традицијата на медиумите како чувари на колективното паметење.

Познавањето и пристапот до историјата, традицијата и културата е итна потреба – како дел од современата цивилизација. За да биде богат со информации, поединецот или поточно заедницата, се обраќа кон институции чија мисија е да собираат, зачувуваат и обезбедуваат информации што ги бара пошироката јавност. Од различни причини,

природни и случајни, значителен дел од ова културно наследство исчезнува и се уништува, па затоа е потребна голема посветеност и одговорност за да се обезбеди и зачува ова богатство во рамките на сидовите на институциите.

Користена литература

1. <https://prezi.com/p/3pgecvhie5oc/gazeta/>
2. <https://bitolskivesnik.mk/kolektivna-memorija-na-bitola>
3. <https://novamakedonija.com.mk/zivot/kultura/kolektivnata-kulturna-memorija-tema-na-kolonijata-galichnik/>
4. <https://novamakedonija.com.mk/pecateni-izdanie/vo-pechatot-nema-pishi-brishi-objavi/>

Abstract

Periodic press, newspapers, magazines and other printed materials, play a key role in documenting, archiving and shaping the memory of a society. In this context, collective memory represents a shared system of remembrance through which a community transmits its past from generation to generation. The aim of this paper is to explore the functions of periodicals as a medium that not only informs the public at a given historical moment, but also actively contributes to the construction, shaping and preservation of collective memory.

Keywords: *periodicals, magazines, "Flaka", digitization, cultural heritage*

ПЕРИОДИКАТА КАКО ЧУВАР НА КОЛЕКТИВНАТА МЕМОРИЈА: МЕДИУМ ПОМЕЃУ ИНФОРМАЦИЈАТА И КУЛТУРАТА

Марија Марковска, библиотекар
НУУБ „Св. Климент Охридски“-Битола
(marijamarkovska2301@gmail.com)

Апстракт

Периодиката игра клучна улога во формирањето и зачувувањето на колективната меморија на заедницата. Како медиум помеѓу информацијата и културата, таа не само што информира за тековните настани, туку и ја одразува културната, историската и социјалната динамика на едно општество. Овој труд го истражува значењето на периодиката како медиум што документира важни општествени случувања и ги чува вредностите на едно време. Преку анализата на локалната периодика, особено примерите од градот Битола, се истакнува нејзината улога како чувар на градската меморија. Трудот исто така, анализира проекти, изложби и работилници кои ја реинтерпретираат и актуализираат оваа колективна меморија, обезбедувајќи нови перспективи и контексти за разбирање на минатото и културната еволуција. Периодиката е важен медиум за идентификување на културните и социјалните промени и продолжува да игра значајна улога во формирањето на културниот идентитет на една заедница.

Клучни зборови: периодика, изложби, проекти

Вовед

Во современото општество, во кое дигиталните медиуми доминираат со брзината на пренос на информации, периодиката – весници, списанија, билтени – сè уште останува значаен извор и сведок на културниот и историскиот развој на едно општество. Таа има двојна функција: информирање на јавноста за тековните настани и долгорочно чување на колективната меморија на заедницата. Периодичните изданија се хроника на времето, сведоштво за социјалните, културните и политичките движења и често се еден од најдиректните начини за разбирање на локалната историја.

Во списанието „Библиотечен тренд“ можат да се најдат податоци во кои се вели дека „...одделението за стручна обработка на периодични публикации во НУУБ „Св. Климент Охридски“ го собира, чува, стручно го обработува и го дава на користење фондот на периодичните публикации, кои покрај монографските, претставуваат еден од основните фондови на библиотеката“. Уште од 1953 година се започна со конзервирање и укоричување на периодичниот материјал. Во ова одделение, читателите можат да најдат

голем број весници и списанија од бившите југословенски простори, како и странска периодика.¹

Затоа овој труд има за цел да ги истражи улогите на периодиката како медиум што се наоѓа помеѓу информацијата и културата, притоа користејќи конкретни примери од реализирани проекти, изложби и работилници што директно ја обработуваат и претставуваат нејзината вредност и значење.

Периодиката како чувар на колективната меморија

Колективната меморија не е спонтан процес, туку се гради и обликува преку систематски и долготрајни институционални, медиумски и културни практики. Таа претставува збир од заеднички сеќавања, наративи, симболи и вредности кои ги поврзуваат членовите на едно општество, град или заедница. Меѓу најважните алатки што учествуваат во оформувањето и одржувањето на оваа меморија, секако се периодичните изданија.

Периодиката, како пишан медиум кој редовно документира општествени, политички, економски и културни случувања, има уникатна улога во зачувувањето на континуитетот на колективното помнење. Секој објавен текст – било да станува збор за вест, репортажа, коментар, критика или дури и реклама – претставува фрагмент од една поширока историска и културна мозаична слика. Овие текстови не се само сведоци на време, туку и активни чинители во креирањето на јавната свест, вредносните ориентации и културните трендови.

Со оглед на тоа што периодичните изданија постојано ја следат и одразуваат динамиката на општеството, тие овозможуваат да се проследат трансформациите во мислењето, јазикот, односот кон одредени теми или настани, како и развојот на институциите и поединците. На пример, преку анализа на весниците од еден град во различни времиња, може да се реконструира како заедницата реагира на значајни настани – од војни, политички промени, културни манифестации, до секојдневни предизвици и успеси.

¹ Библиотечен тренд бр. 39/2014 стр. 10-11

Весниците и списанијата во еден град може да се сфатат како „огледала на заедницата“ – преку нив се чита пулсот на градот, се следи неговиот развој, се бележат емоциите, грижите, надежите и достигнувањата на неговите жители. Со секој примерок, периодиката ја документира историјата не само на големите настани, туку и на „малиот човек“, на секојдневието, што е подеднакво важно за општото разбирање на колективната меморија.

Во ваков контекст, **локалната периодика на градот Битола**, со своето долготрајно постоење и богата содржина, претставува незаменлив извор за истражување на урбаниот и културен развој на градот. Таа ги чува спомените за Битола како дипломатски центар („град на конзули“), како музичко и културно средиште („град на клавири“), и како постојано жив медиумски простор во кој се одвиваат културните и општествените текови. Преку изложбите и работилниците посветени на периодиката, оваа колективна меморија се враќа во јавниот простор, се реинтерпретира и се актуализира за новите генерации.

На тој начин, периодиката не само што ја документира историјата, туку и активно ја обликува иднината – потсетувајќи нè кои сме биле, што сме ценеле, и каде се стремиме да одиме како заедница.

Нашата библиотека преку својот весник „Библиотечен тренд“ веќе 20 години ги документира сите настани кои се реализирани во неа. До сега се испечатени 60 броеви кои мудро сведочат за библиотечните активности низ годините. Весникот го има и во дигитална форма со што е достапен и пошироко во COBISS системот. Во него можат да се сретнат стручни трудови од библиотекарите, но и идеи за голем број на активности за промоции на периодиката.

Периодиката низ изложби

Периодичниот фонд кој го поседува нашата библиотека беше отворен за јавноста преку неколку реализирани изложби; периодиката беше претставена не само како документарна алатка, туку и како културен артефакт. Овие изложби се посветени на визуелно оживување на пишаното слово и неговото влијание врз идентитетот на градот.

„Битола – град на конзули, град на клавири“

Изложбата беше направена по повод 80 години од постоењето на НУУБ „Св. Климент Охридски“- Битола. Беа извадени фотографии од весници, пишувани статии за Битола исто така од весници и списанија од 1945 па сè до денес. Оваа изложба ги прикажа историските и дипломатските врски на Битола преку периодични записи и новинарски прилози, нагласувајќи ја нејзината улога како значаен геополитички центар во минатото.²

„Три епизоди од историјата на жените“

Во нашата библиотека имавме работилница со наслов „Три епизоди од историјата на жените“ каде што беше одржан историски час со историчарка којашто не поведе и не запозна за радикалните промени на луѓето во Европа во 20 век. Исто така, се зборуваа за учителките Недела и Станислава Петкови коишто играа клучна улога во образованието на девојчињата во 19 и 20 век како и за создавањето на нашето прво женско списание „Македонка“ – Орган на АФЖ. Во холот на библиотеката поставив изложба на периодични списанија на тема „Жена“.

„Ацо Шопов низ периодиката“

Во нашата библиотека беа одржани две работилници „Ацо Шопов низ периодиката“³ со ученици од СОУ „Јосип Броз Тито“- Битола кои имаа можност да се запознаат со еден поинаков свет пренесен преку страниците на дневниот весник „Нова Македонија“. Учениците на овие работилници имаа за задача да пребаруваат во весници од 1950 година и да пронајдат песни или некој текст поврзани со Ацо Шопов. Овие работилници покажаа голем интерес кај учениците и за првпат се запознаа со начинот на пребарување во периодиката и во весници кои се стари 70 години. Младите генерации се помалку или воопшто не користат периодични пишувани медиуми (весници, списанија). Во минатото тоа било дел од секојдневниот живот на луѓето, да се читаат весници и да се дознаваат информации од секојдневието.

² Изложбата „Битола град на Конзулите, град на клавири“ поставена во библиотеката - Cultural Chat (пристапено и адаптирано 12.08.2025)

³ Ацо Шопов низ периодиката, Библиотечен тренд бр. 56/2023, стр. 25 (преземено 16.08.2025)

Проекти од одделот периодика

Во изминатиот период имав можност да реализирам неколку проекти од одделот периодика во којшто работам. Целта на овие проекти беше да се пласираат информациите поблиску до читателите, да ја имаат информацијата од точен извор.

„Вечери на креативноста“

Проектот „Вечери на креативноста“ којшто беше одобрен од Министерство за култура и туризам, и беше реализиран со невладината организација „ДОГМА“, беше поделен на три вечери од кои во првата вечер беше – **Вечер на стрипот, „Биди и ти стрип мајстор“** со реализација на професорот Миле Атанасоски, кој на учениците од средно образование од насоката Графички уредници-дизајнери при СОУ „Таки Даскало“-Битола им објаснуваше за стриповите и потоа заедно изработувавме стрип. Учениците покажаа дека се навистина талентирани за цртање и нивните цртежи беа изложени во холот на библиотеката.

Втората вечер на креативноста **„Подари книга од наш автор“** се реализираше во хотел „Театар“. Гости на вечерта беа писателите: Вера М. Самарјанин, Билјана Андоновска, Ивана Килибарда, Биљана Тодоровска и Влатко Стојковски кои таа вечер подарија над 60 книги. Сите присутни на настанот уживаа во нивната поезија.

Третата вечер, Вечер на весници и списанија на тема **„Лажна-точна вест“** исто така, беше реализирана во хотел „Театар“ и ја посветивме на печатените медиуми, весници и списанија со цел да ги запознаеме младите со начинот на добивање и препознавање на „Лажна-точна вест“. Гости и говорници на вечерта беа новинарите и уредниците на печатени и електронски медиуми: Гордана Гравчева-Ивановска од списанието „Јавност“, Панде Димитровски од списанието „Без навреда“ и Жанета Здравковска која ги води онлајн страните Апла.мк и СДК.мк. Се зборувааше за проблематиката со која се среќаваат печатените медиуми во време на електронска доба.

„Мојата Битола – фотографии и каталог“

Минатата година реализирав проект со наслов „Мојата Битола – фотографии и каталог“, во соработка со фотографот Александар Василевски. Се одржаа работилници

заедно со ученици од средно училиште во кои фотографот им зборуваше за сликање, како да направат правилна и убава фотографија, од кој агол со какви контрасти и заедно фотографираа делови од нашата библиотека и од нашиот прекрасен град Битола. Првиот ден се правеа фотографии во НУУБ „Св. Климент Охридски“ Битола, а вториот и третиот ден се правеа фотографии низ нашиот град, од познати градби, цркви, Саат-кулата, Широк сокак, музејот и др. На крај се изработи каталог од изработените фотографии, со автори и уредници Марија Марковска и Вера Марковска.

Периодиката меѓу информацијата и културата

Еден од аспектите што ја прави периодиката толку важен медиум во однос на културата е нејзината способност да се движи помеѓу информацијата и културата. Додека весниците и списанијата редовно информираат за актуелни настани, тие истовремено се и хроничари на тие настани, документирајќи ги за идните генерации. Така, тие не само што создаваат записи за политичките и општествените настани, туку и за културните трендови кои ги обликуваат тие настани. На пример, една статија за една театрална премиера не е само извор на информации за самото претставување на делото, туку и за културната динамика и интерпретацијата на одреден литературен или уметнички израз во конкретниот историски момент.

Периодиката често се анализира и архивира, што ги прави не само важни информативни извори, туку и културни артефакти. Преку архивирањето на старите броеви на весници, списанија или локални билтени, тие прераснуваат во повеќе од само дневни вести – тие стануваат културно наследство. Со зачувување на овие материјали, периодиката добива можност да се препознае како документ на културното и општественото минато, како архив на вредности и идеологии кои го формирале јавниот дискурс.

Кога периодиката ќе биде архивирана и анализирана, не само што добиваме информативни податоци, туку ја добиваме културната меморија на едно општество. Токму затоа, периодиката не е само пасивен медиум кој го пренесува текот на настаните, туку активен учесник во создавањето и пренесувањето на културните вредности и идентификувањето на културниот идентитет.

Заклучок

Периодиката, како медиум помеѓу информацијата и културата, има незаменлива улога во зачувувањето и обликувањето на колективната меморија. Таа не само што го документира тековниот живот и настани, туку преку своите извештаи, анализи и хроники создава длабок и траен впечаток за културниот, социјалниот и историскиот контекст на едно општество. Со своето постојано присуство и интерпретирање на значајни општествени и културни случувања, периодиката ја бележи историјата, ги одразува вредностите на времето и служи како важен инструмент за формирање и пренос на културни идентитети.

Преку работилниците и изложбите посветени на периодиката, заедницата добива можност да го „оживее“ минатото и да се потсети на значењето на своето наследство. Ваквите активности не само што ја зголемуваат свеста за важноста на периодиката, туку и создаваат простор за нови креации, идеи и критички погледи на тоа како медиумите формираат и пренесуваат културни вредности. Периодиката, како медиум кој информира и културно формира, продолжува да биде важен алатка во изградбата на колективната меморија и културниот идентитет на секоја заедница.

Со ова, може да се заклучи дека периодиката не е само сведок на минатото, туку и активен учесник во обликувањето на иднината, пренесувајќи ги вредностите и културните наративи кои ќе продолжат да го обликуваат општеството во годините што следат.

Користена литература

1. Мирчевска, Л. Котевска, М. (2014) „Оддел периодика“. Библиотечен тренд бр. 39, стр.10-11
2. Изложбата „Битола град на Конзулите, град на клавириите“ поставена во библиотеката - Cultural Chat (пристапено и адаптирано 12.08.2025)
3. „Ацо Шопов низ периодиката“ (2023) Библиотечен тренд бр.. 56/2023, стр. 25 (преземено 16.08.2025)

Abstract

Periodicals play a key role in the formation and preservation of a community's collective memory. As a medium between information and culture, it not only informs about current events but also reflects the cultural, historical, and social dynamics of a society. This paper explores the significance of periodicals as a medium that documents important societal events and preserves the values of a given time. Through an analysis of local periodicals, particularly examples from the city of Bitola, the paper highlights their role as guardians of the city's memory. The paper also examines projects such as exhibitions and workshops that reinterpret and update this collective memory, providing new perspectives and contexts for understanding the past and cultural evolution. Periodicals are an important medium for identifying cultural and social changes and continue to play a significant role in shaping the cultural identity of a community.

Keywords: *periodicals, exhibitions, projects*

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ И ДОБРИ ПРАКТИКИ В РЕГИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „П.Р.СЛАВЕЙКОВ“ – ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Калоян Здравков, Татяна Здравкова
РБ „П. Р. Славейков“ – Велико Търново

Абстракт

Настоящият доклад представя дългогодишния практически опит на Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново в областта на дигитализацията на културното наследство и изграждането на устойчив дигитален център. Разгледани са етапите на развитие на дигитализационните дейности, използваната технологична инфраструктура и разширяването на капацитета за работа с нетрадиционни и технологично остарели носители. Специално внимание е отделено на дигиталната библиотека „Север+“ като устойчив модел за съхранение и достъп до големи обеми дигитализирано съдържание, както и на добавената стойност за потребителите. В заключение са очертани ключови добри практики, свързани с човешкия фактор, проектната дейност и дългосрочното архивиране, приложими и в други библиотеки от Балканския регион.

Ключови думи: дигитализация, културно наследство, дигитален център, дигитална библиотека, добри практики, архивиране, библиотеки

Увод

Настоящият доклад представя опита на Регионална библиотека „Петко Р. Славейков“ – Велико Търново в областта на дигитализацията на културното наследство и изграждането на устойчив дигитален център. Експертизата на екипа е постигната на база реална „теренна“ работа в тематичната област в рамките на близо две десетилетия и има за цел да сподели работещи модели и добри практики, приложими и в други библиотеки от Балканския регион.

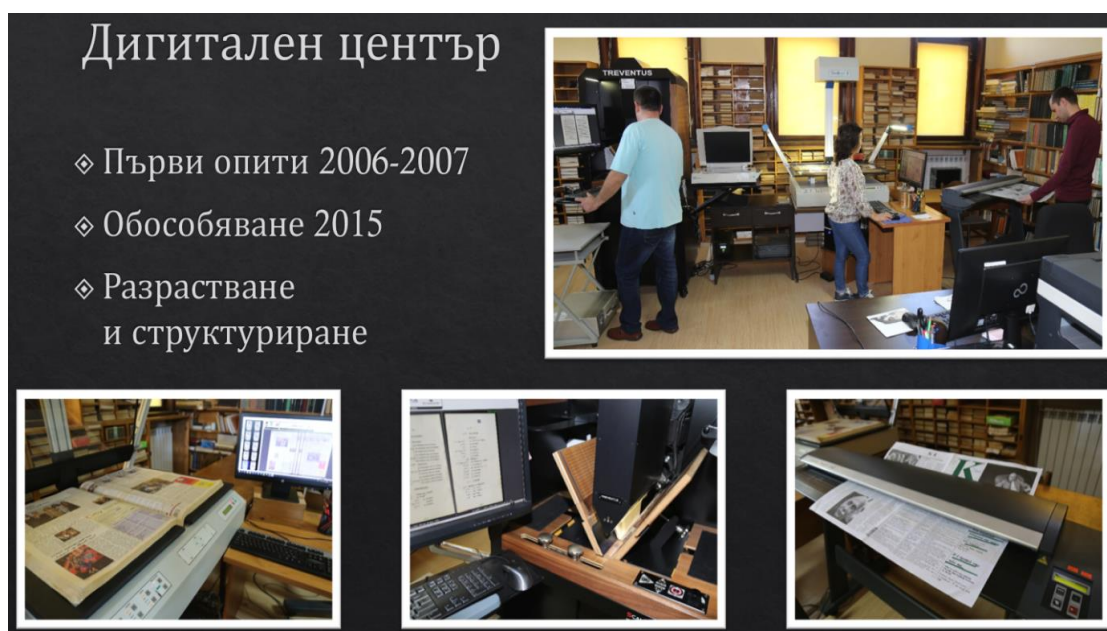
1. Библиотеката и дигиталният център

Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ е разположена в сграда с повече от 70-годишна история, която въпреки своята възраст непрекъснато се обновява и технологизира. Един от най-ясните примери за това е създаването на дигитален център, максимално интегриран в библиотечното пространство.

Центърът е разположен в помещението на справочния фонд – зона, която не е пряко достъпна за читателите и в която се съхраняват едни от най-ценните справочни издания. По този начин се постига успешно съвместяване на два високостойностни ресурса – библиотечен фонд и високотехнологична инфраструктура – без необходимост от обособяване на отделно помещение, каквото често липсва в библиотеките.

2. Начало и развитие на дигитализацията

Първите опити за дигитализация в библиотеката датират от 2006 г., когато дейностите се извършват с помощта на външни изпълнители. Постепенно дигитализацията се превръща в стратегически приоритет, реализиран чрез собствени проекти, финансирани както на национално, така и на европейско ниво.

Кулминация на този процес е мащабният проект от 2015 г. „Дигитална културна съкровищница „Север +“: документиране, запазване и предоставяне на широк обществен достъп до културното наследство в библиотеки, музеи, архиви и галерии в Северна и Централна България“, благодарение на който библиотеката се сдобива с роботизиран скенер ScanRobot – високотехнологично устройство за автоматично сканиране на

подвързани оригинали. Към момента това е единственото подобно съоръжение в България и, според наличната информация, на Балканския полуостров.

3. Технологично оборудване

През годините, благодарение на упоритата работа по множество проекти, дигиталният център се обогати с разнообразна и взаимно допълваща се техника:

- роботизиран скенер ScanRobot за масова дигитализация на книги и неголеми формати подвързани периодични издания;
- планетарен линеен скенер Bookeye (формат A1) за обекти, които не позволяват автоматично прелистване, включително големи формати периодични издания;
- широкоформатен ролен плосък скенер за листови оригинали – карти, плакати, чертежи и др.;

- прецизни плоски скенери формат A4 за висококачествено дигитализиране на фотоматериали, включително от позитивни и негативни фотоленти (формат 35 мм);
- мобилно фотостудิโอ с професионални фотоапарати, импулсно осветление и множество аксесоари.

Мобилното фотостудิโอ позволява дигитализация на непреместваеми обекти – архитектурни елементи, икони, иконостаси, музейни експонати и фондове на институции, които не разрешават изнасяне на оригинали, като манастирски библиотеки, музеи, архиви и др.

Така подбраното комплексно оборудване дава възможност на екипа да създава дигитални копия на практически всякакви визуални материали, независимо от тяхното местоположение, физическо състояние и материал на изработка.

4. Дигитализация на нетрадиционни носители

Дейността на дигиталния център далеч не се ограничава до книжни материали. Чрез работата по различни тематично специализирани проекти постепенно е създаден капацитет за дигитализация на технологично остарели и несъвместими формати: аудиокасети, магнетофонни ленти, грамофонни плочи, диапозитиви, видеокасети, както и любителски формат киноленти 8 мм и Super 8 мм.

За тази цел екипът на библиотеката издирва, ремонтира и поддържа стари, вече непроизвеждани устройства, като по този начин цели да предотврати загубата на съдържание, съхранено върху аналогови носители, чрез конвертиране и запис върху съвременни дигитални медии.

В рамките на различните проекти са закупени:

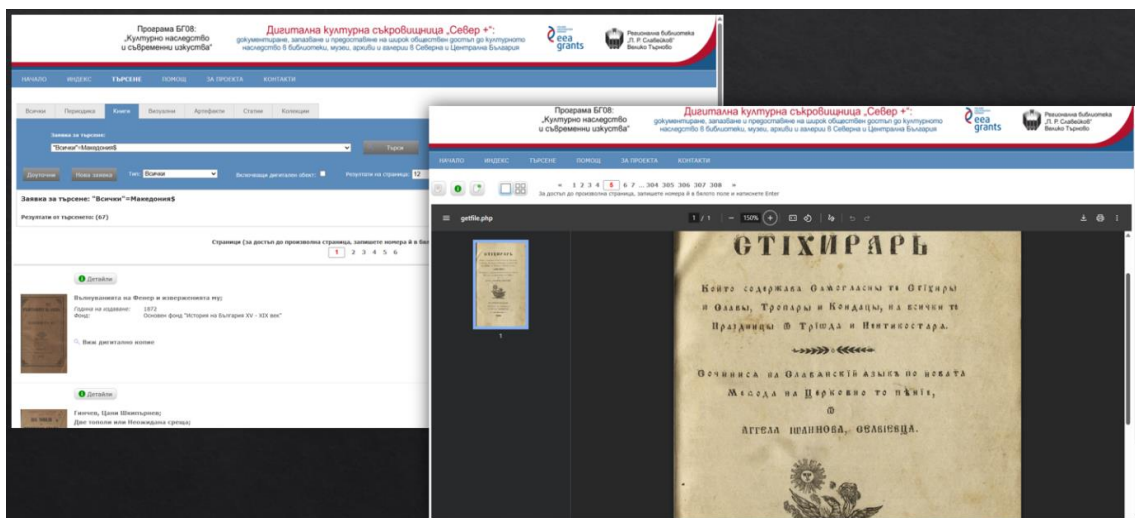
- дигитализатор за негативни и позитивни филмови ленти от различни формати, включително широко разпространените в миналото образователни материали под формата на диапозитиви;
- дигитализатор за киноленти в любителски формати - 8 мм и Super 8 мм.

Към момента практически всички основни формати могат да бъдат дигитализирани в рамките на дигиталния център.

Тази дейност осигурява възможност за извличане, съхранение и опазване за поколения напред на ценно информационно съдържание, което в противен случай би било безвъзвратно загубено поради технологична невъзможност да бъдат използвани старите аналогови носители.

5. Дигиталната библиотека като устойчив модел

Създаването на дигиталния център доведе и до изграждането на структурирана дигитална библиотека („Север+“, <https://sever.libraryvt.com>), която служи като централизирано място за съхранение и достъп до създадените информационни масиви. В нейната структура са обединени всички по-рано създадени фрагментарни дигитални колекции – на различни сайтове, носители и локални компютри.

Днес библиотеката „Север+“ съдържа над един милион дигитализирани страници, хиляди заглавия и десетки хиляди броеве от периодични издания. Представени са по-голямата част от издаваните в България старопечатни книги (литература от периода на Възраждането – 1806-1878 г.), историческа периодика, картички, чертежи, документи и много други ценни материали, като стриктно се спазва законодателството за авторското право.

Особено значима е пълната дигитална колекция на „Държавен вестник“ за периода 1879–1946 г. – ресурс с изключителна стойност за юристи, историци, краеведи и изследователи, който се използва интензивно и непрекъснато.

6. Добавена стойност за потребителите

Работата на дигиталния център е в съзвучие с няколко ключови принципа:

- високо качество на дигиталните копия, без компромис в полза на обема;
- съхранение на ресурсите на собствена инфраструктура, което позволява на потребителите да използват материалите с константно високо качество;
- възможност за увеличение на изображенията до 500% без загуба на четимост;
- постоянна работа в посока изграждане на максимално пълни течения и колекции чрез партньорство с други библиотеки.

Тези подходи правят дигиталните ресурси достъпни и за потребители със зрителни затруднения и повишават значително практическата им стойност.

7. Човешкият фактор и проектната дейност

Развитието на човешкия ресурс е ключов елемент от стратегията на библиотеката. Чрез участие в международни проекти екипът на дигиталния център повишава своята квалификация и компетентности и се специализира в нишови области на дигитализацията.

Сред значимите проекти са:

- **Север+** – поставил основата на съвременната визия и оборудване на дигиталния център
- **MobiDig** – насочен към изграждане на нискобюджетни дигитални центрове (mobiledigit.eu);
- **DigiPrior** – фокусиран върху приоритизацията в дигитализацията и разработването на инструменти за вземане на решения (digiprior.eu);
- **MobiReel** – посветен на дигитализацията на киноленти в любителски филмови формати (mobireel.eu).
- **Акредитация по Програма Еразъм+** на Европейската комисия в областта на обучението за възрастни – възможност за библиотечния екип да развива своите личностни и професионални умения и компетенции чрез посещение на партньорски организации в европейските страни и обмяна на опит и добри практики в различни тематични области.

8. Архивиране и дългосрочна устойчивост

Дигитализацията сама по себе си е изключително полезна като дейност на организацията по отношение на максимално широк кръг потребителска аудитория. Надеждното архивиране на създадените информационни масиви обаче е важен елемент от ключово значение за гарантиране на дългосрочната устойчивост на постигнатите резултати, за опазване на културно-информационното богатство и, не на последно място, за максимизиране на ефективността на вложените финансови средства. В дигиталния център се прилага система от утвърдени световни архивни практики, включително правилото 3-2-1:

- най-малко три работещи идентични копия на информацията;
- съхранение върху поне два различни типа носители;
- минимум едно копие да се съхранява на различно от основното физическо местоположение.

Заклучение

Опитът на Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ показва, че устойчивата дигитализация изисква стратегическо мислене, инвестиции в хора и технологии, както и **изграждане на партньорства със стойност**. Дигиталният център се превръща не само в инструмент за опазване на културното наследство, но и в средство за разширяване на достъпа до знание. Като добавен ефект тя е инструмент за намаляване на разходите –

възможността вече дигитализираният книжен фонд да се извади от активен читателски оборот и да се оптимизира съхранението му чрез уплътняване на заеманото пространство или изнасянето му в отдалечено хранилище освобождава ценни ресурси, които да се използват за бъдещо развитие на дейностите.

Представеният модел доказва, че дори при ограничени ресурси библиотеките могат да изградят ефективни и дългосрочно работещи решения в полза на своите потребители и обществото като цяло.

Abstract

This paper presents the long-term practical experience of the Regional Library “P. R. Slaveykov” – Veliko Tarnovo in the field of cultural heritage digitization and the establishment of a sustainable digital center. The main stages of development of the digitization activities, the applied technological infrastructure, and the expansion of capacity for working with non-traditional and technologically obsolete media are examined. Particular attention is paid to the digital library “Sever+” as a sustainable model for storage and access to large-scale digitized content, as well as to the added value provided to users. The paper concludes by outlining key good practices related to human resources, project-based development, and long-term digital preservation, which can be applied by libraries across the Balkan region.

Keywords: *digitization, cultural heritage, digital center, digital library, good practices, digital preservation, libraries*

МОНАСТИРСКИТЕ БИБЛИОТЕКИ НИЗ ИСТОРИЈАТА И СОВРЕМЕНОСТА

докторанд Елена Станкоска, виш библиотекар
Н.У. Библиотека „Григор Прличев“ – Охрид
(elenastankoska@hotmail.com)

Апстракт

Манастирските библиотеки претставуваат најстари чувари на духовното, книжевното и културното наследство на човештвото. Тие се најстар вид на библиотеки, во кои се чува непроценливо богатство од книги, старопечатени изданија и оригинални ракописи. Покрај книжниот фонд, манастирските библиотеки се ризници и на бројни предмети со верска и историска вредност. Денес, овие библиотеки не само што сведочат за континуитетот на духовната традиција, туку преку процесите на дигитализација стануваат достапни и за пошироката научна и културна јавност, што претставува значаен чекор кон нивно зачувување и афирмација. На тој начин, книжниот фонд на манастирските библиотеки е лесно достапен, со оглед на строгите правила и услови за физички пристап до нив. Преку историски преглед и анализа на нивните богати збирки, се истакнува нивната улога во зачувувањето на ракописите и писменоста низ вековите. Манастирските библиотеки, како светилници на верата и знаењето, ја продолжуваат својата света мисија. Преку дигитализацијата на своите бесценети ракописи и древни книги, тие не само што ги отвораат вратите на минатото кон иднината, туку и ја потврдуваат својата улога како духовни стожери, чувари на словото, на идентитетот и на непрекинатото светло на писменоста што гори низ времето.

Клучни зборови: манастирски библиотеки, ракописи, културно наследство, дигитализација

Вовед

Во историјата на човештвото, градењето и основањето на цркви и манастири тесно е поврзано со ликот и делото на Свети Константин Велики. Дотогаш, христијаните биле жестоко убивани и нивната вера била строго забранувана. Со донесувањето на Миланскиот едикт, во 313 година од страна на Светиот цар Константин Велики, била дадена слобода на вероисповедта. Христијаните по носењето на Миланскиот едикт имале право слободно да ја искажуваат својата вера и да градат верски објекти на отворено. Во периодот што следувал биле градени волшебни цркви и манастири насекаде низ светот. За богослужбени потреби неопходно е постоење на книги и библиотеки. Секој манастир се карактеризира со своја единствена и уникатна библиотека. Манастирските библиотеки поседуваат огромен број на ракописи, старопечатени книги и останати внимателно и со

голема посветеност пишувани ракописи. На тој начин, манастирските библиотеки не се само духовни светилишта, туку и просветни, уметнички, образовни и културни центри. Тие имаат исклучително важна улога во зачувување на културното наследство. Во тие простори се развивале византиската архитектура, фрескоживописот и книжевноста, а духовното влијание што тие го зрачат се чувствува до ден-денес. Низ вековите, манастирите стануваат засолништа на духовен мир, но и бастиони на културното и националното постоење во периоди на војни, освојувања и страдања. Манастирските библиотеки се богати ризници на многу вредни ракописи (богословски, литургиски, историски, филозофски и книжевни) – кои сведочат за развојот на писменоста, уметноста и мислата во различни епохи и цивилизации. Нивното значење не се состои само во текстуалната содржина, туку и во визуелниот аспект – калиграфијата, илуминациите, минијатурите и орнаментите, кои претставуваат уметнички израз на своето време. Со развојот на дигиталната технологија се отвора нова ера во заштитата и достапноста на овие раритети. Процесот на дигитализација овозможува не само нивна долгорочна конзервација, туку и нивна глобална достапност за истражувачи, студенти и пошироката јавност. Дигитализацијата на нивните фондови, која опфаќа ракописи, ретки книги, илуминирани кодекси и литургиски текстови, претставува важен чекор кон зачувување, достапност и афирмација на овие дела на светско ниво.

Света Гора

Света Гора на полуостровот Халкидики во Грција е монашка заедница со околу 20 манастири, секој со своја библиотека. Пристапот е дозволен само за лица од машки пол со специјална дозвола. Библиотеките се богати со теолошки и литургиски ракописи, создадени преку пишување и препишување од страна на монасите, кои често биле и автори на духовни и музички текстови. Книжниот фонд се зголемувал и преку подароци од верници, патријарси и владетели. Денес, овие манастирски библиотеки се меѓу највредните во светот.

Манастирот Велика Лавра претставува најголем, најстар и хиерархиски прв манастир на Света Гора. Манастирот е основан во 963 година од страна на Свети Атанасиј Атонски, со значајна финансиска помош и останата поддршка на византискиот цар Никифор Фока. Манастирската библиотека на манастирот Велика Лавра е чувар на

многубројни ретки драгоцености, како икони, богослужбени предмети, круната на царот Никифор Фока и многу други скапоцени предмети, ракописи и едно евангелие кое царот Никифор своерачно му го подарил на основачот на манастирот. Покрај тоа, манастирската библиотека поседува околу 2 550 ракописи пишувани на пергамент, а еден од најстарите ракописи е препис на Новиот завет од VI век, чии делови се наоѓаат во повеќе библиотеки во светот меѓу кои Киев, Москва, Париз, Торино и други. Исто така, манастирската библиотека поседува ракописи од XII и XIII век, златно печатени повелби, царски укази и слични документи. Иако, по традиција манастирот Велика Лавра е грчки манастир, во библиотеката се забележува присуство на бројни ракописи на словенски јазик. Дел од нив биле препишувани, а дел биле оригинални ракописи, меѓу кои служби за одреден светител или празник, минеи, евангелија, а зачуван е и препис од словенски превод од Теофилакт Охридски, кое претставува напишано слово за празникот Воведение на Пресвета Богородица.

Манастирските библиотеки на Света Гора чуваат оригинални, единствени и уникатни ракописи, книги и друг вид библиотечен материјал, што предизвикува особено воодушевување. Нивната вредност е особено важна, не само за православниот, туку и за целиот свет воопшто.

Во манастирот Зограф на Света Гора се чува познатото Зографско евангелие, кое името го добило според Зографскиот манастир каде се чува. Она што е карактеристично за Зографското евангелие е тоа што истото потекнува од Охридската книжевна школа, на територија на денешна Република Северна Македонија, во чии рамки се ширела словенската писменост и култура. Зографското евангелие е едно од најважните и најстари книжевни богословски дела пишувани на старословенски јазик на глаголица.

Во библиотеката на манастирот Пантократор се чуваат околу 450 ракописи и повеќе од 3 500 печатени книги. Особено вредни се околу 68 ракописи пишувани на пергамент, 3 свилени кодекси итн.

Во светогорскиот манастир Дохијар постои ретка библиотечна збирка која содржи околу 535 ракописи од X-XX век, 2 500 печатени дела од XV-XIX век и околу 15 000 византиски и поствизантиски документи.

Во рамки на современите напори за заштита, промоција и достапност на културното и духовното наследство преку дигитални технологии, особено значаен е

проектот за дигитализација на книжните богатства на Света Гора, познат како „Атонска дигитална архива“ (*Athonite Digital Ark*). Проектот е реализиран од страна на Групацијата ОТЕ во соработка со Светата општина на Света Гора, а неговото успешно финализирање овозможува светската јавност да пристапи до едно од најзначајните духовни и културни наследства во христијанскиот свет. Дигиталната платформа *Athos Digital Heritage*, претставува мост помеѓу традиционалниот свет на атонските манастири и современите генерации ширум светот.¹ Проектот траел четири години и претставува мултидисциплинарен потфат од огромни размери, во кој се вклучени повеќе од 200 научници, истражувачи и стручњаци од различни области – византолози, историчари, архитекти и информатичари. Под менторство и соработка со монасите од Света Гора, фокусот е ставен на систематска дигитална обработка, опис и класификација на архивскиот и уметничкиот фонд, при што монасите биле обучени и оспособени да работат со современи дигитални технологии. Проектот е кофинансиран од Европската унија, во рамките на Оперативната програма за конкурентност, претприемништво и иновации.²

Во рамки на проектот дигитализирани се повеќе од 2 200 000 архивски записи, меѓу кои:

- историска архива што опфаќа приближно 200 000 документи, конвертирани во 556 795 дигитални записи;
- околу 3 300 ракописи на пергамент или хартија, што резултира со 908 336 дигитални записи;
- 1 512 книги отпечатени пред 1501 година, кои денес се достапни преку 450 473 дигитални записи;
- околу 22 000 сакрални предмети – икони, реликвии, литургиски предмети, кои се документирани преку 51 650 дигитални записи;
- платформата нуди и повеќе од 500 часа аудиовизуелен материјал, како и над 25 000 страници необјавен, современ материјал со оригинален карактер.

Дигиталната архива претставува извонреден ресурс за истражувачите, академиците, студентите, љубителите на духовноста и културното наследство, како и за

¹ Mount Athos Organization. „Athos Digital Heritage – Athonite Digital Ark“. <https://www.mountathos.org> (пристапено на 24.08. 2025)

² OTE Group. „The Athonite Digital Ark: A digital monument of global cultural significance“, Cosmote Group Press Release, 2022

пошироката јавност. Таа не само што ја зачувува историската меморија на монашката заедница на Света Гора, туку и ја прави универзално достапна, со што се овозможува ново живеење на традицијата преку технологијата.³ Дигитализацијата на библиотечните фондови на светогорските манастири претставува сеопфатен проект, кој вклучува образовна, културна и мисионерска улога, а вклучува и интеграција со академски и други бази на податоци.

Манастирска библиотека при манастирот Света Екатерина – Синај

Манастирот Света Екатерина на Синај претставува најстар манастир во светот. Светата царица Елена, која му била мајка на царот Константин Велики, посетувајќи ги светите места поврзани со христијанската традиција и настани, го посетила местото на кое Господ му се јавил на Мојсеј кај несогорливата капина и на тоа место изградила мал храм (параклис) посветен на Пресвета Богородица.⁴ Со тек на време, императорот Јустинијан заедно со неговата сопруга – царицата Теодора, изградиле храм, кој денес е познат под името манастир Света Екатерина. Тоа име манастирот го носи од IX век, кога бил донесен дел од моштите од Света Екатерина. Манастирската библиотека на манастирот Света Екатерина е втора по ред најголема ракописна збирка на светот. Истата брои библиотечен фонд од приближно 3 500 книги, ракописи, старопечатени книги и друг вид библиотечен материјал. Едно од најпознатите книжевни библиски дела е Синајскиот кодекс (лат. *Codex Sinaiticus*), кој во манастирската библиотека се чувал до XIX век, а денес се чува во Британскиот музеј. Синајскиот кодекс е еден од најстарите и највредни ракописи на Библијата во светот, кој датира од IV век. Кодексот претставува едно од најцелосните зачувани изданија на Стариот и Новиот завет, со посебно значење за христијанската историја. Материјалот на кој била испишана Библијата е пергамент. Денес, делови од Синајскиот кодекс покрај манастирската библиотека на манастирот Света Екатерина, се чуваат во Германија, Русија и Англија. Библиотеката содржи дела од историја, филозофија, медицина и други општествени области. Најстарите ракописи датираат од четвртиот век од нашата ера и дел од нив биле напишани во Синај, а други потекнуваат од Палестина, Сирија, Грција и Италија. Некои од ракописите ги носат имињата на писарите,

³ Karavasilis, G. & Papadopoulos, I. „Digitizing Sacred Heritage: The Athonite Digital Ark as a Model for Orthodox Cultural Preservation“, *Journal of Religious Heritage and Technology*, Vol. 10, No. 2, 2022, стр. 115–134

⁴ Повеќе во Свето писмо – Библија – Стар завет

но без наведено место на потекло. Археолозите посочуваат дека во библиотеката на манастирот Света Екатерина се чуваат илјада документи во форма на свитоци, кои го отсликуваат развојот на арапската калиграфија во периодот од XII до XIX век, а дел од ракописите датираат дури од 331 година од нашата ера. Меѓу тие ракописи се наоѓаат 600 арапски ракописи, покрај илјада свитоци на арапски јазик, при што се објаснува дека има и 2 319 грчки ракописи, 284 латински ракописи, а покрај нив и сириски, коптски, абисински, амхарски, словенски, ерменски, англиски, француски и полски ракописи.⁵ Во библиотеката на манастирот се наоѓа „Повелбата на пророкот Мухамед“, што претставува документ на сојуз или заштита кој бил издаден за манастирот. Оваа повелба содржи уверување од страна на пророкот Мухамед за заштита на манастирот. Исто така, библиотеката содржи и неколку фермани од муслиманските калифи, со кои се потврдува таа заштита и безбедноста на христијаните што живееле под муслиманска власт. Во 2011 година, во организација на Библиотеката на Универзитетот во Калифорнија (*UCLA*) и непрофитната истражувачка организација *Early Manuscripts Electronic Library (EMEL)* започнат е процес во манастирот Света Екатерина со примена на мултиспектрална технологија за дигитализација на документите и ракописите. Оттогаш, преку овој процес биле откриени повеќе од 300 до тогаш нечитливи текстови од Средниот век. Целта на дигитализацијата е да се заштити ракописниот фонд од физичко оштетување и истовремено да се обезбеди глобален пристап за научници и истражувачи. Проектот има за цел да дигитализира над 400 000 страници од вредни документи. Дигитализацијата на ракописите во манастирот Света Екатерина не само што ја чува светата традиција и историска меморија, туку и ја прави достапна за целиот свет, овозможувајќи нови научни увидувања во византиската, исламската и христијанската ризница на знаења.

Ватиканска библиотека

Ватиканската апостолска библиотека (*Bibliotheca Apostolica Vaticana*)⁶ е една од најстарите и највлијателни библиотеки во светот. Нејзините почетоци се следат уште од раните векови на христијанството, но официјално е основана во 1475 година од страна на папата Сикст IV. Претходно, папата Никола V (околу 1448 г.) започнал со систематско

⁵ <https://www.sinaimonastery.com/st-catherine/index.php/en/> Пристапено на 24.08. 2025

⁶ <https://www.vaticanlibrary.va/> Пристапено на 24.08. 2025

собирање на ракописи и основал библиотека „за општото добро на учените луѓе“. Првиот официјален библиотекар бил Бартоломео Платина.⁷ Библиотеката низ историјата минува низ бројни фази: проширувања, преместувања, загуби поради војни и пожари, но секогаш ја задржувала својата улога како интелектуално и културно средиште на Римокатоличката црква и светот воопшто. Денес, Ватиканската библиотека се смета за едно од најбогатите светски духовни и културни светилишта. Таа претставува симбол на интелектуалниот континуитет од антиката, преку средниот век, до модерната ера. Таа не е само место каде се чуваат древни документи, туку и активен научен центар, кој овозможува истражувања за светската академска заедница, под строго контролирани услови. Колекцијата на Ватиканската библиотека е импресивна по својата големина, разноликост и реткост. Таа опфаќа околу 180 000 ракописи, меѓу кои од антиката и средниот век, повеќе од 1,6 милиони печатени книги, вклучително и над 9 000 инкунабули (книги печатени пред 1500 година), 150 000 графики, цртежи и илустрации, околу 300 000 монети и медали, богата збирка фотографии, мапи, гравури и архивски материјали. Меѓу најпознатите дела што ги чува библиотеката се:

- Codex Vaticanus – еден од најстарите и најцелосни преписи на Библијата на грчки јазик (IV век).
- Дела на Аристотел, Платон, Тома Аквински, Цицерон.
- Ранохристијански и византиски ракописи.
- Еврејски, арапски, коптски, сириски и старословенски ракописи.

Секоја ракописна единица е уникатна — не само по содржината, туку и по материјалот на пишување, (како пергамент, папирус и сл.), по минијатурите и уметничката изработка. Со цел да се заштити ова непроценливо наследство и да се направи достапно за пошироката академска јавност, библиотеката од 2010 година активно работи на проект за дигитализација на своите збирки. Проектот се спроведува во соработка со големи технолошки партнери и универзитети. Досега се дигитализирани десетици илјади ракописи, а процесот продолжува со прецизна технологија која овозможува висока резолуција и долгорочна дигитална конзервација. Целта на дигитализацијата е да се заштити оригиналната граѓа од физичко оштетување, да се

⁷ Bartolomeo Sacchi, познат како il Platina, наречен според неговото родно место Пиадена, бил италијански хуманистички писател и гастронот, автор на првата печатена книга за готвење

овозвозможи отворен пристап за истражувачи од целиот свет, да се демократизира знаењето, правејќи го достапно надвор од сидовите на библиотеката.⁸

Манастир Тумане

Манастирот Тумане е православен српски манастир, сместен во источна Србија. Според преданието, манастирот настанал како задужбина на српскиот јунак Милош Обилиќ. Манастирот Тумане е еден од ретките манастири во светот кои користат вештачка интелигенција. Имено, на официјалната страна на манастирот Тумане се појавува „дигитален монах“, наречен Туманко, кој има задача да дава одговор на прашања од посетителите во врска со правила на однесување во манастирот, дава информации за богослужбите и сместување во конаците на манастирот, историјата на манастирот, за светителите итн. Дигиталниот монах всушност претставува чет-бот, кој работи 24/7, а неговата цел е да ја приближи верата до современите генерации и пошироката публика.⁹

Заклучок

Манастирите отсекогаш играле значајна улога како духовни, културни и образовни центри. Тие не само што биле места на молитва и духовна посветеност, туку и извори на писменост, знаење и зачувување на културното наследство. Првите библиотеки во светот се развиле во рамки на манастирите, каде што се негувале пишаниот збор, препишувањето и чувањето на вредни ракописи, книги и документи. Манастирските библиотеки се вбројуваат меѓу највредните и најбогатите библиотеки во светот. Тие чуваат непроценливи ракописи и книги од големо историско, уметничко и духовно значење. Меѓутоа, поради специфичните услови на пристап, нивната содржина сè уште е недоволно истражена и искористена од страна на научната и стручната јавност.

Во современиот контекст, сè поголемо внимание се посветува на дигитализацијата на манастирските библиотечни фондови. Овој процес не само што обезбедува заштита и долгорочно зачувување на старите и ретки материјали, туку овозможува и широк, непречен пристап до нив за истражувачи, студенти и љубители на историјата и

⁸ <https://digi.vatlib.it/> Пристапено на 24.08. 2025

⁹ <https://manastirtumane.org/> Пристапено на 24.08. 2025

книжевноста ширум светот. Дигитализацијата ја прави манастирската културна ризница подостапна од кога било досега, притоа зачувувајќи го нејзиниот интегритет. Таа претставува мост помеѓу минатото и иднината – начин на модерно вреднување на традицијата. Затоа, неопходно е да се продолжи со поддршката на дигиталните иницијативи, со што ќе се обезбеди поголема видливост и заштита на ова уникатно културно и духовно наследство.

Користена литература

1. Karavasilis, G. & Papadopoulos, I. „Digitizing Sacred Heritage: The Athonite Digital Ark as a Model for Orthodox Cultural Preservation“. *Journal of Religious Heritage and Technology*, Vol. 10, No. 2, 2022
2. Komugović, H. (2022). *Povijesni razvoj i važnost Vatikanske knjižnice*. Zagreb: Filozofski fakultet
3. Mount Athos Organization. „Athos Digital Heritage – Athonite Digital Ark“. Достапно на: <https://www.mountathos.org>
4. OTE Group. (2022). „The Athonite Digital Ark: A digital monument of global cultural significance“. Cosmote Group Press Release
5. Стокиќ-Симончиќ, Г. „Манастирске и црквене збирке књига – најстарије библиотеке код Срба“. Во: *Сарадња библиотека са библиотекама традиционалних цркава и верских заједница у Републици Србији: Зборник радова стручног скупа, Краљево, 5–7. октобар 2020*. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, 2020
6. Томиќ, Н. „Манастирске библиотеке у Србији“. Во: *Зборник радова са стручног скупа „Манастирске и црквене библиотеке“*, Градска библиотека, Рума, 1. октобар 2009
7. Vatican Apostolic Library. „Biblioteca Apostolica Vaticana“. Достапно на: <https://www.vaticanlibrary.va/>
8. Vatican Apostolic Library. „DigiVatLib – Digital Vatican Library“. Достапно на: <https://digi.vatlib.it/>
9. Saint Catherine’s Monastery of Sinai. „Saint Catherine’s Monastery“. Достапно на: <https://www.sinaimonastery.com/>

10. Цурашиновиќ, Б. „Манастирске библиотеке, преписивачки центри и преводилачка делатност као сведочанство византијске цивилизације на тлу средњовековне Италије“. *Читалиште*, 44 (мај 2024). Doi: 10.19090/cit.2024.44.78-88
11. <https://www.sinaimonastery.com/>
12. <https://www.vaticanlibrary.va/>
13. <https://manastirtumane.org/>

Abstract:

Monastic libraries represent the oldest guardians of humanity's spiritual, literary, and cultural heritage. They are the earliest form of libraries, preserving invaluable collections of books, early printed editions, and original manuscripts. In addition to their book collections, monastic libraries are also treasuries of numerous objects of religious and historical value. Today, these libraries not only testify to the continuity of spiritual tradition but, through the process of digitization, are becoming accessible to the wider scientific and cultural public—a significant step toward their preservation and promotion. In this way, the collections of monastic libraries become more easily available, given the strict rules and conditions for physical access. Through a historical overview and analysis of their rich collections, the role of these institutions in preserving manuscripts and promoting literacy throughout the centuries is emphasized. Monastic libraries, as beacons of faith and knowledge, continue their sacred mission. Through the digitization of their priceless manuscripts and ancient books, they not only open the doors from the past to the future but also reaffirm their role as spiritual pillars, guardians of the written word, of identity, and of the everlasting light of literacy that shines through time.

Keywords: monastic libraries, manuscripts, cultural heritage, digitization

БИБЛИОТЕКИТЕ ВО ДИГИТАЛНИОТ ПРОСТОР И ВЕШТАЧКАТА ИНТЕЛЕГЕНЦИЈА

Драган Ѓоргиев, советник за информатички работи
Национална установа – Универзитетска библиотека „Гоце Делчев“ - Штип

Библиотеките во дигиталниот простор и вештачката интелигенција (ВИ) се тесно поврзани, бидејќи ВИ технологиите можат да го трансформираат и го трансформираат начинот на кој библиотеките управуваат, организираат и обезбедуваат пристап до информациите.

Краток преглед на оваа тема

Дигитализација и управување со податоци: Библиотеките сè повеќе се префрлаат на дигитални платформи, создавајќи електронски каталози, дигитални архиви и бази на податоци. ВИ помага во автоматското индексирање, категоризирање и пребарување на овие ресурси, овозможувајќи побрз и прецизен пристап до информации. Пример: ВИ алатки како OCR (Optical Character Recognition) се користат за дигитализација на стари ракописи и книги, правејќи ги пребарувачки.

Персонализирани услуги: ВИ може да анализира кориснички податоци (на пр., историја на пребарување) за да понуди персонализирани препораки за книги, научни трудови или други ресурси, слично на алгоритмите на платформи како Netflix.

Чет-ботови базирани на ВИ, можат да одговараат на прашања на корисниците, да помагаат во истражување или да даваат насоки за користење на библиотечните ресурси.

Автоматизација и ефикасност: ВИ се користи за автоматизација на административни задачи во библиотеките, како управување со заеми, следење ресурси или анализа на трендови во користењето на материјали.

Алгоритми за машинско учење можат да предвидат побарувачка за одредени материјали, помагајќи во оптимизација на набавките.

Пристапност и инклузивност: ВИ алатки за превод и обработка на природен јазик (NLP) овозможуваат библиотечните содржини да бидат достапни на повеќе јазици или во формати приспособени за лица со попреченост (на пр., текст во говор за слепи лица).

Предизвици и етички прашања: Приватност: ВИ системите собираат податоци за корисниците, што поведува прашања за заштита на личните информации.

Пристрасност: Алгоритмите можат да бидат пристрасни во препораките или во прикажувањето на информации, доколку не се правилно обучени.

Дигитален јаз: Не сите корисници имаат еднакви вештини или пристап до технологија за користење на дигиталните библиотеки.

Идни можности: Интеграција на ВИ со виртуелна реалност (VR) за создавање интерактивни дигитални библиотеки.

Развој на ВИ системи што можат да анализираат и сумираат сложени академски текстови за корисниците.

Подобрување на пребарувањето со семантички анализи, каде ВИ разбира контекст и значење, а не само клучни зборови.

Конкретни ВИ алатки

Преглед на конкретни алатки за вештачка интелигенција (ВИ) што се користат или можат да се применат во дигиталните библиотеки, со фокус на нивната функционалност и придобивки.

OCR алатки (Optical Character Recognition):

Tesseract: Отворен код за препознавање текст од скенирани документи или слики. Библиотеките го користат за дигитализација на стари книги, ракописи и архиви, овозможувајќи пребарување текст.

ABBYY FineReader: Напредна алатка за OCR со висока прецизност, често користена за конвертирање сложени документи во пребарувачки формати. Идеална за академски библиотеки со големи збирки историски материјали.

Алгоритми за обработка на природен јазик (NLP):

Hugging Face Transformers: Библиотека со модели за обработка на текст, како BERT или GPT, кои можат да се користат за автоматско сумирање на текстовите, категоризација на книги или создавање метаподатоци. Библиотеките можат да ги користат за анализа на содржина и подобрување на пребарувањето.

SpaCy: Отворен код за NLP, корисен за извлекување клучни зборови, ентитети (имиња, места) и семантичко пребарување во дигитални каталози.

Препорачани системи:

TensorFlow Recommenders: Библиотека за градење препорачани системи базирани на машинско учење. Библиотеките можат да ја користат за персонализирани препораки за корисниците врз основа на нивните интереси или историја на пребарување, слично на алгоритмите на Amazon.

LightFM: Хибридна алатка за препораки, комбинира колаборативно и содржинско филтрирање, погодна за библиотеки со ограничени податоци за корисниците.

Чет-ботови за корисничка поддршка:

Dialogflow (Google): Платформа за создавање на ВИ чет-ботови што одговараат на прашања на корисниците, помагаат во навигација низ дигитални библиотеки или даваат информации за достапни ресурси.

Rasa: Отворен код за создавање приспособливи чет-ботови. Библиотеките можат да ги обучат за специфични потреби, како одговарање прашања за академски трудови или насоки за користење бази на податоци.

Алатки за анализа на податоци и визуализација:

Pandas и NumPy: Python библиотеки за манипулација и анализа на податоци, корисни за библиотеки за обработка на кориснички податоци, статистики за заем или трендови во пребарувањето.

Tableau (со ВИ интеграции): За визуализација на податоци, помага во креирање извештаи за употребата на библиотечните ресурси или предвидување на побарувачката.

Алатки за автоматизација на метаподатоци:

Annif: Отворен код за автоматско индексирање и класификација на документи, автоматско генерирање метаподатоци. Корисен за библиотеки за автоматско додавање ознаки и категории на нови дигитални материјали. Ова е особено корисно за големи архиви каде рачното означување е бавно и скапо.

MarcEdit: Со интеграции на ВИ, оваа алатка помага во уредување и стандардизирање на MARC записи за библиотечни каталози.

Dublin Core Metadata Initiative: Со ВИ интеграции, оваа стандардизирана рамка се користи за додавање метаподатоци (автор, датум, тема) на дигитални објекти, овозможувајќи полесно пребарување.

Алгоритми за обработка на природен јазик (NLP), како BERT или spaCy, анализираат текст за да извлечат клучни зборови, ентитети или теми, што го олеснува организирањето на архивите.

Алатки за пребарување и семантичка анализа:

Elasticsearch: Пребарувачки мотор со ВИ можности за брзо и прецизно пребарување низ големи дигитални збирки. Поддржува семантичко пребарување, што го прави идеален за академски библиотеки.

Apache Solr: Слична на Elasticsearch, оваа алатка се користи за напредно пребарување и индексирање, со можности за интеграција на ВИ за подобрување на релевантноста на резултатите.

Алатки за генерирање содржина:

ChatGPT (OpenAI): Може да се користи за создавање резиме, анотации или дури и наставни материјали за библиотечни корисници. На пример, библиотеките можат да го користат за генерирање опис на книги или едукативни текстови.

Jasper: Алатка за генерирање текст базиран на NLP, корисна за креирање маркетинг содржини за промоција на библиотечни настани или нови колекции.

Алатки за дигитална конзервација:

Preservica: Софтвер за дигитално архивирање со ВИ функции за автоматско означување и категоризација на дигитални објекти, помагајќи во долгорочно зачувување на библиотечните ресурси.

ArchivesSpace: Со ВИ интеграции, оваа алатка помага во управувањето со дигитални архиви и автоматизирање на процесите за архивирање.

Алатки за пристапност:

Google Cloud Text-to-Speech и Speech-to-Text: Овозможуваат конвертирање текст во говор за корисници со визуална попреченост или говор во текст за полесно пребарување и навигација.

Microsoft Immersive Reader: ВИ алатка што го подобрува читањето за корисници со дислексија или други тешкотии, интегрирана во некои дигитални библиотечни платформи.

Примери од пракса:

Europeana: Европската дигитална библиотека користи ВИ за автоматско означување слики и документи, подобрувајќи го пребарувањето низ милиони културни артефакти.

Library of Congress: Користи ВИ алатки за анализа и индексирање на аудиовизуелните материјали, овозможувајќи полесен пристап до историски снимки.

Trove (National Library of Australia): Користи OCR и ВИ за дигитализација и пребарување стари весници, со можност за корисниците да коригираат грешки во транскрипцијата преку crowdsourcing.

Digital Public Library of America (DPLA): Интегрира ВИ за подобрување на пребарувањето и откривањето на ресурси од различни американски архиви, со фокус на интероперабилност.

Предизвици

Квалитет на податоци: Старите или оштетени документи можат да бидат тешки за дигитализација, а ВИ може да направи грешки во OCR или категоризација.

Приватност: Дигиталните архиви често содржат чувствителни информации, па ВИ системите мора да бидат усогласени со закони како GDPR.

Трошоци: Имплементацијата на ВИ алатки и инфраструктура за дигитални архиви може да биде скапа, особено за помали институции.

Етички забелешки: При користење на овие алатки, библиотеките мора да внимаваат на приватноста на корисниците, да избегнуваат пристрасност во алгоритмите и

да обезбедат транспарентност во обработката на податоци. ВИ може ненамерно да воведе пристрасност во категоризацијата или да приоритизира одредени материјали врз основа на алгоритми.

Идни трендови: Интеграција на ВИ со виртуелна реалност (VR) за создавање „виртуелни архиви“ каде корисниците можат да истражуваат историски документи во 3D околина.

Развој на ВИ модели што можат да анализираат и сумираат сложени архивски материјали, како научни трудови или правни документи.

Користење генеративна ВИ за реконструкција на оштетени или нецелосни архивски материјали, на пример, пополнување празнини во стари текстови.

Дигитални архиви

Дигиталните архиви се збирки на дигитализирани или родени дигитални материјали (документи, фотографии, аудио, видео, итн.) што се чуваат, организираат и прават достапни преку дигитални платформи, често со помош на вештачка интелигенција (ВИ) за подобрување на управувањето, пребарувањето и пристапноста. Еве детален преглед на дигиталните архиви во контекст на ВИ, со фокус на конкретни аспекти и алатки: Клучни аспекти на дигиталните архиви и улогата на ВИ дигитализација на материјали: ВИ алатки како Tesseract и ABBYY FineReader се користат за OCR (Optical Character Recognition) за конвертирање на скенираните документи, ракописи или печатени книги во пребарувачки текст. На пример, дигиталните архиви на стари весници или историски документи се обработуваат за да бидат читливи и пребарувачки.

ВИ за обработка на слики (на пр., Google Cloud Vision) може да препознава објекти, лица или текст на фотографии, што помага во автоматското означување и категоризација на визуелни материјали во архивите.

Виртуелни архиви VR

Виртуелните архиви со виртуелна реалност (VR) се иновативен пристап за презентирање и истражување на дигиталните архиви, каде корисниците можат да се „потопат“ во интерактивни, тродимензионални средини за да пристапат, анализираат или визуелизираат архивски материјали. Вештачката интелигенција (ВИ) игра клучна улога во

овозможувањето и подобрувањето на овие искуства. Еве детален преглед на виртуелните архиви во контекст на VR и ВИ: Што се виртуелни архиви со VR? Виртуелните архиви со VR се дигитални збирки (документи, слики, аудио, видео, 3D модели) презентирани во виртуелна средина, каде корисниците можат да комуницираат со материјалите преку VR очила, контролери или други уреди. Овие архиви создаваат иммерзивно искуство, симулирајќи физички архив или музеј, или пак нудат целосно нови начини за визуализација на податоци, како временски линии, мапи или реконструкции на историски локации. Улогата на ВИ во виртуелните архиви со VR ВИ се интегрира со VR за да го подобри корисничкото искуство, да автоматизира процеси и да овозможи напредна функционалност: Обработка и подготовка на содржина: OCR и анализа на содржина: Алатки како Tesseract или Google Cloud Vision обработуваат скенирани документи или слики за да ги направат пребарувачки и компатибилни со VR интерфејси.

Генеративна ВИ: Модели како DALL·E или Stable Diffusion можат да реконструираат оштетени архивски материјали (на пр., стари фотографии) или да создаваат 3D модели на историски објекти врз основа на описи или делумни податоци.

NLP (Natural Language Processing): Алгоритми како BERT или spaCy анализираат текст за да генерираат метаподатоци или да овозможат семантичко пребарување во VR средина.

Автоматизација на метаподатоци и организација:

Annif: Автоматски додава ознаки и категории на дигитални објекти, што овозможува лесна навигација во VR архивите.

AI-driven metadata extraction: ВИ може да идентификува клучни елементи (имиња, датуми, места) во архивските материјали за да ги организира во виртуелни „изложби“ или колекции.

Интерактивни интерфејси и пребарување:

Чет-ботови во VR: ВИ-базирани асистенти (на пр., базирани на Dialogflow или Rasa) интегрирани во VR можат да одговараат на гласни или текстуални команди, помагајќи на корисниците да најдат специфични документи или да добијат контекст за архивските материјали.

Семантичко пребарување: Платформи како Elasticsearch овозможуваат пребарување по контекст или значење во VR, на пример, прикажувајќи сродни документи во форма на 3D мрежа.

Визуелизација и реконструкција:

3D моделирање: ВИ алатки, како NVIDIA Omniverse, можат да генерираат или оптимизираат 3D модели на историски објекти, згради или артефакти за VR средини.

Конкретни ВИ алатки за VR архивиUnity + AI Plugins:

Unity: Популарна платформа за развој на VR апликации, често се користи за креирање виртуелни архиви. ВИ додатоци, како ML-Agents (од Unity), овозможуваат интерактивни елементи, како виртуелни асистенти или динамични визуелизации. Примена: Креирање виртуелна библиотека каде корисниците можат да „шетаат“ низ полици и да прелистуваат дигитализирани книги.

NVIDIA Omniverse: Платформа за 3D симулации и VR што користи ВИ за генерирање фотореалистични реконструкции на историски објекти или локации врз основа на архивски податоци. Примена: Реконструкција на историски градови или музејски експонати за истражување во VR.

Google AR/VR + AI: Google-ови алатки, како ARCore и Cloud Vision API, се комбинираат со ВИ за да овозможат препознавање објекти и интеграција на архивски материјали во VR/AR средини. Примена: Виртуелна изложба каде корисниците можат да гледаат 3D модели на артефакти со автоматски генерирани описи.

Oculus (Meta) Quest + AI: Oculus платформата, во комбинација со ВИ алатки, се користи за создавање иммерзивни архивски искуства. На пример, Horizon Workrooms може да се приспособи за виртуелни читални.

ВИ интеграции. Користење на Wit.ai за гласовни команди во VR.

Preservica (со VR поддршка): Оваа платформа за дигитално архивирање почнува да интегрира VR интерфејси, каде ВИ се користи за автоматско означување и организација на материјали прикажани во виртуелна средина. Примена: Виртуелна архивска сала каде корисниците можат да прегледуваат документи во 3D.

Примери од пракса

The British Museum (VR изложби): Користи VR за да ги прикаже своите артефакти во виртуелни галерии, со ВИ за автоматско генерирање метаподатоци и интерактивни описи.

Europeana VR Projects: Europeana експериментира со VR за да ги презентира своите дигитални колекции, користејќи ВИ за категоризација и пребарување на материјали.

Smithsonian Institution: Развива VR искуства за архивски материјали, како историски фотографии или 3D модели на артефакти, со ВИ за подобрување на навигацијата и контекстот.

Предизвици Трошоци: Развојот на VR архиви и интеграцијата на ВИ бара значителни инвестиции во хардвер, софтвер и обука.

Технички бариери: Корисниците може да немаат пристап до VR уреди или доволно познавање за нивно користење.

Квалитет на податоци: ВИ зависи од квалитетни податоци за точна обработка; стари или нецелосни архивски материјали можат да создадат проблеми.

Етички прашања: ВИ може да воведо пристрасност во реконструкциите или интерпретациите на историски материјали, што бара внимателно управување.

Идни можности

Генеративна ВИ за реконструкција: ВИ модели можат да создаваат целосни виртуелни реконструкции на изгубени артефакти или историски локации врз основа на фрагментарни податоци.

Иммерзивни наративи: Комбинирање на ВИ и VR за создавање интерактивни приказни, каде корисниците можат да „доживеат“ историски настани преку архивските материјали.

Масовна пристапност: Со напредокот на VR технологијата, виртуелните архиви можат да станат достапни преку поевтини уреди или cloud-базирани платформи.

КУЛТУРНАТА И ЈАВНАТА ДЕЈНОСТ НА ШКОЛСКАТА БИБЛИОТЕКА ВО ПРВАТА ГИМНАЗИЈА ВО ЗАГРЕБ

Тинка Барбутов Крстева, проф. и м-р библиотекар
Прва гимназија, Загреб
(knjiznica.prve@gmail.com)

Резиме

Библиотеката на Првата гимназија во Загреб е културно и образовно средиште коешто културната и јавната дејност ја остварува како со учество во национални програми и соработка со културни и образовни институции, така и преку организирање на сопствени програми и како што се книжевните средби, изложбите и активностите на читателскиот клуб. Овие активности го поттикнуваат развојот на креативноста, критичкото размислување и читателските навики. Библиотекарката има централна улога, координирајќи ги проектите и поврзувајќи го училиштето со пошироката заедница.

Клучни зборови: *школска библиотека, културно и јавна дејност, читателски клуб*

Вовед

Школската библиотека во *Првата гимназија* во Загреб е средиште на образовно-воспитниот и културниот живот на училиштето. Овозможувајќи пристап до информациските извори, таа е потпора на наставниот процес, а преку својата културна и јавна дејност го обликува идентитетот на училиштето поврзувајќи го со образовните и културните установи и со локалната заедница. Со цел на понатамошно развивање и продлабочување на врските и соработката меѓу хрватските и македонските библиотекари, во овој труд ќе бидат претставени законските и стручните рамки кои ја дефинираат културната и јавната дејност на школските библиотеки со примери на добра пракса на библиотеката на *Првата гимназија* во Загреб. Тие се показател дека библиотеката ја надминува својата основна улога на место на зајмување книги и станува централна точка на креативност, културна размена и општествен ангажман.

Законски рамки и прописи

Работата на школските библиотеки во Република Хрватска е првенствено регулирана со *Законот за основното и средното образование* и со *Законот за библиотеки*

и за библиотекарска дејност. Со *Стандардот за школски библиотеки* се уредени условите за работа, како и улогата на школската библиотека во воспитно-образовниот процес. Понатамошните детали се одредени со други закони кои се однесуваат на работата на библиотеките, како и со националните стандарди, правилници, уредби и одлуки. Во оваа регулатива спаѓа и *Националниот рамковен курикулум*, кој им дава насоки на библиотеките во рамките на образовниот систем.

Според *Стандардот за школски библиотеки* школската библиотека е информациско, медиско, комуникациско и културно средиште во училиштето. Содржината на школската библиотека се состои од збирки книжна и некнижна граѓа којашто служи за задоволување на информациските, образовните, стручните и културните потреби на корисниците. Програмата на школската библиотека е дел од школскиот курикулум и вклучена е во наставниот процес.

Работата на школската библиотека ги опфаќа следните дејности:

1. непосредна воспитно – образовна;
2. стручно – библиотекарска;
3. културно – јавна.

Предмет на наш интерес е културната и јавната дејност на школските библиотеки, која подразбира:

- организација, подготовка и реализација на културни содржини (книжевни и филмски трибини);
- филмски и видеопроекции, изложби, театарски претстави, музички и танцови изведби и сл., со прифаќање на авторските права;
- поттикнување интеграција на културни и јавни дејности со наставата од различни воспитно-образовни подрачја;
- поттикнување на општочовечките вредности и усогласување на општествено-хуманистичките вредности со целите на воспитно-образовната програма;
- учествување во создавање на културната дејност на школската установа;
- соработка со културните институции (со народните и другите библиотеки, со архивите, музеите, театрите и сл.);
- соработка со другите установи кои организираат работа со деца и со млади во слободно време;

- соработка со здруженијата и со сродните институции.

Од друга стана, *културната свест и изразувањето* е една од клучните компетенции што ги дефинира *Националниот рамковен курикулум*. Оваа компетенција ги опфаќа:

- Разбирањето и вреднувањето на уметноста (литература, музика, визуелни уметности, театар, танц) како начин на изразување.
- Запознавањето со културното наследство — од локално до европско ниво.
- Почитувањето на културната и јазичната различност.
- Спознанието за улогата на естетските вредности во секојдневниот живот.

Школската библиотека во Првата гимназија во Загреб

Првата гимназија во Загреб е училиште со долга традиција, а со работа отпочнува на 20 ноември 1854 година и тогаш е сместена во Кирилометодивска улица на Горњи град во Загреб. Во текот на годините заради зголемувањето на бројот на учениците, обемот на наставата, како и оштетувањата на зградата по земјотресот 1880 година, гимназијата сменила повеќе локации. Од 1993 год. се наоѓа во Нови Загреб во модерна двокатна зграда. Библиотеката е сместена на првиот кат на североисточната страна и располага со простор од 257 м² и книжен фонд од преку 14 000 единици. Има две нивоа – на едното е сместена граѓата, а на галеријата се наоѓа читалницата којашто располага со 32 места. Просторот овозможува организирање различни културни активности од секаков вид.

Културна и јавна дејност на школската библиотека

Во Хрватска има значителен број национални програми што го промовираат читањето и книгата и во коишто школската библиотека на Првата гимназија учествува секоја година. Од 1995 год. во периодот од 15 септември до 15 ноември се одржува *Месецот на хрватската книга*, манифестација за поттикнување на читањето. Секоја година има кровна тема на која се организираат културни настани. По тој повод, во 2024 година беше организиран разговор со преведувачката Јосипа Дворачек Ужаревиќ, проф. по филозофија и преведувачка од холандски која ја раскажа својата приказна како одбрала да студира холандски и кои се предизвиците кои ги носи преведувањето (Слика 1 и 2).

Сл.1. и 2. Учество во манифестацијата Месец на хрватската книга

Секоја година во Загреб се одржува Меѓународниот саем на книгата *Интерлибер* каде што учениците имаат можност да присуствуваат на предавања, книжевни трибини и промоции на книги (Слика 3). *Првата гимназија* организира т.н. *Проектен ден* на различни теми, а тоа е воедно можност за соработка со некоја од културните институции. По тој повод 2024 година учениците го посетија Хрватскиот државен архив каде што имаа предавање и стручно водство (Слика 4).

Сл.3.

Сл.4.

На трибина на Саемот на книгата Интерлибер Посета на Хрватскиот државен архив

Од соработката со научните институции, би ги издвоиле предавањата на проф. на Филозофскиот факултет во Загреб, д-р Ловро Шкопљанац, проф. на Катедрата за општа и компаративна книжевност и д-р Анита Пети-Стантиќ, проф. на Катедрата за

јужнословенски јазици. Проф. Шкопљанац одржа предавање на тема „Канон и фанон“, во коешто зборуваше за значењето и употребата на книжевниот канон во културата. Тој нагласи дека канонот често се користи како алатка за одделување на високата и ниската, елитната и популарната книжевност. Разгледувајќи ја генезата и моменталната примена на поимот, тој укажа на сличностите помеѓу канонот и неговиот популарнокултурен партнер – фанонот, кој настанува преку активноста на обожавателите или фановите. Проф. Пети-Стантиќ зборуваше за важноста на читањето истакнувајќи дека тоа е клучно за развојот на мозокот, за проширување на вокабуларот и подобрување на когнитивните способности. Иако често запоставено во дигиталното време, таа нагласи дека мотивацијата на младите за читање е од суштинско значење. Самото имање на информации не е доволно, важно е и критичко размислување за нив (Слики 5 и 6).

Сл.5. доц. д-р Ловро Шкопљанац

Сл.6. проф. д-р Анита Пети-Стантиќ

Во чест на *Деновите на Август Шеноа* и *Европската година на младите учениците* имаа средба со Јасмина Реис, раководителка на *Куката на Шеноа* и со Горан Галиќ, главен уредник на списанието *Вијенац*. Госпоѓа Јасмина Реис ја претстави *Куката на Шеноа* и раскажа интересни факти за писателот Август Шеноа. Горан Галиќ го претстави списанието *Вијенац*, кое уште во 1869 година го основа *Матица илирска*, денес *Матица хрватска*. Списанието било централно книжевно гласило на хрватската книжевност и култура од 19 век, а и денес објавува одлични прилози за науката, уметноста и културата. Еден од неговите уредници бил Август Шеноа. Уредникот Галиќ ги донесе оригиналните изданија и ни покажа како изгледал *Вијенац* на почетокот во 1869 година (Слика 7 и 8).

Сл.7. Јасмина Реис и Горан Галиќ

Сл.8. Старите изданија на Вијенац

Годината на младите (2021) ја одбележавме со посетата на поетот Патрик Грегурец, добитник на наградата *Горан* за млади поети за поемата *Шпага на Горанова пролет*. Професорот Никола Кузмичиќ одржа поетска средба со наслов *Наша должност е да бидеме сопатници* која беше организирана како знак на благодарност за убавиот соживот што го имаа *Првата гимназија* и *Гимназијата Титуш Брезовачки* во три години заедничко работење (Слика 9 и 10).

Сл.9. Патрик Грегурец

Сл.10. Никола Кузмичиќ

Изложби во школската библиотека

Секоја година има барем три изложби во школската библиотека. Тоа се изложби на дела на учениците – цртежи, слики, фотографии, скулптури, а имаше и изложба на плетени играчки. Изложбите се секогаш по некој повод како што е Денот на школото, Денот на бројот Пи, Денот на биолошката разновидност и слично.

Читателскиот клуб на Првата гимназија

Читателскиот клуб во *Првата гимназија* започна со својата активност во школската 2018./2019. година под водство на библиотекарката Тинка Барбутов Крстева. Во Клубот членуваат ученици и ученички кои сакаат да читаат и да дискутираат за прочитаното. Во текот на годините имаше измени во начинот на избор на делата. На почетокот предложи даваа учениците и сите читаа иста книга за којашто на состанокот разговараа. Потоа концептот беше сменет, па се читаа различни книги на иста тема. Последниве две години, се вклучи и проф. по хрватски јазик Мартина Шобар којашто предложи да се направи еден вид квиз, па учениците одгатнуваат за кое дело се работи.

Читање до ѕвездите и *Мрежа на читањето* се два проекта за поттикнување на читањето и за промоција на културата на читањето. Се работи за национални квизови во знаење и креативност и се одвиваат на три нивоа: школско, жупаниско и национално. Учениците треба да прочитаат три книги и да решаваат тестови на три нивоа. Членовите на Клубот под менторство на библиотекарката Тинка Барбутов Крстева секоја година земаат учество во овие два проекта и покажуваат одлични резултати. Друга национална манифестација во којашто Клубот учествува е *Нок на книгата* со којашто се одбележува Светскиот ден на книгата и на авторското право. Клубот е активен од основањето, а во време на Ковид кризата состаноците се одржуваа онлајн. Во мај 2025, членовите на Клубот имаа можност да ја претстават својата активност во познатиот Клуб *Букса* со којшто е планирано соработката да продолжи (Слика 11.).

09.05.2025. u 18:00 @ Booksa

Predstavljanje čitateljskog kluba I. gimnazije Zagreb

Сл.11. Претставување на Читателскиот клуб во Клубот Букса

Заклучок

Културната и јавната дејност на училишната библиотека произлегува од законските и стручните насоки, но добива смисла дури преку практичната примена. Библиотеката на *Првата гимназија* во Загреб е пример за успешна интеграција на културните содржини во училишниот живот: од читателски клуб, средби со писатели и изложби, соработка со културни и образовни институции до учество во национални проекти. Активностите придонесуваат за развој на читателските навики, критичкото мислење и естетскиот вкус на учениците и ја прават библиотеката отворено културно средиште кое го поврзува училиштето со локалната заедница и ги промовира современите културни вредности. Притоа, особено значајна е улогата на библиотекарката, којашто не само што ги организира и координира сите настани и проекти, туку и се грижи за нивната содржинска и воспитно-образовна вредност. Библиотекарката е посредник меѓу учениците, наставниците и надворешните институции, иницира нови соработки, обезбедува соодветни ресурси и создава поттикнувачка средина во која културата и знаењето стануваат дел од секојдневниот училиштен живот. Токму благодарение на нејзината стручност и ангажман, библиотеката прераснува во вистински културен и образовен центар на училиштето.

Користена литература

1. Čelić-Tica, Veronika, and Mira Zovko. Školske knjižnice danas. Ministarstvo prosvjete i športa, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2000
2. Demut, A. Putokazi školske knjižnice. Školska knjiga, 2003
3. Koller-Trbović, Nivex, and Antonija Žižak. Kvalitativni pristup u društvenim znanostima. ERF, 2008
4. Kovačević, Dinka, Jadranka Lasić-Lazić, and Jasmina Lovrinčević. Školska knjižnica – korak dalje. Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti: Altagama, 2004

5. Kuhlthau, Carol Collier, Leslie K. Maniotes, and Ann K. Caspari. Guided Inquiry: Learning in the 21st Century. Libraries Unlimited, 2007
6. Kuhlthau, C. C., L. K. Maniotes, and A. K. Caspari. Vođeno istraživačko učenje: učenje u 21. stoljeću. Školska knjiga, 2018
7. Lasić-Lazić, Jadranka. Znanjem do znanja: prilog metodici rada školskog knjižničara. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2005
8. Lovrinčević, Jasmina, Dinka Kovačević, Jadranka Lasić-Lazić, and Z. Banek. Znanjem do znanja: prilog metodici rada školskog knjižničara. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2005
9. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Nacionalni okvirni kurikulum: Za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2011
10. “Standard za školske knjižnice”. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_06_61_1024.html
11. Špundak, Mario. Upravljanje projektima: definicije i metodologije. URL: https://www.fer.unizg.hr/_download/repository/kvalifikacijski_clanak.pdf
12. “Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti”. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_356.html
13. “Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi.” <http://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-školi>

Abstract

The library of the First Gymnasium in Zagreb is a cultural and educational center that carries out its cultural and public activities both through participation in national programs and cooperation with cultural and educational institutions, as well as by organizing its own programs such as literary meetings, exhibitions, and reading club activities. These activities promote the development of creativity, critical thinking, and reading habits. The librarian plays a central role, coordinating projects and connecting the school with the wider community.

Key words: school library, cultural and public activities, reading club

БИБЛИОТЕКИТЕ КАКО МЕСТО ЗА НЕФОРМАЛНО И ДОЖИВОТНО УЧЕЊЕ

Тања Шенковска, библиотекар
(tanja_sen@yahoo.com)

Марија Буровска, библиотекар
(burovska_m@yahoo.com)

Дом на култура „Димитар Беровски“ - Берово

Апстракт

Целта на овој труд е да го истражи развојот, значењето и потенцијалот на библиотеките како места за неформално и доживотно учење, со посебен фокус на библиотеките и улогата на библиотеката „Народна просвета“ - Берово. Преку анализа на теоретската рамка, историскиот развој, современите практики и конкретни примери, ќе се обидеме да прикажеме како библиотеките можат да одговорат на образовните потреби на граѓаните во 21 век.

Клучни зборови: библиотеки, неформално, доживотно учење

Историски развој на библиотеките како образовни институции

Библиотеките постојат со илјадници години и отсекогаш претставувале центри на знаење, култура и писменост. Нивната еволуција низ историјата покажува како тие од места за чување книги се трансформирале во живи и отворени образовни простори, особено значајни за неформалното и доживотното учење.

Ран историски развој

Корените на библиотеките се наоѓаат уште во античките цивилизации. На пример, прочуената Александриска библиотека во Египет (III век пр.н.е.) била еден од најголемите центри на знаење во древниот свет. Во Средниот век, манастирите ја играле улогата на чувари на пишаното слово, додека универзитетските библиотеки во Европа започнале да се развиваат во 12 и 13 век, паралелно со проширувањето на образованието.

Во модерниот период, со ширењето на печатарството и граѓанското образование, јавните библиотеки стануваат сè поважен дел од секојдневнието. Нивната мисија сè повеќе се проширува – од едноставно складирање на книги до активна едукација и културна еманципација на граѓаните.

Развој на библиотеките во Македонија

Историјата на библиотеките во Македонија започнува уште во времето на Османлиското Царство, кога во некои училишта и цркви постоеле мали збирки книги. Во периодот по Балканските војни и особено по Втората светска војна, се забележува институционализација на библиотекарството. Во 1944 година е формирана Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ во Скопје, која и денес е централна институција за библиотечната дејност во земјата.

Во текот на втората половина на 20 век и почетокот на 21 век, библиотеките во Македонија постепено се модернизират и глобалниот тренд е трансформација на библиотеките од традиционални простори за чување книги во отворени, инклузивни и интерактивни центри за учење. Со појавата на интернетот, дигиталните платформи и концептот на „учење засновано на ресурси“, библиотеките се приспособуваат кон новите навики на корисниците. Денес тие нудат повеќе од книги – нудат пристап до дигитални бази на податоци, coworking простори, бесплатен Wi-Fi, технолошка поддршка и дури и технолошки лаборатории („makerspaces“) и стануваат двигатели на доживотното и неформалното учење.

Современата улога на библиотеките во неформалното образование

Во современото општество кое постојано се менува, учењето не завршува со формалното образование – напротив, тоа претставува процес што трае цел живот.

Библиотеката повеќе не е само тивок простор исполнет со книги. Денес таа претставува достапен, инклузивен и мултифункционален простор каде секој човек, без разлика на возраст, образование или професионален статус, може да најде ресурси за учење, можности за професионално усовршување или едноставно – простор за личен раст. Од организирање на работилници и курсеви, до дигитални услуги и културни настани, обуки, библиотеките стануваат отворени и достапни образовни центри на неформално и доживотно учење.

Библиотеките како едукативни простори

Неформалното учење се однесува на организирано, но неинституционализирано образование и како флексибилен и доброволен процес, наоѓа идеално место за реализација токму во библиотеките.

Во едукативниот систем, современите библиотеки нудат голем број неформални едукативни активности, и играат повеќеслојна улога:

- Како поддршка на формалното образование: Училишните и академските библиотеки им обезбедуваат на учениците и студентите литература, научни трудови, ресурси за истражување и поддршка за подготовка на домашни задачи, семинарски и дипломски трудови.

- Како ресурсен центар за неформално учење: Граѓаните имаат пристап до книги, списанија, електронски бази на податоци, интернет и различни дигитални алатки. Овие ресурси овозможуваат самостојно учење, професионално усовршување и личен развој.

- Како образовен партнер: Сè поголем број библиотеки во Македонија и во светот организираат работилници, обуки, презентации, курсеви за дигитална писменост, учење странски јазици, програми за поддршка на родителство, еколошка едукација и слично.

- Како инклузивна образовна платформа: Библиотеките често ги опслужуваат ранливите категории – невработени, пензионери, лица со попреченост, ученици од рурални средини – и на тој начин придонесуваат кон намалување на образовната нееднаквост.

- Како дигитален простор и пристап до ресурси: Со напредокот на технологијата, многу библиотеки започнаа да нудат онлајн курсеви, вебинари, дигитални книги, и е-ресурси, што овозможува луѓето да учат од дома или на други места со интернет пристап. Ова е особено корисно за луѓе кои не можат физички да присуствуваат на часови или работилници во библиотеката.

Со овие активности, библиотеките се интегрираат во образовната екосфера, стануваат продолжена рака на формалниот образовен систем и овозможуваат флексибилна, достапна и континуирана едукација за сите.

Простор за самоиницирано учење

Многу луѓе секојдневно учат самостојно, преку читање, онлајн ресурси или истражување на теми од интерес. Библиотеките ова го поддржуваат преку:

- мирна и пријатна средина за учење;
- слободен пристап и дигитални ресурси;
- квалификуван персонал кој може да помогне при пребарување и селекција на информации.

Достапност и инклузивност

Една од најголемите предности на библиотеките е нивната отвореност и достапност за сите, без разлика на финансискиот и социјалниот статус. Ова е особено важно за:

- маргинализирани групи (невработени, лица со попреченост, Роми);
- стари лица кои сакаат да останат интелектуално активни;
- млади кои бараат алтернативни начини за учење надвор од формалното образование.

Со овие активности, библиотеките не само што ја надминуваат традиционалната форма, туку стануваат иновативни центри за стекнување практични знаења и развој на вештини релевантни за современиот живот и работа. Се интегрираат во образовната екосфера, поттикнуваат социјална кохезија стануваат продолжена рака на формалниот образовен систем и овозможуваат флексибилна, достапна и континуирана едукација за сите.

Доживотното учење и библиотеките

Доживотното учење е процес на континуирано учење во сите фази од животот. Тоа вклучува учење во сите општествени и образовни контексти – формални, неформални. Овој концепт ја нагласува потребата поединците да продолжат да учат и да се развиваат, не само за време на своето образование, туку и во текот на целиот живот, со цел да ги надградат своите вештини, знаења и способности. Доживотното учење стана суштинско за сите луѓе во денешното информатичко општество како резултат на лесниот и бесплатен пристап до информации.

Европската унија, УНЕСКО и други меѓународни организации ја промовираат оваа парадигма како клучна за социјална инклузија, економска конкурентност и лична самореализација.

Библиотеки како поддршка за доживотно учење

Библиотеките играат клучна улога во процесот на доживотно учење, понудувајќи ресурси, обуки и активности кои помагаат на луѓето да се адаптираат на новите услови и да ги задоволат потребите на своето образование и професионален развој.

Библиотеките како достапна образовна алтернатива

Една од најголемите предности на библиотеките е нивната бесплатност и отвореност за сите. Во општество каде што не секој има можност да плати за курсеви или обуки, библиотеката станува скапоцен извор на знаење и учење, без оглед на: возраст, пол, економски статус, етничка или социјална припадност.

Доживотното учење преку библиотеките им овозможува на луѓето повторно да се вклучат во образовен процес, било да се работи за подобрување на личните вештини, промена на кариера или едноставно проширување на хоризонтите.

Поддршка за различни возрастни групи

Библиотеките успешно одговараат на потребите на различни категории граѓани:

- Деца: преку читални, раскажувачки сесии, учење преку игра и образовни настани.
- Млади: преку пристап до образовна литература, интернет и платформи за истражување, како и неформални курсеви.

- Возрасни: обуки за користење на компјутери, дигитална писменост, културни програми и дебати.

- Сениори: програми за основна компјутерска едукација, читачки клубови и социјализација.

Со ваквите програми, библиотеките придонесуваат не само за образовен, туку и за социјален и психолошки развој на поединците.

Инклузивност и пристапност

Библиотеките имаат посебна улога во поддршката на ранливите категории, како:

- лица со попреченост (со обезбедување материјали во Брајово писмо, аудиокниги, пристапни компјутери);
- невработени (преку обуки за животни вештини, пишување CV, користење онлајн алатки);
- мигранти и припадници на малцинства (со програми за учење на македонски јазик и културна интеграција).
- Така, библиотеките стануваат фактор на социјална кохезија, еднаквост и активно граѓанство.

Поттикнување на учењето преку заедница

Библиотеката не функционира изолирано. Таа често соработува со:

- училишта и факултети;
- општини и јавни институции;
- невладини организации;
- културни центри и медиуми.

Преку овие партнерства се организираат програми што се приспособени на потребите на локалната заедница, што дополнително го зацврстува нејзиното место како двигател на доживотното учење.

Студија на случај: Библиотеката „Народна просвета“ – Берово

Историја и развој на библиотеката

Библиотеката „Народна Просвета“ во Берово е една од значајните културни институции во регионот. „Народна просвета“- Берово е основана во 1946 година како самостојна народна библиотека, која подоцна беше интегрирана во Работничкиот универзитет „Моша Пијаде“, а денес функционира во рамките на Домот на култура „Димитар Беровски“. Основана е со цел да ја поддржи културната и образовната активност на локалната заедница. Во текот на годините, библиотеката се развивала, адаптирајќи се на новите потреби на граѓаните и новите технологии, па денес е активен учесник во неформалното и доживотното учење.

Програми и активности на библиотеката

Библиотеката „Народна Просвета“ организира разни програми кои го поддржуваат **неформалното учење и доживотното образование**. Тие не се ограничуваат само на позајмување книги, туку се фокусираат и на организирање на образовни и културни настани за сите возрасни групи.

Работилници и обуки

Еден од клучните аспекти на оваа библиотека е нејзината способност да организира и спроведува **работилници** за различни вештини, како што се:

- **Дигитална писменост** – Библиотеката нуди работилници за учење на основни компјутерски вештини, интернет пребарување, како и безбедност на интернетот, што е многу важно за локалните жители, особено за постарите лица.
- **Креативни работилници** – Овие работилници ги вклучуваат активности како што се сликарство, пишување, и фотографии, кои помагаат на граѓаните да се изразат креативно и да ги развијат своите таленти.
- **Изложби како алатка за учење** – Земајќи предвид за добри практики, библиотеката организира изложби (книги, ликовни творби, фотографии) што нудат неформално и понекогаш интерактивно учење.
- **Саеми на книги** - Соработка со издавачката куќа „Сакам книги“ на еднодневни саеми, каде се нудат наслови за сите возрасти, популаризирајќи го читањето, а со тоа се зголемува и бројот на членови во библиотеката.

Програми за доживотно учење

- **Инклузивни програми за постари лица** – Со оглед на демографската структура на Берово, библиотеката посветува внимание на образованието на постарите граѓани. Овие програми ги вклучуваат курсеви за компјутерска писменост, како и физички активности и лекции кои се ориентирани на здравје и благосостојба.
- **Програми за деца и млади** – Библиотеката организира редовни читања на книги, натпревари, и културни настани кои им овозможуваат на младите да развијат љубов кон учењето и културата.

Културни настани и конференции

Библиотеката игра важна улога во организирање **културни настани и образовни конференции**, каде што се разгледуваат важни теми за локалната заедница. Овие настани се истовремено и платформи за размена на идеи и знаења, кои го поттикнуваат граѓанскиот активизам и културната свест во регионот.

Библиотека и локална заедница

Библиотеката „Народна Просвета“ се смета за **културно срце** на Берово, бидејќи активно влијае на сите аспекти на животот во заедницата. Не само што овозможува пристап до книги и информации, туку е и активен учесник во процесите на **развој на човечките ресурси** преку неформални образовни активности.

Библиотеката служи како инклузивен простор за сите членови на заедницата. Со своите разновидни активности, таа има цел да **ги подобри животните услови** на граѓаните, да го поттикне **неконвенционалното учење** и да овозможи сите да ја користат како алатка за личен и професионален развој.

Предизвици и можности

Иако Библиотеката „Народна Просвета“ има големи достигнувања во организирањето на програми за учење и култура, нејзиниот развој сè уште се соочува со некои предизвици. Некои од нив вклучуваат:

- *Недоволна финансиска поддршка.* Буџетите за култура на локално ниво често се ограничени, а библиотеките не се меѓу првите приоритети. Недостатокот на средства се одразува врз квалитетот на библиотечните услуги, обнова на литературата, техничката опрема и просторните капацитети.

- *Недостаток на стручен кадар.* Мал број библиотекари и отсуство на специјализиран кадар за работа со деца, стари лица, лица со попреченост и ИКТ-обуки ги ограничуваат можностите за развој на разновидни програми.

- *Недоволна дигитализација и технолошка опременост.* Библиотеката сè уште немаа комплетно дигитализирани каталози, брз интернет, доволен број компјутери или пристап до електронски ресурси.

- *Недоволна видливост и промоција.* Недостаток на присуство во медиумите и на социјалните мрежи значи дека многу граѓани не се ни информирани за активностите на библиотеките.

- *Просторни ограничувања.* Како во случајот со „Народна просвета“ – Берово, многу библиотеки работат во мали простории, несоодветни за модерни работилници, презентации или мултимедијални активности.

Сепак, овие предизвици претставуваат и можности за натамошен развој на библиотеката и за вклучување на нови методи и технологии во понудата на образовни и културни програми.

Можности и перспективи

Интеграција во локалните стратегии за образование и култура. Вклучување на библиотеките во општинските развојни планови ќе обезбеди институционална поддршка и видливост.

- Соработка со училишта, невладини организации и меѓународни дарители. Заеднички проекти можат да обезбедат дополнителни ресурси, волонтери, обуки и нови форми на учење (на пр. дигитална писменост, екологија, граѓанско образование).

- Развој на дигитални услуги. Воведување е-книги, онлајн каталози, виртуелни предавања и курсеви може значително да го прошири досегот на библиотеката, особено за лицата што живеат во рурални подрачја.

- Фокус на корисникот. Програмите треба да се приспособат според потребите на локалната заедница – на пр. обуки за млади претприемачи, курсеви за пензионери, помош за матуранти и студенти.

- Мерење на резултати и влијание. Преку анкети, евалуации и статистики, библиотеките ќе можат да ги подобрат своите услуги и да обезбедат аргументи за финансирање и поддршка.

Перспектива за „Народна просвета“ – Берово

Со изградба на нов објект и проширување на програмите, „Народна просвета“ има шанса да стане модел за библиотека од 21 век — отворена, дигитализирана, инклузивна и образовно активна.

Со ова, сме ги разгледале примерите на активности и улогата на Библиотеката „Народна Просвета“ во Берово како поддршка за неформалното и доживотно учење. Ова ја покажува важноста на библиотеките како центри за култура и образование во помалите општини. Со овие активности и препораки, „Народна просвета“ – Берово може да го

зацврсти својот статус како динамичен центар за неформално и доживотно учење, инклузивен и ориентиран кон потребите на целата заедница.

Заклучок

Библиотеките како „Народна Просвета“ се од фундаментално значење за помалите општини, бидејќи не само што овозможуваат пристап до ресурси за учење, туку и создаваат простор за културна размена и инклузија на сите членови на заедницата. Тие се катализатори за социјален развој и иновации, преку кои се обезбедува образование за сите, без оглед на нивниот возраст, социјален статус или претходно образование. Концептите на неформално и доживотно учење стануваат сè поважни во контекст на глобализацијата, технолошкиот развој и потребата за постојано адаптирање кон нови знаења и вештини.

Сепак, за да продолжат да ја исполнуваат оваа улога, библиотеките мора да се адаптираат на новите технологиите и да продолжат со развојот на дигиталните ресурси. **Нови партнерства** со локални организации, компании и образовни институции, како и **поголем фокус на инклузивност**, се клучни за обезбедување на голем пристап до можности за учење и развој за сите членови на заедницата.

Користена литература

1. Gilton, D.L., 2012. Lifelong Learning in Public Libraries: Principles, Programs, and People, Lanham: Scarecrow Press
2. Spacey, R. and Goulding, A., 2004. "Public libraries and adult learners", Aslib Proceedings, Vol.56(6), pp.344-355, <http://dx.doi.org/10.1108/00012530410570381>
3. https://berovo.gov.mk/dom-na-kulturata/?utm_source=chatgpt.com

Abstract

The aim of this paper is to explore the development, significance and potential of libraries as places for informal and lifelong learning, with a special focus on libraries and the role of the library "Narodna Prosveta" - Berovo. Through an analysis of the theoretical framework, historical development,

contemporary practices, and concrete examples, we will attempt to demonstrate how libraries can respond to the educational needs of citizens in the 21st century.

Keywords: *libraries, informal, lifelong learning*

БИБЛИОТЕКИТЕ КАКО МЕСТА ЗА НЕФОРМАЛНО И ДОЖИВОТНО УЧЕЊЕ

Зорица Мартинова Ристова, библиотекар
ОНБ „Браќа Миладиновци“ - Радовиш

Вовед

Библиотеките одамна не се само простор за чување и изнајмување книги. Денес тие се развиваат како динамични центри за неформално и доживотно учење.

Неформално учење преку ресурсите кои ги нудат – пристап до книги, списанија, електронски бази на податоци, поткасти, аудиокниги и е-книги.

Неформално учење преку работилници и обуки кои се одржуваат во нив. Од креативно пишување, преку уметнички работилници, јазични курсеви, курсеви за дигитална писменост.

Во овие простори за соработка – библиотеките создаваат креативни зони каде што граѓаните можат да учат преку пракса или размена на идеи.

Библиотеката како заеднички простор

Социјална улога – Библиотеките се места за средби, културни настани, предавања и дискусии.

Поддршка на локалната заедница – промоција на локални автори, традиции и културно наследство.

Безбедна и бесплатна средина – за учење, истражување и личен развој.

Доживотно учење

Библиотеките им нудат поддршка на сите возрасни групи – од програми за читање за деца, преку курсеви за студенти и возрасни, па се до обуки за дигитални вештини на постари граѓани.

За сите од нив, ќе кажам од искуство малку подолу.

Доживотно учење преку инклузивност. Библиотеките им нудат еднакви можности на сите, без разлика на социјален или економски статус.

Доживотно учење преку развивање на критичкото мислење, преку пристап на информации преку литературата од широк спектар на науки.

Библиотеките денес се многу повеќе од читални и места за изнајмување книги. Тие се образовни центри кои ја поттикнуваат љубопитноста, креативноста и учењето во текот на целиот живот.

Кога ќе го слушнам зборот библиотека, мене ме асоцира на мојата библиотека. Нашата библиотека во Радовиш, моето работно место.

Ме асоцира на топлината со која зрачи, не топлина како сонце, туку топлина за душата, за умот, за срцето.

Секој што влегол во нашата библиотека искрено и честопати вчудовидено искоментирал колку е убаво овде, колку пријатна атмосфера има гледајќи во просторот - сала со околу 50 столчиња наменети за деца, за возрасна публика секогаш кога има настани, детски или за возрасни, промоции на книги или работилници...

Во легатот на Милка Ефимова кој гордо стои во стаклата по краевите до сидовите, но и надвор од нив.

И најпосле, во големите рафтови со книги - стари и нови, шарени сказни, но и стручни огромни изданија.

Сето тоа ја прави библиотеката едно преубаво место каде што се чувствува убаво, пријатно, сигурно и дава таков душевен мир каков што го нема на ниту едно друго место.

Колку само се искрени зборовите од читателите, гостите и посетителите, тоа се гледа во нивните очи, во начинот на кој почнуваат да го разгледуваат овој волшебен простор.

Знам дека е искрено, бидејќи тоа се чувствува. Го чувствувам јас секој ден одново и одново и секој читател и посетител кога и да дојде, по кој било пат. Прв или стоти не е важно, тоа е таа љубов и привлечност која те обзема уште веднаш.

Библиотеките се места за неформално и доживотно учење.

Во нашата библиотека доаѓаат читатели од најмала возраст, ученици од основно и средно образование, студенти, вработени и возрасни од сите категории па сè до пензионерите кои ни се чести посетители уште од раните утрински часови, секој работен ден без исклучок.

Овде секој учи нешто. Согласно својата возраст и своите потреби. Библиотеките нудат за секого по нешто.

На есен, цел месец сме домаќини на најмалите наши читатели од градинките. Или слушатели сè уште. Тие доаѓаат со нивните учителки и негувателки, ја разгледуваат библиотеката и седнуваат во детското катче за да разгледаме некоја сликовница и да си поразговараме за тие мали и големи шарени книги наменети токму за нив. Нема кој не ги знае приказните за Снежана, Пепелашка, Трите прасенца, Јованче и Марика и многу други.

Често се прават работилници преку читање сказни, мини театри и работилници со материјална изработка на предмети, цртање на тема, боење и сл.

Ова е тој период од најмала возраст кога љубовта за книгата започнува со шарени страници од принцези и принцови, животни, волшебства и самовили.

Најмладите читатели учат како се однесуваме во библиотека.

Тивко и полека си наоѓаме книги, прашуваме ако ни треба некоја посебна или омилена, ги разгледуваме и ги враќаме на место, или родителите ни ги изнајмуваат како би можеле дома да ги слушаат овие волшебни приказни преку кои децата навлегуваат во светот на книгите. Светот на полиците полни со книги.

Од мали нозе тие се дружат со своите врсници во библиотеката и ваму се поттикнати да зборуваат за своите омилените сказни, со помош на кои ја развиваат нивната фантазија која е еден од клучните фактори за тоа во каква личност ќе расте едно дете.

Со секоја посета на библиотеката, кај децата се зголемува желбата за читање, за нешто ново, за учење. Љубопитноста расте и детето станува еден мини истражувач.

Децата од основните училишта се исто така, чести посетители во библиотеката. Можеби и најчести.

Во група или сами, тие секојдневно ги разменуваат своите задолжителни или изборни лектури, но за среќа и многумина од нив зајмуваат книги надвор од училишните потреби, а книги со кои читајќи ги се забавуваат, споделуваат искуства со врсниците за книгата, го збогатуваат нивниот фонд на зборови, се изразуваат правилно и пред сè од мали нозе книгата им станува една убава навика преку која го осознаваат светот на приказните, но и вистинскиот свет.

Им се отвора нов, голем, чист прозорец кон светот, или тие сами си го отвораат истражувачки настроени, или љубопитно занесени.

Секојдневно во текот на учебната година помала или поголема група од ученици од основното или средното образование доаѓаат во библиотеката за да работат проекти.

Библиотеката со своите капацитети и ресурси е идеално место за тоа.

Имаат на располагање простор за работа и изработка на проекти. Имаат секаква литература којашто им е на располагање додека се овде, но и за изнајмување дома доколку имаат потреба.

Библиотеката содржи огромна колекција на книги, списанија, весници и други ресурси кои опфаќаат широк спектар на наслови и обработени теми, со што им се овозможува да истражуваат и теми за и надвор од нивната училишна програма, голем дел наменети за нивните потреби и соодветно нивната возраст.

На овој начин учениците, а секако и студентите го продлабочуваат своето знаење и ги развиваат своите вештини за истражување.

Се случува и цело попладне да го поминат овде и задоволни од својата работа, но и од условите во просториите на библиотеката, да се вратат и за следниот проект.

Но, и не чекаат само за работа на проекти.

Учениците од основното и средното образование се чести посетители во библиотеката кога се спремаат за тестови, натпревари или едноставно за учење во тивкиот простор на библиотеката.

Со учениците од прво до деветто одделение ги имаме најубавите работилници преку кои создаваме и твориме дела, но и настани кои ги паметиме долго.

Нивните изработки ги красат нашите, но и нивните простории долго после секој изминат настан.

Библиотеката е идеално место за фокусирање и без одвлекување на вниманието на средношколците кои се подготвуваат за испити или работат на различни задачи.

А во таква фокусирана и тивка атмосфера погодна за учење и концентрација, студентите се топло добредојдени во библиотеката, за да ги остваруваат нивните зацртани планови.

Библиотеките нудат стручна литература од различни сфери и се достапни во секое време на сите амбициозни млади студенти и истражувачи.

Овде тие имаат можност да се вмрежуваат, да разменуваат идеи, да работат на заеднички проекти и да ги надградуваат своите знаења, преку современи дигитални ресурси и активности.

Во библиотеката членуваат и возрасните од сите категории. Вработени, невработени, помлади и повозрасни.

Таа е место каде тие наоѓаат содржини за да си го пополнат слободното време со книга, но и каква било литература за своја надоградба и личен развој.

Современите библиотеки и професионалниот развој

Библиотеките се повеќе нудат ресурси за вработени лица: стручна литература, дигитални платформи, курсеви и вебинари. Тоа им помага на луѓето да се усовршуваат без разлика на професијата.

Современата библиотека – поддршка на вработените

Освен тивко место каде што човек лесно може да се фокусира и сконцентрира на конкретниот предизвик, библиотеката е и простор каде што вработените можат да најдат идеи за креативно решавање проблеми, инспирација за личен развој и дури и мрежа на контакти преку јавните настани организирани од и во самата библиотека.

Библиотеките се места не само за индивидуално учење и истражување. Тоа се места за поврзување и со семејствата, со училишните и пријателските заедници, со сите можни врски и релации согласно со потребата.

Во свет кога дигиталната револуција е во широк подем и незапирлив развој, за среќа библиотеките сè уште остануваат еден од клучните елементи во градење на писмени генерации, места каде знаењето се пренесува преку читање и истражување со опиплива книга на чијшто мирис никогаш никој нема да биде имун.

Пензионерите – тоа се генерации на луѓе кои оставиле длабок печат во општеството. Професори, лекари, земјоделци, сите своевремени се надоградувале користејќи ги бенефитите од постоењето на библиотеките во својот град, во своето место, а некој дел од нив станале и дел од испишаните страници од архивот на книги врз полиците. Дали како автори, или како граѓани кои во својата бранша или како обични граѓани придонеле многу и заслужиле свое место во книга.

Денес пензионерите се дел од секојдневието на библиотеката каде тие доаѓаат од рано утро и ги читаат новостите од дневните весници достапни за секого.

Добар дел од нив го користат своето време и за читање книги со кои се релаксираат и си го потполнуваат времето заслужено за одмор од работниот век.

Доживотното учење како стил на живот

Библиотеките овозможуваат секој да учи тогаш кога ќе има време. За нас возрасните и вработените лица тие претставуваат значаен извор на поддршка во професионалниот и личниот развој поради сите причини погоре наведени и споменати.

Во еден динамичен свет каде што учењето не завршува и не смее да заврши со формалното образование, библиотеката ни станува партнер во процесот на доживотното учење.

Но освен тоа, библиотеката ни е еден преубав опуштен простор за инспирација и одмор од секојдневните работни обврски. Таа ја поттикнува креативноста и ни нуди средина во која можеме да се посветиме на себе, било преку читање, истражување или учество на настани.

На тој начин библиотеките ја потврдуваат својата улога како современи центри каде што се спојуваат професионалниот развој и личното задоволство.

ИНКЛУЗИВНИ БИБЛИОТЕКИ: ПРИСТАП И УСЛУГИ ЗА ЛИЦА СО ВИЗУЕЛНА ПОПРЕЧЕНОСТ

Розета Огненоска Донакова, библиотекар
ЈУ Градска библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје
(rozetadonakova@yahoo.com)

Апстракт

Инклузивните библиотеки претставуваат основа за обезбедување еднаков пристап до информации и културни содржини за сите граѓани, вклучително и лицата со визуелна попреченост. Овој труд ги разгледува услугите што библиотеките можат да ги понудат за оваа група корисници: книги на Брајово писмо, аудиокниги, тактилни книги, дигитални ресурси, соодветна помошна технологија и обука на кадарот. Преку примерот на Градската библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје се прикажуваат добрите практики за унапредување на инклузивноста и соработката со релевантни институции. И покрај постоечкиот напредок, се укажуваат и клучни предизвици, како што се ограничените ресурси и недостиг на системска поддршка. Заклучокот повикува на конкретни политики и мерки за создавање библиотеки што ќе бидат достапни и прифатливи за сите без исклучок.

Клучни зборови: инклузија, библиотека, визуелна попреченост, Брајово писмо

Вовед

Во современото општество, пристапот до информации и култура е едно од основните човекови права. Библиотеките играат клучна улога во обезбедувањето на тој пристап за сите граѓани, без разлика на нивните физички, сензорни или когнитивни способности. Поради тоа, концептот на инклузивна библиотека добива сè поголема важност, особено кога станува збор за лицата со попреченост. Овој труд се фокусира на улогата на библиотеките во поддршката и инклузијата на лицата со визуелна попреченост, при што ќе се разгледаат достапните технологии, предизвици и можни подобрувања. Инклузивната библиотека е простор кој овозможува еднаков пристап до информации, знаење и културни содржини за сите, независно од нивните индивидуални способности. Според Прирачникот за инклузивно образование на UNICEF (2015), инклузијата не се однесува само на физичкиот пристап, туку и на ставовите на заедницата, политиките на институциите и достапноста на образовните и културните ресурси. Ова значи дека библиотеките треба да бидат едуцирани, приспособени и технолошки опремени за да одговорат на потребите на сите корисници.

Услуги за лица со визуелна попреченост

Слепите лица и библиотеките имаат уникатен однос, бидејќи пристапот до книгата и материјалите за читање е суштински за образованието, забавата и личниот раст. Библиотеките се приспособуваат за да обезбедат ресурси кои помагаат слепите лица и лицата со оштетен вид.

Услуги кои можат библиотеките да им ги пружат на лицата со оштетен вид:

- *Книги со Брајово писмо и тактилни книги.*

-Книги на Брајово писмо: голема колекција на книги со Брајово писмо опфаќајќи различни жанрови и образовни ресурси.

-Тактилни книги: тоа се книги со подигнати слики или текстури кои им помагаат на слепите корисници да разберат слики, графикони и илустрации.

- *Аудиокниги.*

Тоа се снимки од книги што се читаат на глас, што овозможува да се слушне содржината, наместо визуелно да се чита за да се обезбеди пристапност на оние читатели кои претпочитаат слушање.

- *Дигитални библиотеки.*

До дигиталните библиотеки и е-книгите може да се пристапи со помош на читачи на екран или други помошни технологии кои го претвораат текстот во говор, овозможувајќи им пристап на слепите корисници пристап до широк опсег на дигитални содржини.

- *Помошна технологија.*

Библиотеките можат да обезбедат пристап до компјутери за слепите читатели да имаат пристап до онлајн ресурсите. Читачи за екран и софтвери за зголемување: компјутери или станици опремени со читачи на екран (JAWS, NVDA) и софтвери за зголемување (пр. ZoomText) за поединци со различно ниво на вид. Услуги активирани со глас: интеграција на паметни гласовни асистенти како што се Alexa или Google Assistant за помош со библиотечните услуги, пребарувањето и навигацијата.

- *Обука на персоналот во библиотеката.*

Библиотекарите треба да бидат обучени за ефикасно и чувствително да комуницираат со слепите и лицата со оштетен вид. Тие треба да знаат како да ракуваат со помошни уреди и како лесно да даваат насоки.

- *Соработка со други институции.*

Партнерства со организации, односно соработка со групи како национални федерации за слепи или локални организации за поддршка за проширување на ресурсите и програмите за слепите корисници.

Како треба да изгледа библиотеката за слепи лица

Библиотеката за слепи треба да биде простор кој дава приоритет на пристапноста, инклузивноста и удобноста, задоволувајќи ги уникатните потреби за слепите и лицата со оштетен вид.

Како може да изгледа таква библиотека:

- Пристапен физички простор: распоредот треба да биде едноставен, со широки патеки и јасни знаци со Брајово писмо и големи букви, тактилни подни патеки за водење на корисниците.

- Етикети со Брајово писмо и тактилни знаци, тие исто, така треба да бидат придружени со тактилни карактеристики како подигнати линии или текстури за да се разликуваат областите.

- Не-визуелна технологија: интерактивни киосци и библиотечни станици со функционалност од говор во текст или аудиоизлез, така што клиентите можат да бараат материјали или да пристапуваат до информации независно.

- Флексибилен мебел: приспособлив мебел за сместување инвалидски колички или други уреди за подвижност, со цврсти маси и удобно седење за лесно читање и пишување.

- Сензорни простории: простории дизајнирани за тактилно истражување со предмети, уметност и алатки кои се наменети да ги развиваат другите сетила (како што се мирис, допир и вкус).

- Тивки читални: соби во кои посетителите можат да се концентрираат без да им биде одвлечено вниманието, со тактилни и аудиоопции за да им помагаат во читањето или учењето.

- Безбедна атмосфера: целата средина треба да биде незапастувачка, обезбедувајќи чувство на добредојденост, удобност и сигурност на слепите и лицата со оштетен вид.

Накратко, библиотеката за слепи треба да поттикне независност, да обезбеди разновидни достапни материјали и да користи технологија за да ги премости празнините во пристапот до информации, создавајќи удобен простор за читање и учење.

Предизвици и потребни подобрувања

И покрај напредокот, пред библиотеките стојат сериозни предизвици:

- Недостаток на финансии за адаптација на просторот и технологиите.
- Ограничени ресурси на македонски јазик (особено на Брајово писмо и аудиокниги).
- Недоволна обука на библиотекарите.
- Ниска јавна и медиумска свест за важноста на инклузивноста.

Потребно е системско решение кое вклучува:

- Политики на национално ниво за задолжителна дигитална и физичка достапност во библиотеките.
- Обуки за библиотекарскиот кадар.
- Развој на нови ресурси на македонски јазик во пристапни формати.
- Соработка со здруженија на слепи лица и други невладини организации.
- Јакнење на свеста преку медиуми, со почитување на достоинството и правата на лицата со попреченост.

Градската библиотека „Браќа Миладиновци“- Скопје „Книгата не е привилегија, туку основно човеково право!“

ЈУ Градската библиотека „Браќа Миладиновци“ – Скопје како јавна библиотека, ги следи тековите и предизвиците на новото време, притоа водејќи сметка и за различните видови групи корисници, меѓу кои се и лицата со оштетен вид. Во 2007-2008 година реализиран е проектот *Аудиокниги* од македонската книжевна продукција, наменет за слепи и слабовидни лица, целосна реализација и продукција на ГБСК. Во рамките на овој проект, на COBISS.mk постојат записи за 4 носачи на звук (ЦД) со назнака аудиокниги:

Македонска народна поезија и 2 ЦД со современа македонска книжевност, односно современа македонска поезија.

Во однос на книжниот фонд на Брајово писмо, ГБСК располага со:

- 10 наслови, од кои најголем дел се издание на Сојузот на слепите на Македонија;
- 2 книги за деца од Гордана С. Момировска (самоиздат);
- Свето писмо, Евангелие по Лука, издание на Библиско здружение на Македонија;
- 5 новонабавени наслови со поддршка на Министерството за култура и туризам преку Годишниот конкурс за проекти од национален интерес;
- Донацијата на 3 лектирни изданија за првпат објавени на Брајово писмо во 2024 година (*Приказни за Зоки Поки, Сказна за детето Вилен и Белото Циганче*), а во ГБСК добиени како донација од министерот за култура и туризам, Зоран Љутков во декември 2024 година.
- Донација на 2 лектирни изданија „Петар Пан“ и „Алиса во земјата на чудата“ во клон „13 Ноември“ од градоначалникот на Општина Кисела Вода, г. Орце Ѓорѓиевски.
- Донација на 2 сликовници „Другарко“ и „Другарка, другарко и две мачиња“ во клон „13 Ноември“ од директорот на културниот дом „Билјана Беличанец“- Кисела Вода, г. Влатко Зафилрковски.

Со цел да ја подигне свеста за општествената одговорност на локалната и централната власт, како и на видни луѓе од општествениот живот и нивниот удел во препознавањето на потребите на маргинализираните групи, ГБСК склучи Меморандум за соработка со Државното училиште за деца и млади со оштетен вид „Димитар Влахов“, единствено од ваков тип во Македонија. Меморандумот подразбира заеднички заложби за подигнување на читачката култура, но и подобрување на инклузивниот процес во општеството.

Иницијално, ГБСК додели 40 бесплатни членски од клонот на Градската библиотека „13 Ноември“- Кисела Вода на сите ученици од училиштето ДУРДМОВ, кои може да ги користат и нивните родители, односно старатели. Тимот на ГБСК, искусно,

процени дека самите родители и старатели минуваат многу часови во чекање додека нивните деца се на училиште, време кое практично и креативно може да се исполни со читање книги.

Библиотеката „13 Ноември“ се наоѓа во модерен лесно достапен простор на приземје, без скалила и со автоматски врати, што овозможува лицата со попреченост лесно да се снаоѓаат и да се движат во просторот.

Библиотеката се наоѓа на оддалеченост од 1 км од училиштето за лица со оштетен вид, а близината е една од причините поради која од оваа библиотека им беа доделени бесплатните членски картички.

Во исто време ГБСК донираше и симболичен книжен фонд на македонски и албански јазик за читачкото катче во ДУРДМОВ наменето токму за родителите на учениците, уште еднаш практикувајќи го мотото - *Книгата е основно човеково право, туку основно човеково право!*

Заклучок

Инклузивната библиотека е повеќе од простор – таа е симбол на еднаквост, учество и почитување на различностите. Обезбедувањето услуги за лица со визуелна попреченост не е само правна и етичка обврска, туку и предуслов за вистинско демократско и хумано општество. Потребна е поголема политичка волја, финансиска поддршка и јавна свест за да се изградат библиотеки што ќе бидат отворени за сите – буквално и симболично.

Користена литература

1. UNICEF (2015). Прирачник за инклузивно образование. <https://www.unicef.org/northmacedonia/mk/извештаи/прирачник-за-инклузивно-образование>
2. Библиотекарско здружение на Македонија (2025). 5. Меѓународна конференција. <https://bzm.mk>
3. НУУБ Битола – Инклузија преку книга. <https://nuub.mk>

4. EPALE Erasmus+ (2024). Green Tools проект.
<https://epale.ec.europa.eu>(<https://epale.ec.europa.eu>
5. „Книгата е право, не привилегија: Јавните библиотеки и лицата со оштетен вид“ (2025) - м-р Александра Јуруковска и Розета Огненоска Донакова

Abstract

Inclusive libraries are essential in ensuring equal access to information and cultural content for all citizens, including persons with visual impairments. This paper explores the services that libraries can provide for blind and visually impaired users, such as Braille books, audio and tactile materials, digital resources, assistive technologies, and staff training. A special focus is placed on the practices of the City Library "Braka Miladinovci" – Skopje, which actively promotes accessibility and collaborates with relevant institutions to support inclusion. Despite existing progress, challenges remain, including limited resources in the Macedonian language, lack of funding, and insufficient institutional support. The paper concludes by emphasizing the need for national policies and sustainable strategies aimed at developing inclusive library services that respect the dignity and rights of people with disabilities.

Keywords: inclusion, library, visual impairment, Braille

УЛОГАТА НА ЗАТВОРСКИТЕ БИБЛИОТЕКИ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО, ПРЕВОСПИТУВАЊЕТО И РЕСОЦИЈАЛИЗАЦИЈАТА НА ЗАТВОРЕНИЦИТЕ

Гонца Запрова Анастасова, виш библиотекар
Аница Глигорова Милева, советник-библиотекар
ЛУБ „Благој Јанков Мучето“ Струмица
(zaprovagonca@gmail.com)
(a.mileva@yahoo.com)

Апстракт

Водени од сознанието дека инклузијата не значи само физичко присуство во општеството, туку и пристап до алатки за развој, образование и култура, решивме да пишуваме на една тема која на прв поглед изгледа споредна, но самата по себе бара внимателен, интердисциплинарен и хуманистички пристап кој ја прави длабока, значајна и актуелна. Станува збор за „Улогата на затворските библиотеки во образованието, превоспитувањето и рехабилитацијата на затворениците“, тема која не се дискутира често во јавноста, иако носи големо значење за превоспитувањето, ресоцијализацијата и човековите права, тема во која библиотеката делува ненаметливо, без репресивни или формални механизми, но има трансформативна моќ врз размислувањето, емоциите и однесувањето на затворениците. Оттука библиотеките и образованието во затворите се мостови што ја прават инклузијата возможна – дури и зад решетки.

Клучни зборови: затворски библиотеки, образование, превоспитување, ресоцијализација, инклузија

Образование, ресоцијализација* и превоспитување* во македонскиот затворски систем

Ако затворите¹ се казнено поправни домови, тоа значи дека секоја личност која на каков било начин згрешила пред законот подлежи на санкции, односно лишена е од

* Употребата на терминот- ресоцијализација во научната литература е поврзана со развојот на пенологијата како посебна научна дисциплина, а пенологијата е многу млада наука. Дури во првите децении на XX век е означено нејзиното формирање во самостојна научна дисциплина.... пенолошка мисла се хуманизира во правец на реедукација, па е можно да се претпостави дека и терминот ресоцијализација, како научен, е во употреба непосредно по употребата на терминот пенологија, бидејќи современата пенологија првенствено се занимава со проблемите на ресоцијализацијата на лицата на издржување на казната и тоа е еден од нејзините основни предмети на истражување (Пантазијевиќ- Станојевиќ, М.,: 52.)

* Превоспитувањето е посложен процес од воспитувањето, бидејќи содржи две компоненти: одучување од тоа што веќе е научено, а не било добро и- навикнување на она што е спротивно од наученото лошо, одн. стореното, одн. учење на тоа што е добро, културно, морално и општествено прифатено (<chromeextension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/http://www.maclc.mk/Upload/Documents/Oliver%20Bacanovic.pdf>)

¹ **Затвор** е државна или приватна установа чија главна задача е притворање на луѓе со криминални дела, нивно казнување и превоспитување

слобода и е на местото каде што треба да биде **поправена/превоспитана** како личност во зависност од делото што го има направено. Но, фактичката состојба е дека санкционираните лица се само казнети, но не и поправени, односно не се ресоцијализирани и превоспитани.

Проблемот со ресоцијализацијата на затворениците е всушност недостатокот на соодветен кадар во затворите, особено кога станува збор за воспитувачи и социјални работници. Премногу е лицемерно да се зборува за ресоцијализација на затвореници имајќи ги предвид условите во македонските затвори. Малкумина сме свесни дека без образование и ресоцијализација низ културно-уметнички содржини 75 проценти од затворениците по извршувањето на казната тешко се интегрираат понатаму во општеството и повторно се враќаат назад.

Рехабилитација на хартија: Образованието зад решетки во Македонија

Библиотеките обезбедуваат пристап до книги, учебници, стручна литература и дигитални ресурси, што го олеснува образованието и учењето. Во библиотеките можат да се организираат книжевни клубови, работилници и дискусии кои би ја подобриле социјализацијата и комуникацијата на лицата кои издржуваат затворска казна. Но реално, процесот на рехабилитација и ресоцијализација е речиси непознат во затворските установи низ Македонија. Образованието, кое по меѓународните стандарди и домашните закони е задолжително, да им се овозможи на осудениците кои сакаат да се (до)образуваат, е недостапно, дури и за малолетните лица осудени на казна затвор. Целосниот концепт на „третман“ на затворениците кој би водел до нивно рехабилитирање е за жал само теоретски. На пример, во Македонија, платата што затворениците ја добиваат за работа е од 16-33 евра месечно, додека во некои европски земји платите се значително повисоки (300-1.200 евра). Образованието во затворите е бесплатно, но универзитетското студирање најчесто не е покриено од државата и може да биде трошок за самиот затвореник.

Во Македонија, пример е студирањето на УГД, каде трошоците се повисоки од регуларните трошоци за еден студент. Во многу европски земји државата целосно или делумно ги покрива овие трошоци.

Според членот 136 од „Законот за извршување санкции“ во Р Македонија, на осудените лица кои ќе се стекнат со соодветно образование или вештина им се доделува свидетелство, диплома или сертификат и на истите не смее да стои дека образованието или вештината е стекната во казнено-поправна установа² и на тој начин лицата полесно се интегрираат и се прифатени во општеството.

Всушност, тоа е суштина на концептот на ресоцијализација; - доколку кривичното дело е веќе извршено се предлага превоспитување на неговиот сторител со полно почитување на неговата личност и права. Основен стремеж на оваа концепција е сосредоточување кон личноста. Се тежнее престапникот да биде превоспитан и од него да се направи социјализирана личност со општествено посакуван став и однесување.³

Ресоцијализацијата некогаш и денес

Истражувајќи за тоа како библиотеките во затворите имаат улога на центри за пристап до знаење, развој на вештини и психолошка поддршка, дојдовме до интересни податоци, кои изгледа малку сме ги подзаборавиле со текот на годините, а се дел од нас и нашата историја. Станува збор за препораки и веќе изготвени програми за ресоцијализирање на осудените лица со цел намалување на **криминалното повратништво**. Дел од тие предлог програми потсетуваат на функционирањето на програмите за ресоцијализација во едно друго време, времето на кое многумина ќе се сетат, времето кога постоеше една Југославија, од која многумина учеа, а денес истото тоа што некогаш го имавме, сега тие што учеа од неа, нам ни го продаваат во убаво спакувана форма. Многу е важно да се напомене дека криминалното повратништво не зависи само од процесот на ресоцијализацијата што се одвива во казнено-поправната установа, туку директно зависи и од пост-пеналните (пост-казнените) политики кои ги има нашата држава.

Во биографиите на најголемите сојузнички лидери и шефови на тајните служби - Јосип Броз Тито, Лазар Колишевски, Едвард Кардељ, Александар Ранковиќ, Стане Доланц.... (слично на советските Ленин, Сталин, Троцки...) ја наоѓаме еуфоричната прослава на затворските денови како време „за проширување на своето теориско и

² www.pravda.gov.mk/upload/Documents/izvrsuvanje_na_sankcii.pdf

³ chromeextension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/http://www.maclc.mk/Upload/Documents/Oliver%20Bacanovic.pdf

политичко образование“. На пример, по пет години „затворски студии“ во Лепоглава и Марибор, Тито станал нешто како инженер, а во неговата биографија Дедиер за затворот во Лепоглава (*Затворот Лепоглава е основан во 1854 година, во просториите на бивши манастир. Како продолжение на традицијата на некогашната манастирска библиотека и оваа денешната има доста книги – 11 161*), вели: Таму го започнаа своето вистинско школување. Таму, во затворот Тито од М. Пијаде научил да биде интелектуалец, а М. Пијаде од Тито научил да биде работник. Моша Пијаде во затвор го преведува „Капиталот“, а од Тито учи да работи со машини.⁴

Сл.1. Библиотеката во затворот Лепоглава, Хрватска

Некогаш, во времето на Југославија важело правилото:

- За време на издржување на затворската казна, три работи морало да бидат применети во процесот на третманот за едно осудено лице додека е во процес на ресоцијализација и тоа:

- задолжително да се настојува осудено лице да работи;
- задолжително да се вклучи во образовен процес доколку лицето е неписмено или има недооформено образование; и
- практикување слободни активности како задолжителни“.⁵

⁴ <https://okno.mk/node/1505>

⁵ <https://antropol.mk/2020/06/08/resocijalizacijata-nekogas-i-denes/>

Затворските библиотеки во Македонија

На сликата 2, е библиотеката во Казнено поправниот дом Штип, библиотека која располага со повеќе од 800 наслови. За книгите во библиотеката се задолжени двајца осуденици, од кои едниот за литературата на македонски јазик, а вториот на албански јазик.

Оваа библиотека која ја гледаме на сликата, всушност е новата просторија на библиотеката во штипскиот затвор и меѓу другото има намена и за групна настава, а од пред неколку години во соработка со УНДП и Министерството за образование се реализирани обуки за бравари, аргон заварувачи, готвачи и пекари, со што околу 50 осудени лица имаат добиено и сертификати по завршените обуки.

Сл.2. Библиотеката во КПД – Штип

Сл.3. Библиотеката во КПУ – Идризово

На сликата 3 е дадена библиотеката во затворот во Идризово, библиотека која располага со книжен фонд преку 6-7 000 книги, од кои поголемиот број се застарени книги, но со донации некако се надополнува книжниот фонд и се обновува.

Свеста дека рехабилитацијата треба да почне уште при издржување на казната почнува да пенетрира и во пенитенцијарниот систем на Северна Македонија. Имено, во 2024 година за прв пат 20 затворенички на кои им завршуваше издржувањето на затворската казна добиле обука за дигитални вештини.

Сл.4. КПУ Струмица

Под мотото „Твојата книга за неког е дом“, Здружението за развој на култура и заштита на културното наследство „Контекст – Струмица“, во соработка со Младинскиот Совет, здружението „НОВУС“, Библиотеката „Благој Јанков Мучето“ и Истражувачки центар за безбедност, одбрана и мир – ИСВОМ во 2016 година организираа акција за донација на книги со цел да се збогати книжниот фонд на затворската библиотека во Струмица, со која се собраа околу 200 наслови кои и до денес се на полиците во библиотека на КПУ Струмица.

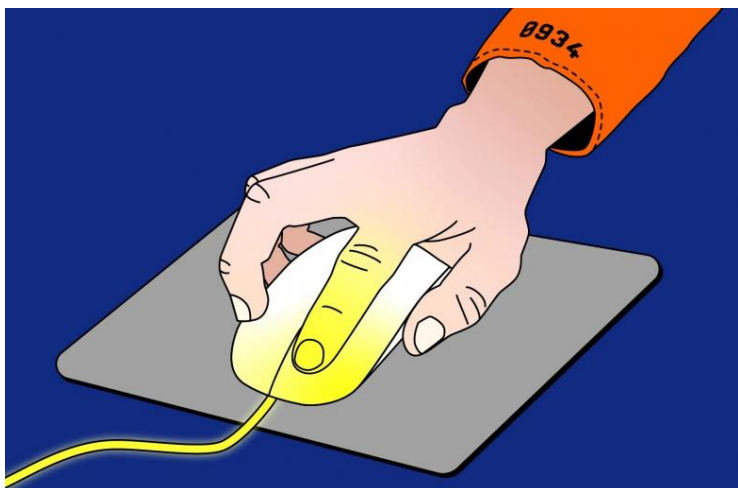
Статистички најмногу се барани Библијата и Куранот, како и книги за самопомош.

Затворските библиотеки во светот (во скандинавските земји)

„Дигиталната рехабилитација веќе е вклучена во процесот на третман во сите европски земји и во САД. Дигиталната рехабилитација не вклучува само основни дигитални способности, туку осудените лица може да завршуваат дури и професионални курсеви на интернет. Така кога (лицето) ќе излезе по завршувањето на казната затвор да може без никаков проблем да се приспособи на животот во општествената заедница што е и една од целите на издржувањето на казната затвор“.⁶

Во финските затвори се одвива уникатен проект - обучување вештачка интелигенција. Користењето затвореници за оваа намена поттикнува загриженост за можна експлоатација, но во Финска проектот има добиено широка поддршка, бидејќи на овој начин затворениците прават нешто што им го исполнува денот, за тоа добиваат пари, а истовремено стекнуваат и дигитални вештини.

⁶ <https://mk.voanews.com/a/zhenite-zatvorenichki-vo-idrizovo-se-zhalat-na-loshite-uslovi-i-rehabilitaci%D1%98ata-vo-zatvorot/7771602.html>

Сл. 5

Затворите во скандинавските земји се комплетно различни од затворите во останатиот дел од светот, особено од суровите затвори во Америка. Најефикасен затворски систем во цел свет има Норвешка.

На сликите 6, 9 и 10 е претставен затворот Halden еден од најхуманите затвори на светот, кој личи на хотел, иако е затвор со максимална безбедност и во него престојуваат многу убијци, силувачи и разни криминалци.

На сликите 7 и 8 е претставен затворот Шутка во Скопје.

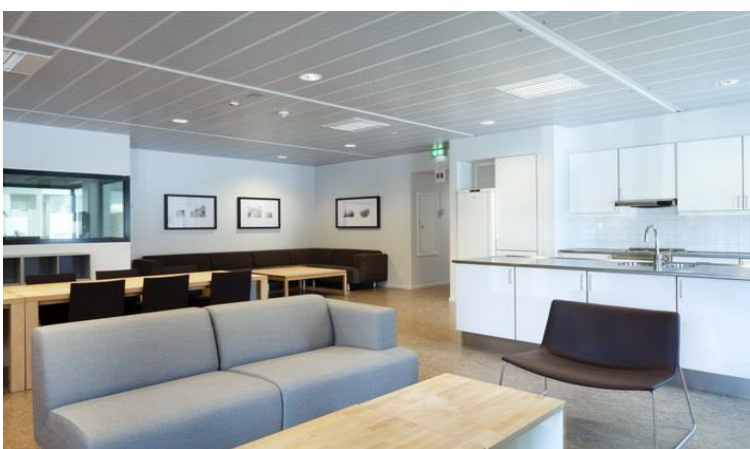
Сл. 6

Сл. 7

Сл. 8

Сл. 9

Сл. 10

Главното мото на норвешките затвори е дека тие им ја одземаат слободата на осудениците, а не животот и нивна цел не е одмазда на затворениците за стореното дело, туку рехабилитација и нивно успешно враќање во општеството.

Сл.11.

(На слика 11 е прикажана библиотеката во затворот **Halden во Норвешка** кој е изграден во 2010 година. **Библиотека** содржи 3 000 книги).

(Книжевност меѓу решетки, Book club со автор)

Спомнавме на самиот почеток, дека во библиотеките можат да се организираат книжевни клубови, работилници и дискусии кои би ја подобриле социјализацијата и комуникацијата на лицата кои издржуваат затворска казна. Овде ќе спомнеме за книжевната генијалност на писатели кои и покрај решетките не останале тивки. Иако затворени, не престанале да создаваат, користејќи ја книжевноста како **форма на отпор, преживување и слобода**. Овде сакаме да го покажеме примерот на еден млад палестински политички затвореник кој твори во затвор, но неговите книги не се дозволени да се читаат во затворот. Станува збор за Басем Хандакци (37) новинар, кој напишал шест книги, од кои четири романи и две збирки поезија. Сите тие дела се напишани во израелскиот затвор „Далбоу“, во северниот дел на Јорданската Долина, каде што Хандакци служи три доживотни затворски казни, поради учество во Втората интифада (востание).

Уапсен и затворен во 2004 година, на возраст од 21 година, кратко време откако дипломирал новинарство на Универзитетот „Ал Најах“. Затворот не успеал кај Хандакци да ја згасне неговата фантазија и покрај тоа што едвај ги вади книгите од затворот. Тој пишувал и пред да биде притворен, а продолжил да пишува и во притворот, опишувајќи

го животот во затвор. Што е интересно овде, во овој затвор? – Тоа што таму неговите книги се забранети, **но дозволена е средба со авторот.**

На еден културен настан организиран во Наблуд, Абади рекол дека еден од новите палестински затвореници од библиотекарот во затворот ја побарал книгата на Хандакци, на што тој му одговорил дека книгата е забранета, но дека иако книгата не може да ја добие, може да се сретне со нејзиниот автор во ќелијата број 110.

Примери на писатели кои твореле во затвор

Еве неколку писатели од различни историски и географски контексти кои можат да се споредат со него: Александар Соложењицин, затворен во Гулаг; познато дело: „Архипелаг Гулаг“. Ја документира историјата на Гулаг системот, пишувајќи тајно, често во главата, од страв да не биде откриен. Книжевноста му била отпор кон тоталитаризмот. Нелсон Мендела, „Долгиот пат до слободата“. Иако не е фикциски писател, неговото пишување од затворот инспирира генерации и покажува дека отпорот може да се канализира преку пишаниот збор. Мигел де Сервантес (Шпанија), „Дон Кихот“ се смета дека е замислен или напишан во затворот. Пишувал во услови на лична несигурност, а книжевноста му била засолниште и простор за критика на општеството.

Грамши (Италија), затворен од фашистичкиот режим на Мусолини. „Затворски тетратки“. Теоретски, но и литературно е значаен, бидејќи ги напишал своите највлијателни дела во затвор. Ги документирал механизмите на идеолошка контрола и отпор.

Вацлав Хавел (Чешка), затворен поради своите политички ставови и дела. „Писма до Олга“ - пишувал лични, длабоки писма од затворот, кои денес се сметаат за политичко-филозофски документи на отпор и достоинство.

Лиу Сјаобо (Кина), Добитник на Нобелова награда за мир, починал во притвор. „Не сум непријател: Моите последни писма“. Неговата поезија и есеи се пример за тивок отпор и вера во човековите права, пишувани под строга цензура и во услови на затвор.

Маркус Гарви (Јамајка/САД) Афроамерикански активист, затворен поради своите политички активности. Ги користел затворските денови за пишување и инспирација на генерации за самосвест и еманципација преку збор.

Заклучок

Книжевноста не познава решетки. Таа успева да продре дури и таму каде што човекот е физички ограничен, докажувајќи дека духовната и интелектуалната слобода не може да се затвори. Писателите што создавале од затвор ни покажуваат дека зборот може да биде најсилното оружје против неправдата и угнетувањето.

Нивните дела се не само личен чин на отпор, туку и трајни сведоштва за тоа како креативноста и мислата можат да опстанат и да се развиваат дури и во најнечовечки услови. Затоа, поддршката на образованието, библиотеките и културниот развој во затворите не треба да се гледа како луксуз, туку како суштински дел од рехабилитацијата – и од самото човештво.

Користена литература

1. Milica Pantazijević-Stanojević, *Čovek lišen slobode i literatura: Resocijalizacija*. Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova, 1985
2. <https://mk.voanews.com/a/zhenite-zatvorenichki-vo-idrizovo-se-zhalat-na-loshite-uslovi-i-rehabilitaci%D1%98ata-vo-zatvorot/7771602.html>
3. www.pravda.gov.mk/upload/Documents/izvrsuvanje_na_sankcii.pdf
4. <https://mk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80>
5. chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfindmkaj/http://www.maclc.mk/Upl
oad/Documents/Oliver%20Bacanovic.pdf
6. <https://okno.mk/node/1505>
7. <https://antropol.mk/2020/06/08/resocijalizacijata-nekogas-i-denes/>

Abstract

Guided by the realization that inclusion does not only mean physical presence in society, but also access to tools for development, education and culture, we decided to write on a topic that at first glance seems secondary, but in itself requires a careful, interdisciplinary and humanistic approach that makes it deep, significant and current. It is about “The Role of Prison Libraries in the Education, Reeducation and Rehabilitation of Prisoners”, a topic that is not often discussed in public, although it carries great importance for reeducation, resocialization and human rights, a topic in which the library acts unobtrusively, without repressive or formal mechanisms, but has transformative power over the thinking,

emotions and behavior of prisoners. Hence, libraries and education in prisons are bridges that make inclusion possible – even behind bars.

Keywords: *prison libraries, education, reeducation, resocialization, inclusion*

КНИГАТА, МОЈОТ ЧЕКОР ДО СЛОБОДАТА

Милена Јованова, библиотекар
Библиотека Вакериа Нарди – Рим, Р Италија

Библиотеките во затворите во Рим денес се дел од институцијата *Систем на библиотеки и културни центри*. Таа е основана во 1996 година за да ги обедини сите општински библиотеки. Денес, градот располага со 42 библиотеки.

Пред тоа, соработката со затворите постоела само повремено. Неколку библиотекари одделно се обидуваа да донесат книги зад затворските ѕидови. Периферијата отсекогаш била запоставена, а уште повеќе затворите. Одлуката да се отвораат библиотеки таму каде што претходно немало културни услуги објаснува зошто денес библиотека постои и во секој римски затвор.

Во последните децении, сè повеќе се наметнува една идеја: библиотеката „надвор од себе“. Тоа е библиотека што не чека во тишина меѓу полици, туку оди да ја најде својата публика.

Антонела Ањоли пишува: *„Библиотеката може да излезе надвор од своите ѕидови и да оди таму каде што луѓето секојдневно се среќаваат: на пазар, на плажа, во болница, во касарна, во затвор... Особено таму каде што живеат луѓе кои тешко можат да стигнат до библиотечни услуги“*.

Во Рим, првата редовна затворска библиотека се отвора во „Реџина Чели“ во 1998 година. Неколку месеци подоцна, и во сите други затвори за возрасни. Веќе во ноември 1999 година, соработката излегува од рамките на една установа. Се создава партнерство меѓу Општина Рим и Министерството за правда. Денес, по дваесет години, ова искуство е едно од најзначајните во Италија.

На почетокот, библиотеките во затворите изгледале поразлично. Биле создадени од донации, без организиран систем, често водени од волонтери без обука. Тоа доведувало до слаба посетеност. Соработката со Министерството отвора пат за нови книги, изданија на повеќе јазици и присуство на професионални библиотекари. Интеграцијата во

општинската мрежа овозможила пристап до целиот библиотечен фонд, иако интернетот останал достапен.

Затворската библиотека мора да биде замислена според потребите на корисниците. Дејвид Ланкес истакнува: *„Работата на библиотекарот е да го олесни создавањето знаење преку разговор... сидовите не ја прават библиотеката“*.

Разговорот со затворениците е клучен. Библиотеките таму не се само места за позајмување книги. Тие имаат улога во културното воздигнување и во процесот на социјална реинтеграција.

Во просек, месечно се позајмуваат 1 300 до 1 500 книги. Станува збор за неточна бројка бидејќи книгите таму често поминуваат низ повеќе раце, па нивната реална циркулација е уште поголема.

Побарувачката е разновидна. Некои бараат романи и литература за забава. Други – правни кодекси, со надеж сами да разберат дел од својата судбина. Но тие текстови се тешки за читање без поддршка. Затоа библиотекарот мора да стекне и правно знаење, за да може да им помогне.

Секој што влегува во библиотеката – затвореник или не – е корисник што заслужува внимание и достоинствен однос. Токму затоа, библиотеките во затворите не се само простори за изнајмување книги. Тие се и културни центри. Таму се организираат клубови за читање, филмски проекции, универзитетски предавања, работилници. Настаните се отворени за сите: за наставниците, затворската полиција, волонтерите и медицинскиот персонал.

Особено значајни се книгите на странски јазици. Голем дел од затворениците се странци. За оние што воопшто не го познаваат италијанскиот, од огромно значење е да најдат книги на мајчин јазик и материјали за учење.

Затворениците не се само читатели. Тие учествуваат во организацијата на библиотеките, во нивното чистење, уредување, па дури и во изработка на софтвер за управување со заеми. Тоа е форма на активно граѓанство, спротивно на регресивниот ефект на затворот, каде што личната волја е ограничена.

Во библиотеката, затвореникот има право на избор. Може да избере книга, да разговара, да учествува. Тие мали избори го враќаат чувството на достоинство.

Овие библиотеки помагаат книгата, на еден начин да стане предмет на слободата и чекор напред кон истата. Библиотекарот има голема одговорност. Тој мора да им пристапува на затворениците без предрасуди, со разбирање и охрабрување. За многумина, тоа е првпат кога земаат книга во рака. Затоа библиотекарот е и мост – глас што го пренесува вистинското лице на затворот надвор од неговите ѕидови.

Токму затоа е важно библиотеката да излезе и надвор: да организира изложби со фотографии од затворот, да презентира книги напишани од затвореници, да создава средби со сегашни и поранешни затвореници.

Таквите активности се корисни за сите граѓани. Тие покажуваат дека културата не ги решава сите проблеми, но е силен лек против затворот како место што произведува нов криминал.

МЕЃУ ТРАДИЦИЈАТА И ИНОВАЦИЈАТА: ИНКЛУЗИВНАТА УЛОГА НА БИБЛИОТЕКИТЕ ВО ИДНИНАТА

Маријан Колевски, виш библиотекар
Национална установа – Универзитетска библиотека
„Св. Климент Охридски“ – Битола
(marijankolevski@yahoo.com)

Апстракт

Во време на длабоки технолошки и општествени промени, библиотеките се соочуваат со потребата од трансформација и приспособување кон современите предизвици. Овој труд ја разгледува тензијата, но и синтезата помеѓу традиционалната улога на библиотеките и новите иновативни пристапи во нивното работење. Преку разгледување примери за технолошки иновации (како виртуелна реалност, makerspaces¹ и дигитални платформи), како и ангажманот на библиотеките во активното вклучување на заедницата, трудот укажува на тоа дека библиотеките се трансформираат во динамични јавни простори што ги поврзуваат граѓаните со ресурси, знаење и заедницата. Посебен акцент се става на нивната инклузивна функција, преку која тие придонесуваат кон општествена правда, еднаквост и одржлив развој. Трудот заклучува дека иднината на библиотеките зависи од нивната способност да ги интегрираат иновациите без да ја изгубат својата суштина – да бидат отворени, доверливи и хумани сервиси во служба на заедницата.

Клучни зборови: библиотеки, трансформација, иновации, инклузивност, заедница, одржлив развој, знаење

Вовед

Во времето на дигитална трансформација и брзи технолошки промени, библиотеките се наоѓаат на крстопат - да останат верни на својата традиционална мисија или да се приспособат на новите услови и очекувања на корисниците. Токму оваа дилема го отвора прашањето за иднината на библиотеките — институции кои веќе со векови се симбол на знаење, култура и образование. Целта на овој труд е да ги истражи начините на кои библиотеките можат успешно да ја зачуваат својата суштина, притоа прифаќајќи ги иновативните практики што го дефинираат современото библиотекарство.

Библиотеките, како чувари на пишаното знаење, имаат длабоки корени во историјата на човештвото. Во секој историски период тие имале клучна улога во

¹ makerspaces - интерактивни простори во рамки на библиотеките, наменети за учење преку практика, создавање и креативност, често опремени со технолошки и ракотворни ресурси, достапни за јавноста

зачувување, систематизација и пренос на знаењето, при што често биле и центри на духовен и научен развој.

Сепак, со влезот во 21 век, библиотеките се соочија со нови и комплексни предизвици. Дигитализацијата, глобалниот пристап до информации, променетите читателски навики и технолошката самостојност на корисниците доведоа до значајно преиспитување на традиционалната улога на библиотеките. Наместо исклучиво да служат како физички простор за позајмување книги, денешните библиотеки играат повеќекратни улоги - како дигитални портали, социјални простори и образовни центри, каде што се одвива размена на идеи, учење и креирање нови знаења.

Овие промени бараат од библиотеките не само технолошка модернизација, туку и суштинско преиспитување на нивната улога, структура и комуникација со заедницата. Новите генерации на корисници имаат различни очекувања – тие бараат пристап до информации 24/7, брзи дигитални услуги, простор за соработка и иновација, како и поголема вклученост во креирањето на содржините. Библиотеките, пак, се обидуваат да одговорат на овие очекувања без да го загубат своето основно јадро – мисијата да бидат достапни, доверливи и инклузивни извори на знаење.

Во ваков контекст, се поставува суштинското прашање: **Како библиотеките можат да го зачуваат својот традиционален идентитет, а истовремено да се отворат кон иновација?** Одговорот на ова прашање не е едноставен, но токму на тој крстопат меѓу „старото“ и „новото“ се раѓа современото библиотекарство. Овој труд ќе се обиде да ги анализира начините на кои библиотеките можат да го надминат овој предизвик, преку редизајн на просторот, воведување нови модели на работа, примена на технологии и социјална инклузија, односно активно вклучување на заедницата.

Традиционалната улога на библиотеките

Традиционално, библиотеките се места на тишина, книги и размислување. Тие се чувари на писменото наследство, преносители на знаење и поддржувачи на образовниот процес. Печатените книги, картотеки, читални и стручниот библиотечен кадар беа темелите врз кои се градеше библиотечната мисија. За многу заедници, библиотеката претставуваше и сè уште претставува културен центар — простор за учење, социјализација и личен развој.

Библиотеките отсекогаш биле институции од особено значење за општествениот, културниот и образовниот развој на заедницата. Нивната основна функција е собирање, обработка, чување и достапност на информации и знаење во различни форми – првенствено во печатена форма. Во текот на вековите, тие израснале во симболи на просвета и култура, достапни за широката јавност, без разлика на социјалниот статус, возраст или образование на корисникот.

Во својата традиционална улога, библиотеките функционираат како архиви на националната и светската писмена култура. Книгите, списанијата, весниците и други документи се систематизирани и класифицирани за да им се овозможи на корисниците брз и точен пристап до информациите.

Библиотеките се тесно поврзани со образованието – како формално, така и неформално. Од училишните до академските библиотеки, тие играат важна улога во процесот на учење, истражување и развој на критичко мислење. Учениците и студентите ги користат библиотеките не само за позајмување книги, туку и за подготовка на задачи, истражувања и самостојно учење.

Иако оваа традиционална улога останува суштинска, светот во кој библиотеките функционираат се промени драстично.

Појавата на дигитални технологии, интернет, онлајн бази на податоци и нови навики на корисниците ја менуваат рамката во која библиотеките делуваат. Во следните делови од трудот ќе се разгледа како библиотеките одговараат на овие предизвици преку воведување на нови иновативни практики во своето работење.

Потреба од трансформација – нови иновативни практики

Со појавата на интернетот, мобилните технологии и експанзијата на дигиталната револуција, традиционалниот модел на библиотека се соочи со сериозни предизвици. Корисниците сè поретко бараат печатени извори, а сè почесто се ориентираат кон брз, лесен и постојан пристап до електронски содржини, достапни во секое време и од секое место. Тоа создава потреба од менување на библиотечните услуги, преосмислување на улогата на библиотекарот и трансформација на методите за управување со информациите.

Покрај тоа, глобалните општествени и технолошки трендови налагаат библиотеките да бидат повеќе од чувари на книги – тие мора да станат активни центри за

иновација, инклузија и учење. Современите библиотеки воведуваат иновативни практики, како:

- **Дигитални платформи за е-книги, аудиокниги и бази на податоци,** достапни за корисниците 24/7.

Makerspaces – технолошки и креативни простори во библиотеките, опремени со 3D печатачи, роботи, алати за електроника и *DIY*² проекти.

- **Дигитални лаборатории и медија-центри** за креирање на мултимедијални содржини (поткасти, видеа, графика).

- **Интерактивни работилници и обуки за дигитална писменост,** кодирање, сајбер-безбедност и критичко мислење.

- **Виртуелна и проширена реалност (VR/AR)**³ во едукативни и културни програми.

- **Мобилни библиотеки и outreach-сервиси**⁴ што пристапуваат до рурални или маргинализирани заедници.

- **Соработки со училишта, универзитети, стартапи и културни институции,** за заеднички програми и иновации.

- **Гејмифицирани платформи за учење и читање,** кои ги мотивираат младите корисници.

- **Библиотекари како информатички едукатори и ментори** во процесите на учење.

Сè произразена е потребата од поголема ангажираност во локалната заедница преку иновативни програми, мултифункционални простори и партнерства со образовни и културни институции. Современото библиотекарство се наоѓа на крстопат: од една страна се традиционалните вредности и улоги, а од друга – новите реалности на информациското општество. Во ваков контекст, иновативноста не претставува само можност, туку неопходност за одржување на релевантноста, достапноста и влијанието на библиотеката во дигиталната ера.

² do it yourself – направи сам

³ virtual Reality / augmented Reality - виртуелна реалност / проширена реалност

⁴ Активности и програми со кои библиотеката активно излегува надвор, за да допре до заедници кои вообичаено не ги користат нејзините услуги, пр. мобилни библиотеки (библиобуси), организирање на читање во болници, домови за стари лица, затвори и сл.

Библиотеките како простори за иновација и технолошка поддршка

Современите библиотеки сè повеќе се трансформираат во простори за соработка, каде што корисниците можат да работат на иновативни проекти, да споделуваат идеи и да развиваат решенија. Тие обезбедуваат бесплатен пристап до најновите технологии, како и поддршка за индивидуалци и стартапи кои истражуваат нови идеи. Модерните библиотеки воведуваат алатки како виртуелна реалност (VR) и креативни лаборатории за истражување и иновации.

Виртуелната реалност претставува револуционерна технологија која ги трансформира библиотеките во динамични центри за учење, креативност и дигитални искуства. VR платформите овозможуваат интерактивни искуства што го надополнуваат традиционалното учење — од виртуелни тури низ историјата, преку симулации на научни експерименти, до практична обука во области како што се медицината, инженерството или архитектурата. Корисниците добиваат пристап до дигитализирани ретки книги, ракописи и уметнички дела, прикажани во тридимензионална средина.

Библиотеките исто така воспоставуваат makerspaces – креативни простори со 3Д печатари, ласерски сечач, софтвер за дизајн и други ресурси кои овозможуваат експериментирање, креативно изразување и учење преку практика („learning by doing“). Преку овие иницијативи, библиотеките ја исполнуваат својата нова улога како иновативни и образовни простории.

Библиотеките како двигатели на социјалната инклузија

Во ерата на постојани и брзи општествени, технолошки и културни промени, библиотеките сè повеќе ја зацврстуваат својата улога како центри на општествена кохезија и инклузија. Тие не се само институции за позајмување книги, туку се отворени и достапни јавни простори каде што секој поединец, без разлика на неговата социјална, економска, етничка или културна припадност, може да најде поддршка, информации и можности за личен и заеднички развој.

Современите библиотеки се трансформираат во мултифункционални простори што нудат бесплатен пристап до интернет, дигитална писменост, обуки, културни активности, образовни програми и социјални услуги. Тие стануваат вистински општествени хабови,

каде што се негуваат толеранцијата, различноста и еднаквоста, а се уриваат бариерите на маргинализација.

*Библиотеките денес се институции кои одговараат на проблемите во општеството и се посветени на едукација, инклузија, социјални услуги, јавни простори, дигитална писменост, социјална правда, човекови права и други потреби на заедницата.*⁵

Во услови на светска економска криза, библиотеките успеваат да одговорат на зголемените потреби на граѓаните преку иновативни програми, партнерства и пристап заснован на човековите права.

Од отворање центри за имигранти, преку соработка со здравствени и образовни институции, до обезбедување пристап до свежа храна во социјално загрозени подрачја – библиотеките покажуваат дека можат да бидат носители на вистинска општествена промена. Оваа еволуција не е само одраз на нивната адаптација, туку и на нивната суштинска мисија – да бидат сервиси за јавното добро.

Библиотеките се, и остануваат „последните институции што ја отелотворуваат традиционалната идеја на јавното добро“ (Jaeger et al., 2014, p. 493). Во свет каде што бројни јавни системи сè повеќе се приватизираат, библиотеките стојат како симболи на достапност, инклузивност и заедништво. Токму затоа, нивната улога како двигатели на социјалната инклузија ќе биде сè поважна и во иднина.

Идни насоки и препораки

Иднината на библиотеките ќе зависи од нивната способност да се приспособат на брзите општествени и технолошки промени, како и од нивната отвореност кон потребите и очекувањата на новите генерации. Затоа е неопходно градење визија што ќе ги обедини технологијата, знаењето и хуманите вредности.

Библиотекарството отсекогаш било за пренос на информации што овозможуваат личен и општествен раст. *Нашата функција е постојана, дури и кога нашите форми се менуваат.*⁶ Иднината на библиотеките ќе биде и дигитална и човечка – простор каде што

⁵ Jaeger, P. T. Gorham, U. et al. (2014) „Library Research and What Libraries Actually Do Now: Education, Inclusion, Social Services, Public Spaces, Digital Literacy, Social Justice, Human Rights, and Other Community Needs“. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, Vol. 84, No. 4, pp. 491-493: [The University of Chicago Press](#)

⁶ Banks, M. (2015) „The future of libraries“, *American Libraries*. Vol. 46, No. 5, p. 10: American Library Association

иновациите се среќаваат со етиката, а технологијата се користи во служба на образованието, културата и општествената еднаквост. За да се реализира оваа визија, потребни се конкретни насоки и препораки:

1. Препознавање на библиотеката како стратешка општествена институција.

Библиотеките не треба да се гледаат исклучиво како културни установи, туку како основна инфраструктура за образование, технологија и социјална инклузија. Потребна е системска интеграција во национални и локални стратегии за култура, образование и дигитален развој.

2. Активно учество во иновациски и развојни проекти.

Библиотеките треба да бидат охрабрани да се вклучат во меѓународни и домашни програми финансирани од ЕУ, УНЕСКО, фондации и други извори. Партнерства со училишта, универзитети и технолошки сектори се клучни за одржлив развој.

3. Развој на нови компетенции кај библиотечниот кадар.

Современиот библиотекар треба да е мултидисциплиниран професионалец – медијатор, педагог, ИКТ поддршка и културен промотор. Обуките треба да вклучуваат дигитална писменост, критичко размислување, комуникациски вештини и иновативни пристапи во работа.

4. Поттикнување дигитална креативност и продукција.

Библиотеките треба да прераснат од дистрибутери на информации во активни продуценти на дигитална содржина – е-библиографии, поткасти, дигитални изложби, локални архиви, виртуелни читања и сл.

5. Преосмислување на библиотечниот простор.

Современите библиотеки треба да нудат мултифункционални зони – за индивидуална и групна работа, неформално учење, дигитална креација и социјализација. Просторот мора да биде инклузивен и адаптиран на различни кориснички групи – ученици, студенти, истражувачи, постари лица итн.

Заклучок

Во услови на динамични технолошки и општествени промени, библиотеките се наоѓаат пред предизвик што бара истовремено чување на традицијата и прифаќање на

иновациите. Библиотеките денес не се само ризници на знаење, туку се и простори на соработка, креативност, културен дијалог и социјална поддршка. Овој труд покажа дека трансформацијата на библиотеките не е само прашање на технолошки напредок, туку и на општествена одговорност и инклузивна визија.

Библиотеките кои се отворени кон новите потреби на заедницата, кои користат технологии за унапредување на услугите и кои создаваат простор за дијалог и учење, стануваат сè поважни во 21 век. Преку дигитализација на содржините, редизајн на просторите, нови форми на услуги и активно ангажирање со различни кориснички групи, тие успешно одговараат на предизвиците на современото општество и ги уриваат бариерите на нееднаквост и маргинализација.

Посебно внимание заслужува нивната зголемена улога како двигатели на социјалната инклузија, обезбедувајќи пристап до информации, технологии, образование и култура за сите граѓани, без оглед на нивниот социјален или економски статус. Во свет во кој јавните ресурси сè почесто се приватизираат, библиотеките остануваат симболи на достапност, доверба и заедништво.

Иднината на библиотеките зависи од нивната способност да останат флексибилни, отворени и инклузивни. Наместо да се гледаат како институции заглавени во минатото, библиотеките треба да се препознаат како витални чинители во градењето одржливи, правични и информирани заедници. Во тој контекст, нивната мисија останува непроменета – да бидат во служба на знаењето, но нивната форма и методи мораат постојано да еволуираат. Само така, библиотеките ќе продолжат да бидат клучни општествени платформи, спојувајќи ја мудроста на минатото со визијата за една поинклузивна и иновативна иднина.

Користена литература:

1. Боздоганова, М. (2024) „Јавните библиотеки – современ центри на информациите во заедницата“. Библиотекарство: Библиотекарска теорија и практика, Вол. 40, бр. 1/2
2. Пешевска, Г. (2018) „Библиотеките и предизвиците на дигиталната доба“. Библиотекарство : Библиотекарска теорија и практика, Вол. 35, бр. 1/2

3. Banks, M. (2015) „The future of libraries“. *American Libraries*. Vol. 46, No. 5: American Library Association
4. Braun, L. W. (2015) „*The Future of Library Services to Teens*“. *American Libraries* Vol. 46, No. 5: American Library Association
5. Hayot, E. & Walkowitz, R. (2016) *A New Vocabulary for Global Modernism*. New York: Columbia University Press
6. International Digital Supplement (2016) „*International Library Innovators*“. *American Libraries* Vol. 49, No. 1: American Library Association
7. Jaeger, P. T. and Bertot, J. C. (2009) „*E-government Education in Public Libraries: New Service Roles and Expanding Social Responsibilities*“. *Journal of Education for Library and Information*
8. Jaeger, P. T. Gorham, U. et al. (2014) „*Library Research and What Libraries Actually Do Now: Education, Inclusion, Social Services, Public Spaces, Digital Literacy, Social Justice, Human Rights, and Other Community Needs*“. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, Vol. 84, No. 4: The University of Chicago Press
9. Marcum, D. (2014) „*Archives, Libraries, Museums: Coming Back Together?*“. *Science* Vol. 50, No. 1: Association for Library and Information Science Education (ALISE)
10. Venkat-Mani, B. (2017) „*Libraries without Walls?: World Literature in the Digital Century*“. *Recoding World Literature: Libraries, Print Culture, and Germany's Pact with Books*: Fordham University Press

Abstract

In an era of profound technological and social changes, libraries face the need to transform and adapt to contemporary challenges. This paper explores both the tension and the synthesis between the traditional role of libraries and new innovative approaches to their operations. By examining examples of technological innovations (such as virtual reality, makerspaces, and digital platforms) as well as the engagement of libraries in actively involving the community, the paper highlights how libraries are transforming into dynamic public spaces that connect citizens with resources, knowledge, and the community. Special emphasis is placed on their inclusive function, through which they contribute to social justice, equality, and sustainable development. The paper concludes that the future of libraries depends on their ability to integrate innovations without losing their essence—to remain open, trustworthy, and humane services in the service of the community.

Keywords: libraries, transformation, innovation, inclusiveness, community, sustainable development, knowledge

МОЌТА НА СЛИКОВНИЦАТА ВО РАЗВОЈОТ НА ДЕТСКАТА ПИСМЕНОСТ

м-р Славица Андреева - воспитувач
ЈОУГД „Детска Радост“ - Струмица

Вовед

Развојот на детската писменост претставува сложен и постепен процес кој започнува уште од најрана возраст. Во современото образование писменоста е една од клучните основи за успешен развој на секое дете. Детето прво се среќава со јазикот преку слушање и имитација, а подоцна преку визуелни и симболички претстави.

Сликовницата, како прв книжевен медиум на децата, игра клучна улога во воспоставување на врската помеѓу зборот и сликата. Целта на овој труд е да се анализира значењето на сликовницата како алатка за развој на детската писменост и да се прикажат успешни примери од нејзина примена во предучилишните установи и библиотеките.

1. Дефиниција и карактеристики на сликовницата

Сликовницата претставува прва книга со која детето се среќава уште од најрана возраст. Таа е визуелен и текстуален медиум што ја поврзува уметноста со јазикот и овозможува богатство на искуства кои влијаат врз когнитивниот, емоционалниот и социјалниот развој. Сликата и зборот се еднакво важни и заедно ја градат приказната.

Карактеристики:

1. Краток и едноставен текст.
2. Јасни илустрации со богата визуелна експресија.
3. Развивање на имагинацијата и креативноста.
4. Лесна препознатливост на темите блиски до детскиот свет.

2. Улогата на сликовницата во развојот на писменоста

Истражувањата покажуваат дека децата кои од најрана возраст се изложени на читање на сликовници побрзо го развиваат говорот, имаат побогат речник, учат да ги следат редоследот и логиката на приказната, полесно развиваат емпатија и критичко размислување.

Преку сликовницата децата учат да:

- препознаваат емоции;
- раскажуваат настани;
- поставуваат прашања и изразуваат мислење.

3. Улогата на библиотеката и воспитувачот

Библиотеките се места каде децата имаат можност да пристапат до богатство од сликовници и да учествуваат во читачки активности. Воспитувачите, пак се првите водичи во процесот на приближување на книгата до детето - со својата топлина, изразно читање и креативно водени разговори.

Клучни практики во библиотеките и градинките се:

- читање со глас и драматизација;
- визуелно следење на приказната;
- активности за прераскажување, цртање, играње улоги.

Библиотеките имаат значајна улога во промоција на сликовница преку организирање:

- читање и средби со автори;
- изложби на сликовници;
- работилници за деца.

Со тоа библиотеките стануваат партнери на градинките и семејствата во развојот на раната писменост.

Практична примена во градинка

Основни активности

1. **Читање и прераскажување** - воспитувачот чита сликовница, а децата ја прераскажуваат содржината со свои зборови.

2. **Разговор за слики** - поставување прашања како: Што гледате? Што мислите дека ќе се случи? - со што се развива предвидување и критичко размислување.

3. **Драматизација**- претворање на содржината од сликовницата во кратка драмска игра со ликови и улоги.

4. **Креативни работилници** - изработка на сопствени сликовници од страна на децата.

Пример од праксата - воспитувачот како автор на сликовници

Во некои градинки, воспитувачите не се само преносители на детската литература, туку и нејзини создавачи. Воспитувач (во овој случај самата јас), која имам издадено сопствени сликовници, сум пример, за тоа како професионалното искуство може да се преточи во креативно дело. Такви сликовници често произлегуваат од секојдневни ситуации во градинката, детски разговори, игри, теми кои се обработуваат. Јас сум автор на две сликовници за деца „Зајачиња близначиња“ и „Здрава храна во шума собрана“. И двете сликовници преку текстот и илустрациите поттикнуваат различни когнитивни, емоционални и социјални вештини кај децата.

Со користење на авторски сликовници, воспитувачот обезбедува:

- **Автентичност** - приказните се инспирирани од реални детски доживувања.
- **Мотивација** - децата препознаваат ситуации и полесно учествуваат во разговорот.
- **Креативна инспирација** - учениците добиваат поттик и самите да создаваат приказни и цртежи.
- **Соработка со семејството** - родителите ја препознаваат вредноста на трудот и активно се вклучуваат во промоција на сликовницата.

КОНКРЕТНИ АКТИВНОСТИ

1. **Авторско читање** - воспитувачот ја чита сопствената сликовница и им раскажува на децата како ја создал.
2. **Разговор за авторството** - децата поставуваат прашања - Како ја измисли приказната?; Кој ги нацрта сликите?
3. **Мини - промоција** - организирање настан во градинката или надвор од неа каде што децата и воспитувачот заеднички ги презентираат сликовниците пред родителите.

Заклучок

Сликовницата претставува моќна алатка во развојот на детската писменост. Таа не е само книга со слики, туку средство за комуникација, учење и воспитување. Со правилна примена во градинка и дома, сликовницата ја поттикнува љубопитноста, ја развива имагинацијата и гради позитивен однос кон пишаниот збор. Нејзината улога е клучна во развојот на јазичните, когнитивните и социјалните вештини, како и во создавањето на љубов кон читањето. Со нејзина правилна употреба, децата не само што учат да читаат туку и развиваат културна, емоционална и критичка писменост, која ќе им служи како темел за понатамошниот образовен процес. Воспитувачот кој создава и издава сликовници ја потврдува силата на личното творештво и неговото влијание врз децата. Токму ваквите примери се мост меѓу професионалната практика и креативноста, што придонесува за подлабока љубов кон книгата и писменоста кај најмладите.

Користена литература

1. Vygotsky, L. (1978) mind in society. Harvard University press
2. Sopova, B. (2018) детска литература и сликовницата Скопје : Просветно дело
3. Ministry of education and science (2020). Насоки за рана писменост

www.google.com

Благодарност до Министерството за култура и туризам на РС Македонија и Локалната Библиотека „Благој Јанков Мучето“ Струмица за поддршката да се реализира проектот Форум „Размена на идеи за добри практики“.

Издавач:

ЛУБ „Благој Јанков Мучето“, Струмица

За издавачот:

Васка Кирова

Главни уредници и редактори на е-Зборникот:

м-р Аница Глигорова Милева, библиотекар-советник

Гонца Запрова Анастасова, виш библиотекар

Носители на проектот:

м-р Аница Глигорова Милева, библиотекар-советник

Гонца Запрова Анастасова, виш библиотекар

Лектор:

м-р Аница Глигорова Милева, библиотекар-советник

Техничка обработка:

Гонца Запрова Анастасова, виш библиотекар

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

021.4(062.552)

ЛУБ „Благој Јанков Мучето“ (2 ; 2025 ; Струмица)

Размена на идеи за добри практики [Електронски извор] : втор меѓународен форум / [главни уредници и редактори на е-Зборникот Аница Глигорова Милева, Гонца Запрова Анастасова ; носители на проектот Аница Глигорова Милева, Гонца Запрова Анастасова]

Начин на пристапување (URL):

<https://bibliotekastrumica.org.mk/wp-content/uploads/2026/09/forum-2025-gotovo.pdf>.

- Текст во ПДФ формат, содржи 261 стр. - Наслов преземен од екранот. -

Опис на изворот на ден 11.09.2026. - Фусноти кон текстот. -

Библиографија кон трудовите. - Апстракти, Abstracts

ISBN 978-608-5083-07-7

1. Гл. ств. насл.

а) Втор меѓународен форум (Струмица ; 18-19.9.2025) -- Собири б)

Библиотекарство -- Размена на идеи и практики -- Развој -- Собири

COBISS.MK-ID 69586181

